

Oscarskyrkan

SVERIGES KYRKOR
STOCKHOLM

KRISTER MALMSTRÖM

Oscarskyrkan

Oscarskyrkan

STOCKHOLM BAND IX: 2

AV KRISTER MALMSTRÖM

VOLYM 160 AV SVERIGES KYRKOR, KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

GRUNDAT AV SIGURD CURMAN OCH JOHNNY ROOSVAL

PÅ UPPDRAG AV KUNGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN

UTGIVET AV STEN KARLING, ARMIN TUULSE OCH PER-OLOF WESTLUND†

Almqvist & Wiksell Stockholm 1975

UTGIVET MED ANSLAG FRÅN
STATENS HUMANISTISKA FORSKNINGSRÅD

FOTO SÖREN HALLGREN

GRAFISK FORMGIVNING VIDAR FORSBERG

*Beskrivningen av Oscarskyrkan, avslutad våren 1974, har utarbetats av fil mag
Krister Malmström som också utfört excerperingen i kyrkoarkivet.*

Översättningen till engelska av bildtexter har utförts av Albert Read.

Bildmaterial och excerpter förvaras i ATA.

*Omslagsbilden visar Elie himmelsfärd, glasmålning utförd av Emanuel Vigeland.
Foto Sören Hallgren 1974.*

ALMQVIST & WIKSELL TRYCKERI AB UPPSALA 1975

Innehåll

OSCARSKYRKAN

<i>Församlingshistoria</i>	163
<i>Arkitekttävlingen</i>	166
<i>Kyrkans uppförande</i>	170
<i>Beskrivning av kyrkobyggnaden</i>	174
<i>Restaurering och reparation</i>	179
<i>Byggnadsanalys</i>	186
<i>Arkitekturhistorisk placering</i>	189
<i>Målning</i>	199
<i>Glasmålningar</i>	201
<i>Inredning och inventarier</i>	211
<i>Begravningskapellet</i>	236
NOTER	238
KÄLLOR OCH LITTERATUR	244
FÖRKORTNINGAR	245
SUMMARY	246

Förord

Med föreliggande beskrivning av Oscarskyrkan har ytterligare en kyrka i Stockholm lagts till dem som tidigare ingår i Sveriges Kyrkor. Med tillfredsställelse ser utgivarna att det mål, då alla Stockholms kyrkor blivit undersökta och beskrivna, därmed kommit närmare. De Stockholmskyrkor som senast behandlades var Sofia kyrka och Högalids kyrka, båda liksom Oscarskyrkan församlingskyrkor från innevarande sekel. Av dessa uppfördes Sofiakyrkan efter ritningar av samme arkitekt, som är Oscarskyrkans upphovsman, nämligen Gustaf Hermansson. Det skede i Sveriges arkitekturhistoria, som de nämnda kyrkorna tillhör, har under senare år blivit föremål för ökat intresse från forskningens sida. Ett uttryck härför är det inträngande studium som föreliggande arbetes författare, arkivarien vid Riksarkivet fil mag Krister Malmström ägnat Oscarskyrkans byggnadshistoria och konsthistoriska ställning. Beskrivningens värde har ökat genom den analys han genomfört av de nygotiska stildrag som ger Oscarskyrkan dess karaktär. Utgivarna vill tacka författaren för hans omsorgsfulla och kringsynta arbete.

Med ett tack vill utgivarna också nå de institutioner och personer, som bistått författaren under arbetets gång. Främst gäller deras tacksamhet tjänstemännen i Oscars församling, vilka alltid med intresse och hjälpsamhet underlättat arbetet. Utgivarna står också i tacksamhetsskuld till Oscars församling som genom ett generöst tryckningsanslag bidragit till kostnaderna för arbetets publicering. Värdefulla upplysningar har lämnats av personal vid Handarbetets Vänner, Ersta Diakonissanstalt, Svenskt Diplomatarium samt AB Georg Jensen Silver. Till de personer som bistått författaren hör framlidna textilkonstnärinnan Märtha Gahn samt arkitekt Gustaf Hermanssons dotter, fru Eva Scholander, som ställt material till förfogande och lämnat värdefulla personhistoriska upplysningar. Fil lic Carine Lundberg och fil dr Göran Alm har i fruktbara meningsutbyten givit värdefulla synpunkter.

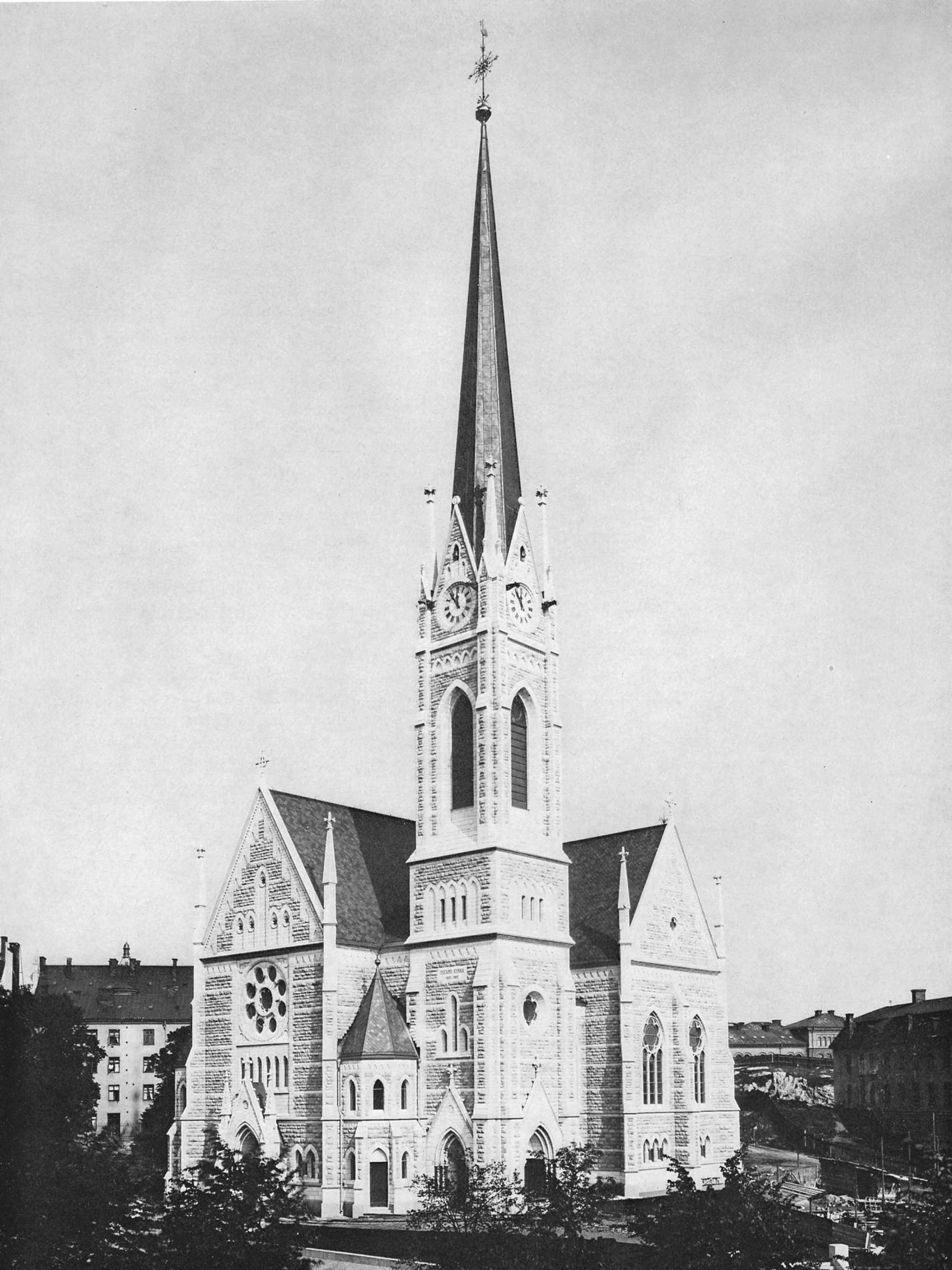
Avsnittet Oscarskyrkans orglar har genomgått av församlingens organist, professor Alf Linder. Redogörelserna för silver och textilier har granskats av förste intendenten Kersti Holmquist, Nordiska museet, respektive antikvarien Inger Estham, Riksantikvarieämbetet.

Stockholm i oktober 1974

Aron Andersson

Armin Tuulse

Sten Karling

OSCARSKYRKAN

Stockholm

Församlingshistoria

Hedvig Eleonora församling, i vilken de delar av östra Stockholm ingick, som 1906 skulle komma att bilda Oscars församling, expanderade under 1800-talets tre sista decennier så våldsamt, att församlingen med dess inkorporerade delar inte endast blev huvudstadens till ytan största, utan vid sin delning även kommit att bli landets folkrikaste.¹ Denna utveckling hade helt naturligt följts med största uppmärksamhet av de ansvariga inom församlingen. Under hela perioden diskuterades sålunda livligt frågan om församlingens framtida delning. Likaså betonades nödvändigheten av att uppföra nya kyrkobyggnader inom den oavbrutet växande »massförsamlingen».

Hedvig Eleonora (eller Ladugårdslands) församling omfattade 1870 ett område som var vidsträcktare än staden själv sedan även Södra Djurgården införlivats 1868 och Ålkistan utsatts som gräns i norr. Delvis sträckte sig församlingsområdet t o m utanför Stockholms gränser, ehuru större delen vid denna tid bestod av orörd natur. Antalet mantalsskrivna, som 1870 varit 22 726 personer, hade 1905 ökat till 67 973.²

Frågan om delning av de allt större församlingarna på Stockholms malmar, som väckts redan vid 1850-talets början, skulle emellertid inte lösas

förrän efter ett halvsekel av diskussioner och kommittéutredningar.

Vad som i Hedvig Eleonora församling fördröjde beslutet om delning, var framför allt ovissheten om hur den stadsdel, som 1885 ändrat namn från Ladugårdslandet till det mera stadsmässiga Östermalm, skulle komma att tillväxa. Ett påtagligt hinder utgjorde likaså bristen på andra större kyrklokaler än Hedvig Eleonora kyrka, belägen i församlingens västra ytterkant.³

Stora bekymmer vållade de församlingsmedlemmar som var bosatta i den från huvuddelen av församlingen avlägsna Djurgårdsstaden. Dessa hade 1878 inkommit med en framställan om att som gudstjänstlokal få begagna den 1830 till skolhus skänkta villa vid Djurgårdsslätten, som stod tom efter färdigställandet av en ny skolbyggnad. Då församlingens expansionsriktning vid denna tid var oklar, yrkade kyrkorådet dock på avslag tills vidare. En ny framställan 1879, denna gång till Kungl Maj:t, tvingade under 1880-talet fram en diskussion, om man som provisorium skulle låta bygga om det gamla skolhuset eller, som konsistoriet föreslagit, åstadkomma en helt ny kyrkobyggnad. Förslag därtill utarbetades av Johan Fredrik Åbom (fig 89).

Då emellertid antalet skolbarn i

Djurgårdsstaden befanns vara i sjunkande 1880 och Östermalm vid denna tid snarare föreföll att utbreda sig mot Värtan, beslöt församlingen på kyrkostämma samma år, att på kyrkorådets förslag acceptera det provisorium, som så småningom skulle komma att permanentas.⁴

Lösandet av de stora församlingsproblemen under 1800-talets senare del förhindrades också av den religiösa splittringen inom Svenska kyrkan samt motsättningar mellan denna och den växande frikyrkorörelsen.⁵ Vid sidan härav fanns dessutom en allt livligare radikal, delvis antikyrklig opinion, som särskilt på 1880-talet motsatte sig grundandet av nya, som det ansågs, överflödiga församlingar och kyrkor i Stockholm. Sålunda avisades på kyrkostämma 1886 efter en livlig kampanj förslaget att bygga en större kyrka i kvarteret Björken på den s k fattigkyrkogårdens mark (nuv Stureparken).⁶

Det bör dock inte förglömmas att mycket utträttades på frivillighetens väg även i Hedvig Eleonora församling under årtiondena omkring sekelskiftet. Förutom den inomkyrkliga verksamhet som huvudsakligen bedrevs av »Sällskapet för främjande av kyrklig själavård», särskilt i Stockholms ytterområden, byggdes eller planerades flera kyrko-

Fig 88. Kyrkan från sydväst invigningsåret 1903. Fotografiet, som tagits från ett hus vid Narvavägen, visar fasaderna innan luftföroreningarna missfärgat den vitaktiga marmorn. NordM.

The church in 1903. The photo shows the fronts before air pollution discoloured the marble.

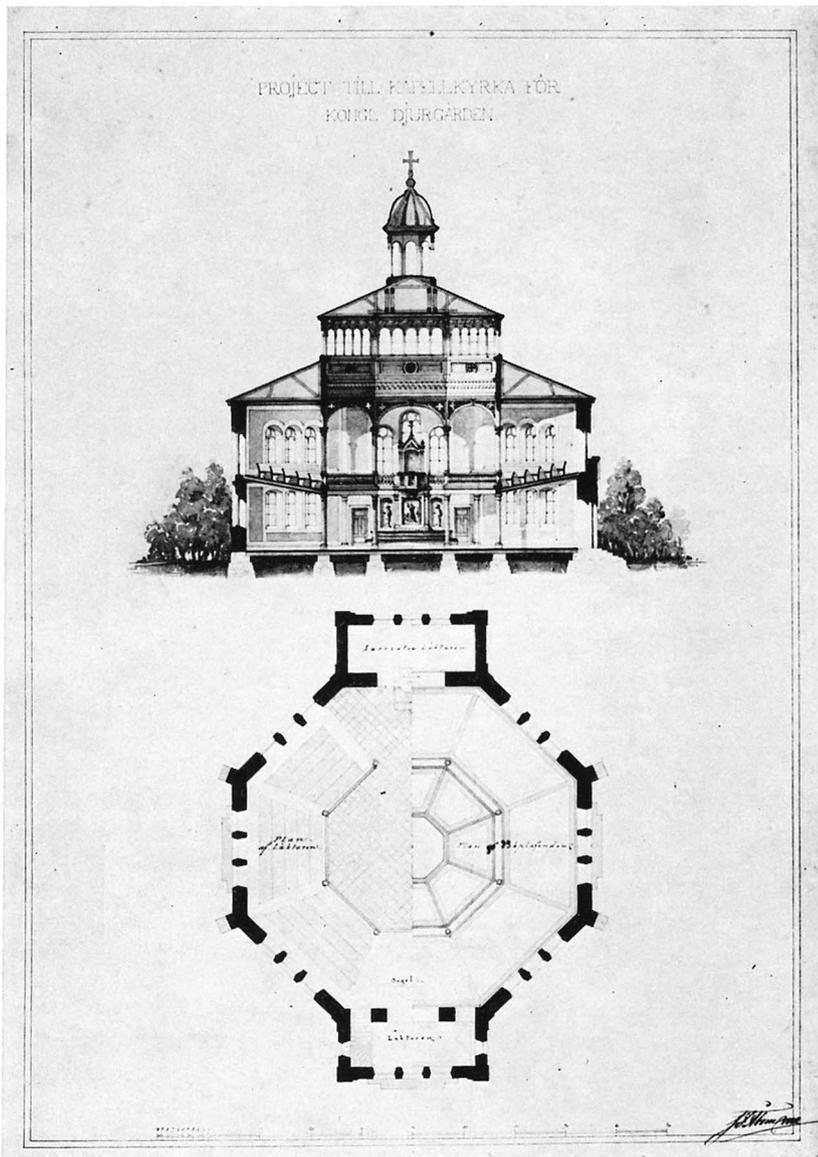

Fig 89. Tvärsektion och plan av projekterad centralkyrka på Södra Djurgården av J F Åbom 1880. OKA.

Cross section and plan of a proposed central church on S Djurgården, by J F Åbom, 1880

och gudstjänstlokaler av frikyrkliga samfund.⁷

Församlingens oavbrutna tillväxt gynnade dock reformvännerna. Medan tanken på en kyrka i församlingens nordvästra del tills vidare fick skrinläggas, tog man på grund av Östermalms alltmera markanta utbredning mot Värtan ånyo upp förslaget om en ny kyrka i församlingens östra del.

Detta hade diskuterats redan på 1860-talet, men förslaget avvisades, då de livgarden som länge haft rätt att bevista gudstjänsterna i Hedvig Eleonora kyrka, sagts upp på grund av minskande platsutrymme. Som en följd härav byggdes Gustaf Adolfskyrkan på Gärdet, ritad av Carl Möller och invigd 1892. Denna kom att tjäna som garnisonskyrka, dock

utan att tillhöra Hedvig Eleonora församling.⁸

Redan dessförinnan hade emellertid det förslag väckts som skulle resultera i den blivande Oscarskyrkan. Trots att man även inom församlingsledningen var tveksam i början av 1890-talet beträffande den stundande delningen av församlingen, kunde man enas om att fullfölja planerna på en ny, större kyrka. Säkerligen räknade man med att en sådan skulle komma att bana väg för den församlingsreform, som föreföll så svår att genomföra.

På kyrkorådets sammanträde i januari 1891 väckte rektor Hugo Hernlund, en av dem som mest ivrade för ett lösande av de aktuella församlingsfrågorna, förslag om byggande av en ny kyrka. Detta, liksom ett under april framfört, förnyat förslag om kyrkans placering i kvarteret Björken, bordlades dock samma månad. Tiden arbetade emellertid för tanken på en ny kyrkobyggnad i församlingen. Redan påföljande månad inlämnades en motion om byggande av en kyrka nära Djurgårdsbron till kyrkorådet av kyrkvärden, kapten Feodor Werner och fjorton andra församlingsmedlemmar. Majstämman, till vilken förslaget hänskjutits, uppdrog åt kyrkorådet att inkomma med förslag i ärendet.⁹

Det skulle emellertid dröja ytterligare några år innan planerna på den nya kyrkan tagit fastare form. Först 1895 kunde kyrkorådet inför stämman i maj framlägga förslag om inköp av ett antal tomter i kvarteret Stallmästaren vid Narvavägen, vilket tillkommit sedan större delen av Fredrikshovs slott rivits. Förslaget bifölls med stor majoritet efter en viss diskussion, under vilken den i församlingsfrågor aktive radikalen, riksdagsman Johan Fjällbäck yrkade på en förnyad utredning av det äldre förslaget att bygga en större kyrka vid Valhallavägen mellan Sturegatan och Sofiahemmet samt en mindre på Djurgården. Ett annat förslag förordade

den nya kyrkans placering vid Karlaplan, där man vid denna tid hade börjat exploatera tomtmark. I juni 1895 kunde dock köpekontraktet för tomtarna vid Narvavägen på 249 146 kr undertecknas.¹⁰

Så sent som i mars 1897 gjorde Fjällbäck på kyrkostämman ett sista försök att ändra på kyrkans placering, sedan ras inträffat under grundschaktningsarbetena. Vilken ny tomt han kan ha avsett framgår dock inte.¹¹

Under byggandet av den nya kyrkan nådde man äntligen fram till ett beslut om delning av församlingen. Först sedan kyrkomötet 1898 vänt sig till Kungl Maj:t kunde emellertid den segslitna omregleringen av Stockholms yttre territorialförsamlingar börja genomföras. I Hedvig Eleonora församling, där den »kyrkliga nöden» sades vara särskilt svårartad, behandlades de praktiska frågorna av en kommitté tillsatt 1901 med kyrkoherde Oscar Lagerström som ordförande.¹²

I enlighet med ett av kommittén avgivet betänkande följande år fastslogs så delningen av Kungl Maj:t 1904, med verkan från 1 maj 1906. Gränsen mellan Oscars församling, som den nya församlingen kom att heta, och dess moderförsamling samt, i väster, den andra dotterförsamlingen (Engelbrekts) löpte, då som nu, efter en linje Skeppargatan–Valhallavägen–Sturevägen (nuv Lidingövägen)–Tegeludden vid Värtan samt omfattade även Södra Djurgården.¹³

Som framgår av fotografier av Oscarskyrkan från invigningsåret 1903 var då ännu de båda angränsande tomtarna nr 4 och 11 i kvarteret Stallmästaren obebyggda (fig 88). Med tanke på den blivande församlingens behov av församlingshus, något som vid denna tid började anses naturligt, tog Hedvig Eleonora församling fasta på ett erbjudande av granntomtarnas ägare, grosshandlare Isaac Hirsch, och inköpte tomten nr 11 norr om kyrkan samma år som denna invigdes.¹⁴

Här byggdes 1906–07 Oscars församlingshus, ritat av arkitekterna J O Grindström och Ludvig Peterson (fig 101).¹⁵ Hörnfastigheten som omfattar fem våningar rymmer pastorexpedition, sammanträdeslokaler och kyrkoarkiv samt tjänstevåningar. Den elaborerade exteriören är försedd med halvrunda burspråk och balkonger samt tak med höga spetsgavlar och tornliknande överbyggnader i hörnen. Det dekorativa formspråket med fönster inom raka omfattningar och korsblommekrönta kölbågar samt segmentbågar och breda torninnar är inspirerat av den engelska gotiken. Sockelvåningen samt lister, fönsteromfattningar och ornament har utförts i kalksten, medan fasaderna i övrigt är putsade.

I en helt annan stil byggdes 1933–34 Oscars församlingshem, beläget mitt emot församlingshuset, sedan ytterligare delar av Fredrikshov rivits (fig 97). Huset som omfattar sex våningar har ritats av Lars Israel Wahlman, vilken restaurerat Oscarskyrkan 1921–23. Dess strama exteriör med putsade fasader över en stenkädd sockelvåning, är präglad av 1920-talets poetiska saklighet. Mot söder har således en terrass anlagts, över vilken en rad höga fönster givits breda putsomramningar. I väster avslutas sydfasaden med en låg trappgavel över en rad franska fönster med halvrunda balkonger. Fastigheten upptar bostäder, bibliotek och studierum. I bottenvåningen är inrymd en stor sal med plafondmålning samt, på ena kortväggen, en större al secco-målning av Bergspredikan—samma motiv som på kyrkans äldre korfönster—av konstnärerna Kalle och Dagmar Lodén.¹⁶

Med bebyggandet av området norr om Karlaplan gjorde sig behovet av nya kyrkobyggnader påmint. Detta accentuerades sedan Valhallavägen på 1930-talet upphört att vara gräns mellan stad och land genom byggandet av Gärdesstaden. Mot det starkt ökande antalet församlingsbor —

från 23 960 år 1906 till 32 446 år 1974¹⁷—kunde dock ställas den oavbrutna minskning som Stockholms garnison, av vilken stora delar låg inom församlingsområdet, fick vidkännas från 1925 och framåt. Samma år fann man det således motiverat att stänga den lilla garnisonskyrkan. Sedan »Stiftelsen Gustaf Adolfskyrkan» bildats 1937, kunde kyrkan emellertid återinvigas redan på följande år. Efter stiftelsens upphörande 1950 övertog Oscars församling 1951 helt ansvaret för gudstjänstlivet i den av Djurgårdsnämnden förhyrda kyrkan. Sedan församlingen inköpt Gustaf Adolfskyrkan 1964, restaurerades denna och återinvigdes för andra gången 1968.¹⁸

Församlingen kunde 1938 även öppna Oscarshemmet vid Rigagatan, en sjuvåningsbyggnad i funkisstil, ritad av arkitekt Ture Ryberg.¹⁹

Svårare blev det dock att få till stånd en helt ny kyrkobyggnad i församlingens norra del. Först 1959 kunde Oscars församling, sedan ett flertal planer måst skrinläggas, inviga Olaus Petrikyrkan på Gärdet. Den är ritad av arkitekt Peter Celsing och belägen i yttersta delen av församlingshuset på Armfeltsgatan.²⁰

Förutom Djurgårdskyrkan vid Djurgårdsslätten har församlingen under perioder disponerat ett par mindre lokaler längre ut på Södra Djurgården. I en äldre paviljong på Blockhusudden, kallad Johannesbergs kapell, hölls gudstjänster 1912–24, liksom i den s k kyrksalen på Manilla 1920–25.²¹ På Skansen finns även Seglora kyrka, vars gudstjänstliv gemensamt ombesörjes av stadsförsamlingarna.

Kyrkoherdar i Oscars församling har varit Samuel Andreas Fries 1907–14, Valdus Bengtson 1917–47, Johan Hoff 1947–66, Arne Swahn 1966–71 samt, från sistnämnda år, Lennart Laring.²²

Arkitekttävlingen

I november 1895 kunde kyrkorådet i Hedvig Eleonora församling utfärda inbjudan till svenska arkitekter att delta i den stundande tävlingen om en ny kyrka. Av de före den 8 april påföljande år inkomna förslagen skulle tre belönas med priser på 1 500, 1 000 respektive 500 kronor av en särskild

prisnämnd. I denna skulle bli arkitekterna Albert Theodor Gellerstedt, vid tidpunkten förste intendent på Överintendentsämbetet (ÖIÄ), och Isak Gustaf Clason komma att ingå.

I det samtidigt offentliggjorda tävlingsprogrammet angavs vissa allmänna riktlinjer.²³ Dessa kan förefalla

knapphändig och ibland något svävande. Man bör dock ha i minnet att i bakgrunden alltid fanns ÖIÄ:s direktiv »Allmänna anvisningar rörande kyrkobyggnader» från 1887, som varje arkitekt av en kyrkobyggnad, avsedd för Svenska kyrkan, hade att beakta.²⁴

Enligt programmet avsågs en tornförsedd kyrka med omkring 1 450 platser för, grunden oräknad, högst 325 000 kr. Valet av byggnadsstil lämnades dock åt arkitekten. Likaså kan noteras att ingenting föreskrevs om typ av kyrka, något som medförde en, åtminstone formell frihet för de tävlande att inkomma med förslag avseende såväl långhuskyrkor som rena centralanläggningar.

Kyrkans »lämpliga inordnande på tomten» ingick även i tävlingsföreskrifterna, då det för kyrkobygget avsedda området ställde särskilda krav på byggnadens utformning. Den femkantiga, inte alltför omfattande kvartersspetsen omgavs visserligen av breda gator på tre sidor, men gränsade i norr till två ännu obebyggda kvarters-tomter.

I övrigt återklingar i tävlingsprogrammet huvudprinciperna i »Allmänna anvisningar». Man avsåg sålunda att »på det ändamålsenligaste tillgodose anspråken på en ... tidsenlig evangelisk-luthersk gudstjänstlokal ... med riklig dager, stor tillgänglighet och inre överskådlighet, en viss grad av koncentration samt god akustik». Vidare skulle de utrymmen som »de vanliga kyrkligt-borgerliga förrättningarna» krävde tillgodoses.

Huvudmaterialet skulle, bortsett från sockeln i granit, vara opusats tegel med utsmyckning i natursten. Vålvning föreskrevs vidare. För det fall fristående pelare kom till användning rekommenderades sådant material i dessa, att »relativt» liten diameter erhöles — något som tyder på att man önskade ett öppet kyrkorum. Påpekas bör att det även fram-

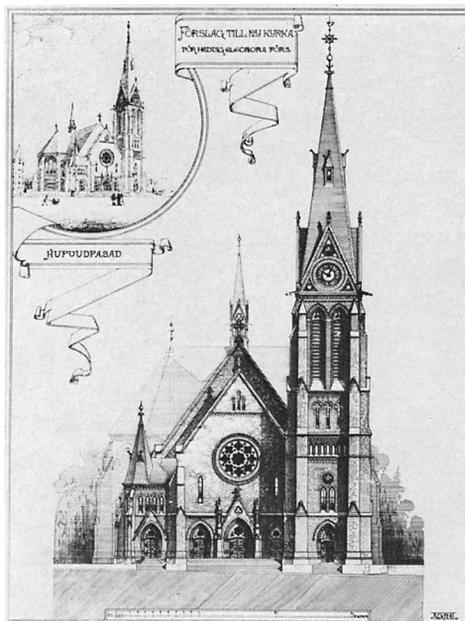
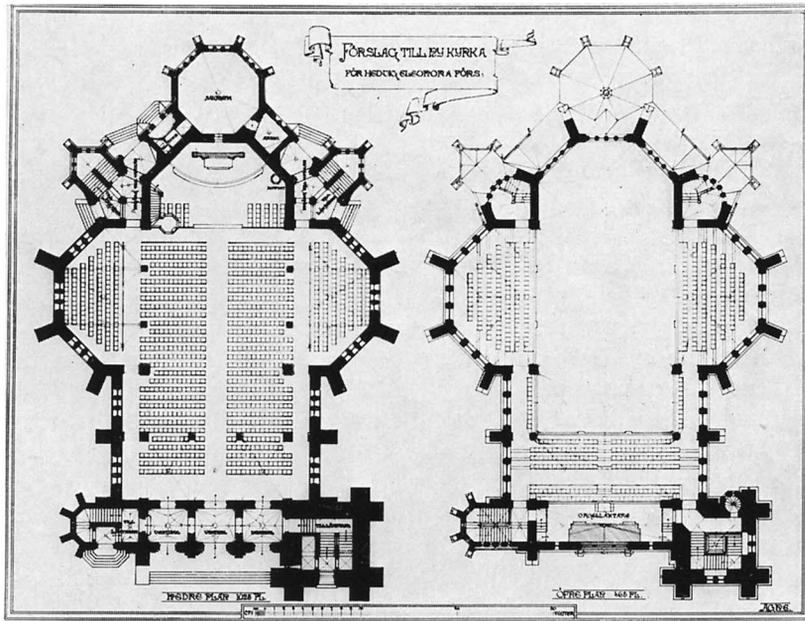

Fig 90. Planer samt västfasad med infälld perspektivskiss till Valfrid Karlsons tävlingsbidrag 1896 med mottot »Agne», vilket erhöill tredje pris. OKA.

Plans and W front with a perspective drawing of Valfrid Karlsons entry for the competition in 1896, with the motto "Agne". It was awarded the third prize.

hölls i tävlingsprogrammet att all inredning liksom fönster, dekor och golv skulle »hållas jämförelsevis enkel».

I den prisnämnd som kyrkorådet slutgiltigt utsåg i mars 1896 ingick förutom arkitekterna Gellerstedt och Clason, från kyrkorådet riksantikvarie Hans Hildebrand och kapten Feodor Werner. De båda senare erhöll ett särskilt reseanslag ur kyrkokassan för att kunna resa runt i landet och bese några av de nyare kyrkorna.²⁶

När tävlingstiden gått ut i början av april hade inte mindre än arton anonyma förslag försedda med motto, omfattande 158 ritningsblad inlämnats. Följande månad kunde prisnämnden meddela kyrkorådet²⁶ att den belönat Gustaf Hermanssons bidrag »5» med första pris²⁷. Andra pris delades av arkitekterna Erland Heurlin²⁸ och Johan Nordqvist²⁹ för »Perpetuus», medan tredje pris gick till »Agne» av Valfrid Karlson.³⁰

Tävlingsbidragen, av vilka flertalet visades på Nationalmuseum,³¹ rön-te föga uppskattning av de båda tidningar som anmälde utställningen.³² Dagens Nyheter fann sålunda att det bland de bidrag som icke prisbelönats förelåg mera beaktansvärda projekt än de tre prisbelönade kyrkorna, vilka betecknades som »skäligen fantasilösa skapelser». Svenska Dagbladets kritiker, som inte önskade se ens något av de bättre komma till utförande, menade att flertalet bidrag var gjorda enligt »samma gotiska schablon» efter vilken »masstals tyska småkyrkor» utförts under de föregående åren.

Att ingen av »landets mest framstående kyrkoarkitekter» deltagit³³ och att resultatet enligt båda recensenterna blivit så slätstruket, belyser den bromsande effekt som decenniets många tävlingar hade på arkitektur-utvecklingen. Kännedomen om de synpunkter som förfäktades av ÖIÄ, Kungl Maj:ts granskningsinstans samt, som i detta fall, de oftast etablerade arkitekter, vilka vanligen ingick i

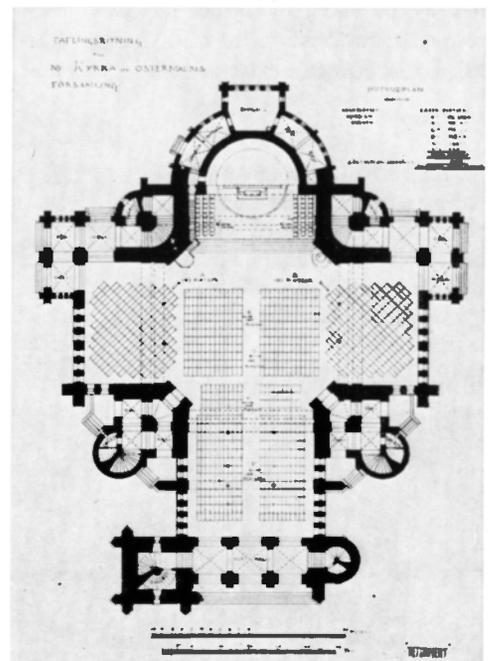
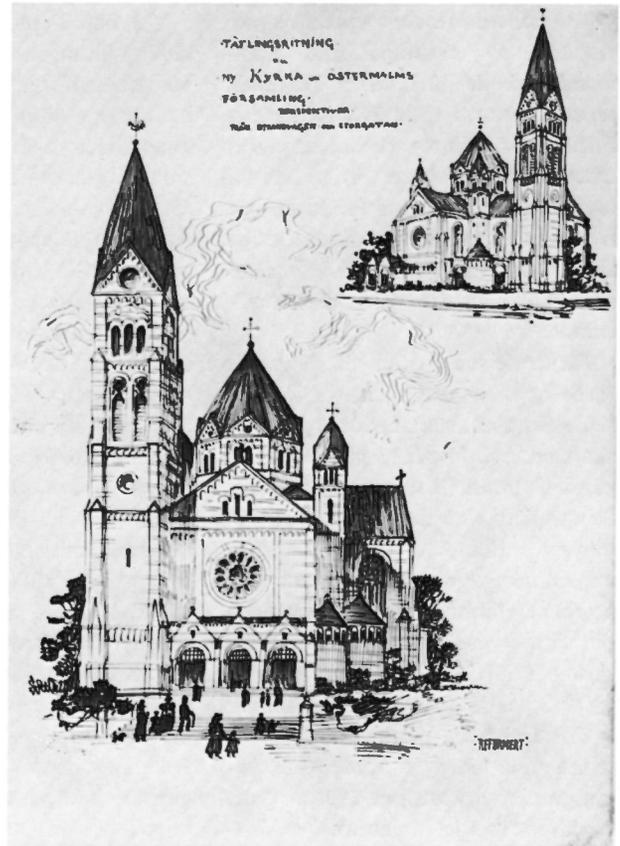

Fig 91. Perspektiv och plan till anonymt tävlingsbidrag 1896 med mottot »Reformert». OKA.

An anonymous entry, 1896, with the motto "Reformert". Perspective drawing and plan.

prisnämnderna som smakdomare, verkade av naturliga skäl hämmande på de tävlande.³⁴ De båda recensionerna, i vilka även vissa icke prisbelönade bidrag berördes, utgör, trots sin knapphet, en viktig källa till tävlingen. Av de arton förslagen har nämligen endast fem bevarats. Övriga bidrag har, lika litet som Hermanssons vinnande ritningar, kunnat påträffas.

Ett av de mera originella bidragen torde ha varit »Cimplitas» (sic) med sidoställt torn, liknat vid en fabrikskorsten, och fasader som enligt DN påminde om Karl Friedrich Schinkels Schauspielhaus i Berlin. Negativt bedömdes »Skandia», en centralkyrka »av Langlets typ», som torde ha varit samma tävlingsbidrag, med vilket den då sjuttiofååriga centralkyrkoentusiasten Emil Langlet lät representera sig på Stockholmsutställningen 1897.³⁵

Till de i båda tidningarna positivt omnämnda bidragen hörde »Lux fiat umbra alarum» samt nr 15, som hade en silhuett i stället för motto. Den förstnämnda omtalas som en kyrka av engelsk typ med pittoresk, om än något överlastad exteriör i »decorated style». Nr 15, som bedöms mest positivt av de båda kritikerna, beskrivs som en centralkyrka med anknytning till svensk barock i exteriören.

Vid betraktandet av de bevarade tävlingsbidragen³⁶ och den av Hermansson utförda kyrkan faller osökt i tankarna »Allmänna anvisnings» kategoriska ord »endast medeltidsstilarna stå oss nu åter».³⁷ Mot tre förslag i romansk stil står tre i gotisk. Alla är, trots planinnovationer, representativa för den åttioalistiska arkitekturriktningen, vilken som sin främste försvarare hade den inflytelserike chefen för ÖIÄ, Helgo Zettervall.

Gemensamt för dessa bidrag har även varit en strävan att beakta tävlingsprogrammets krav på kyrkorummets »koncentration». Vid sidan av fyra långhuskyrkor, som uppvisar ett brett mittskepp med kort tvärskepp, från vilket koret oförmedlat utgår, står två andra förslag, vilka helt domineras av mittpartiet.

Valfrid Karlsons »Agne» (fig 90) företer många påfallande likheter med den av Hermansson utförda kyrkan. Den är således en variant av den gotiska hallkyrkan med kort, brett mittskepp och smala sidoskepp för gångar samt korta breda tvärskeppsarmar. Läktarna har även här dragits fram mot koret i liv med arkadpelarna, medan tornet placerats vid västfasadens sydvästra hörn. Däremot har Karlson accentuerat korsmitten genom att välva denna med ett

kvadratisk stjärnvalv samt genom att ge de absidialt avslutade tvärskeppsarmarna samma omfattning som koret. Anordningen får dock begränsad effekt på grund av de pelarburna läktarna, vilka förhindrar tvärskeppsarmarna att smälta samman med mittskeppet.

Östpartiets polygonala avslutningar, liksom det något lägre västpartiet bidrar till att skänka kyrkans slutna yttre en viss livlighet, framför allt i den mäktiga takzonen med dess vinklade fall.³⁸

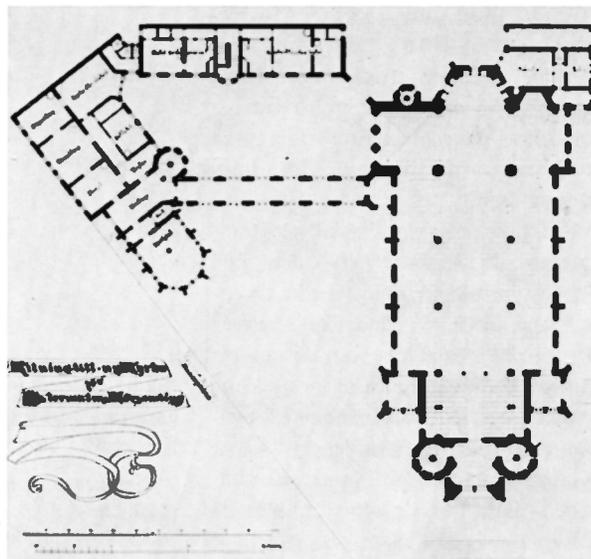
Planen i »Reformert» domineras helt av den avfasade korskvadraten. Till kyrkorummets enhetlighet bidrar, att såväl det korta långhuset som tvärskeppsarmarna är enskeppiga (fig 91).

»Nemo» uppvisar helt utan stöd i tävlingsprogrammet en pittoresk helhetslösning, i vilken en romansk basilika genom en klostergång förbundits med olika församlingslokaler, grupperade norr om kyrkan som en skärm mot den angränsande kvartersbebyggelsen. Kyrkans exteriör präglas av kontrasten mellan långhuset och det väldiga tornet, som utgör centrum i anläggningen (fig 92).

Betydligt intressantare än de konventionella långhuskyrkorna ter sig de båda centralanläggningarna, vilka

Fig 92. Perspektiv och plan till tävlingsbidrag 1896 med mottot »Nemo». Den anonyme arkitekten har utan stöd i tävlingsprogrammet sökt förena olika församlingsbyggnader med den tilltänkta kyrkan. OKA.

W front and plan of competition entry 1896 with the motto "Nemo".

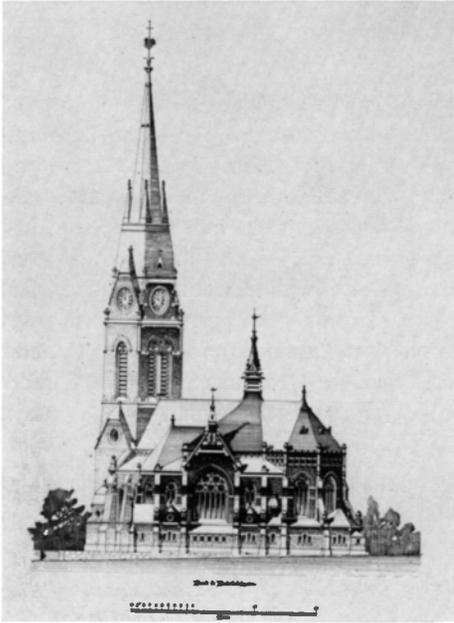

Fig 93. Perspektivskiss från sydöst och plan till Erland Heurlins och Johan Nordqvists tävlingsbidrag 1896 med mottot »Perpetuus», vilket tilldelades andra pris. OKA.

Perspective drawing from SE and plan from the entry submitted by Erland Heurlin and Johan Nordqvist, 1896.

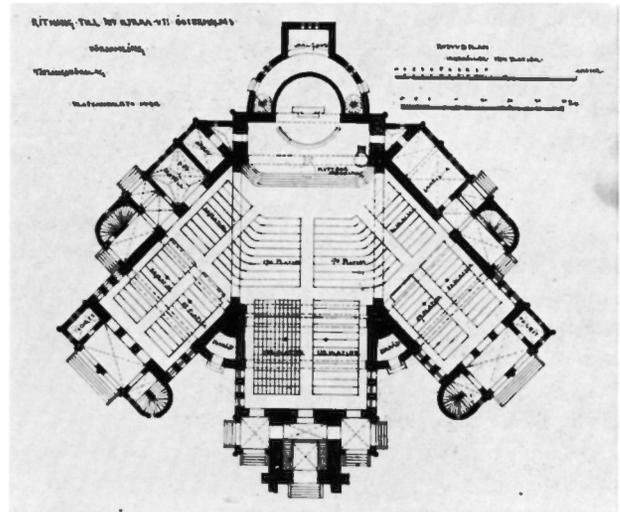
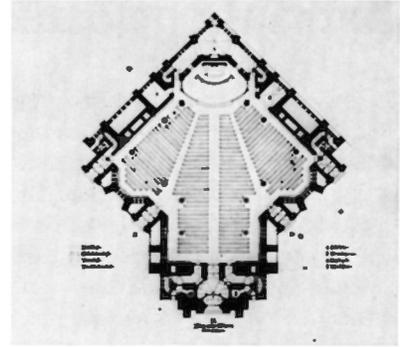

Fig 94. Plan till anonymt tävlingsbidrag 1896 med mottot »Ett försök». OKA.

Plan from an anonymous entry, 1896, with the motto "Ett försök".

dock formellt är hybrider av central- och långhuskyrkor. Motvilligheten att taga steget fullt ut torde i viss mån kunna ses som en följd av upphovsmännens fruktan för Zettervall, vars ovilja mot centralkyrkor var allmänt känd.³⁹

Planerna upptas av ett dominerande mittparti, till vilket koret fogats som en del samt med, från huvudrummet utgående, långhus och tvärskeppsarmar av helt underordnad betydelse. Liknande planer, inspirerade av Wiesbadener Programm från 1891, återfinns i den tyska facklitteraturen, vid denna tid.⁴⁰

I det mera skissartade bidraget »Ett försök» i romansk stil utgår från korskvadraten ett par tvärskeppsarmar, som vridits in mot det korta långhuset (fig 94). Altaret, som således befinner sig i den solfjäderformade planens spets, har placerats i en från koret utskjutande absid. Ovanför denna har en halvcirkelformad orgelläktare lagts med orgeln placerad ovanför altaret, ett arrangemang som vid denna tid var vanligt, framför allt inom metodistkyrkan.⁴¹

Tekniskt mera kvalificerat är bi-

draget »Perpetuus» av Erland Heurlin och Johan Nordqvist (fig 93). Vem av de båda arkitekterna som gjort vad i det insända förslaget angavs dock inte. Den centralanläggning, med vilken Nordqvist 1893 vunnit tävlingen om Trefaldighetskyrkan i Stockholm för metodistförsamlingen på Östermalm företeer en likartad grundplan. Då emellertid i detta fall Nordqvists exteriör underkändes, kan man förmoda att Heurlin fått på sin lott att utarbeta det yttre i »Perpetuus» medan planen ritats av Nordqvist.⁴²

Planen domineras av en avfasad mittkvadrat, från vilken utgår ett kort

kvadratisk mittskepp samt ett par tresidiga, förkrympta tvärskeppsarmar, som avslutas polygonalt åt väster. Huvudrummet och skeppen omges av rudimentära, omgångsliknande sidoskepp. Ett väldigt, samlande stjärnvalv över det oktagonala mittpartiet framhäver interiörens enhetliga karaktär.

Det harmoniska kyrkorummet har dock kommit att få en särdeles orolig exteriör på grund av planens form samt genom en strävan att medelst den sedvanliga gotiska apparaten maskera en kyrkotyp, som ännu inte var oportun inom Svenska kyrkan.

Kyrkans uppförande

På kyrkostämman i maj 1896 antog Hedvig Eleonora församling utan omröstning, trots enstaka protester, det av kyrkorådet rekommenderade tävlingsbidraget av Gustaf Hermansson och beslöt om kyrkbyggets igångsättande.⁴³ En vecka senare utsåg kyrkorådet några av sina ledamöter att bilda en särskild byggnadskommitté. Som sin ordförande valde denna riksantikvarie Hans Hildebrand, medan konsistorienotarie Herman Hallin utsågs till sekreterare. Övriga ledamöter i kommittén var kapten Feodor Werner, kyrkbyggets pådrivare, och generalkonsul Nils Johan Carlstedt samt, som suppleanter, bankofullmäktige Ragnar Törnblad och handlanden M Holmström. Kyrkoherde Oscar Lagerström kunde då han så önskade, delta i kommitténs sammanträden. Som rådgivare engagerades A T Gellerstedt, vilken ju som ledamot i prisnämnden redan var väl förtrogen med kyrkbygget.⁴⁴

Sedan Hermansson under sommaren utfört grundritningarna till den nya kyrkan, utsågs han efter ansökan att leda nybygget och att uppgöra behövliga detaljritningar. Som kontrollanter antogs, för grundläggningsarbetena, Birger Stafsing, kapten i Väg- och Vattenbyggnadskåren, samt för kyrkbygget i övrigt, arkitekt Erik Lundroth.⁴⁵

De grundritningar Hermansson utfört i augusti 1896 synes inte i någon högre grad ha skilt sig från tävlingsritningarna, ehuru han tillmötesgick kyrkobyggnadskommitténs önskan, att tornet skulle göras högre (fig 95).⁴⁶

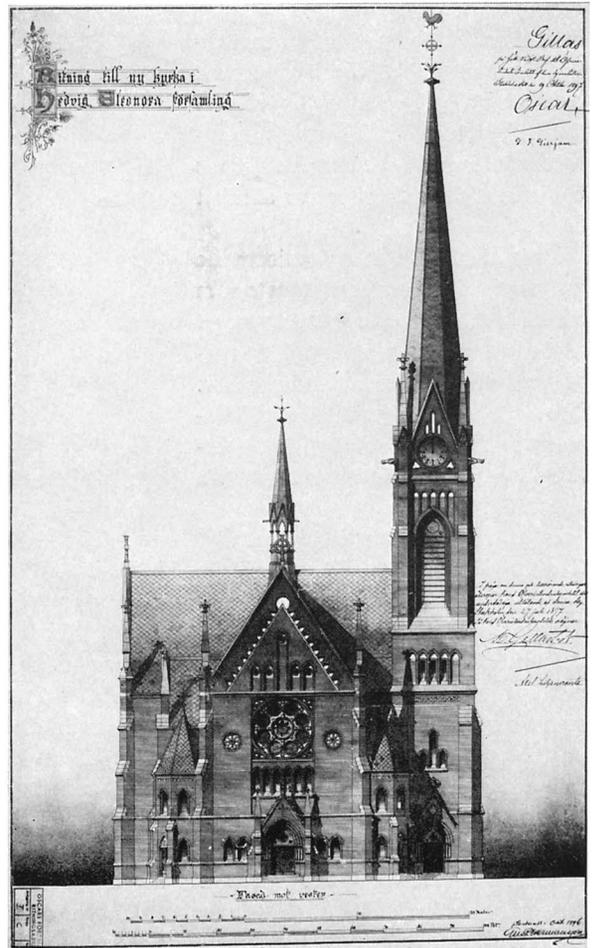
De av kyrkorådet godtagna ritningarna insändes till Överståthållarämbetet för vidare befordran till Kungl Maj:t. På ÖIÄ, dit ärendet i vanlig ordning remitterats, granskades och kontrollberäknades kyrkans murverk och konstruktion av väg- och

vattenbyggnadsingenjören Axel Lindahl. En allmän granskning av ritningarna och det bifogade kostnadsförslaget gjordes av arkitekt Fritz Eckert.⁴⁷ Lindahls anmärkningar, som inte var alltför graverande, godtogs utan kommentarer, medan Eckerts promemoria blev föremål för livliga diskussioner inom kommittén. Eckerts synpunkter gällde dock mindre estetiska frågor, även om han på rit-

ningarna medelst påklustrade lappar, hade gjort vissa smärre ändringsförslag.⁴⁸ Hans kritik riktade sig huvudsakligen mot kostnadsberäkningarna samt mot en del, som han menade, konstruktionsolägenheter. Den allvarligaste anmärkningen gällde kyrkans golvkonstruktion, en fråga som skulle komma att diskuteras mellan Hermansson och ÖIÄ under nära två år, innan Kungl Maj:t

Fig 95. Nedan den första västfasaden i tegel från 1896 med Oscar II:s egenhändiga godkännande. T h Oscarskyrkans syd-, väst- och östfasader. Originalritningar av Gustaf Hermansson 1898. OKA.

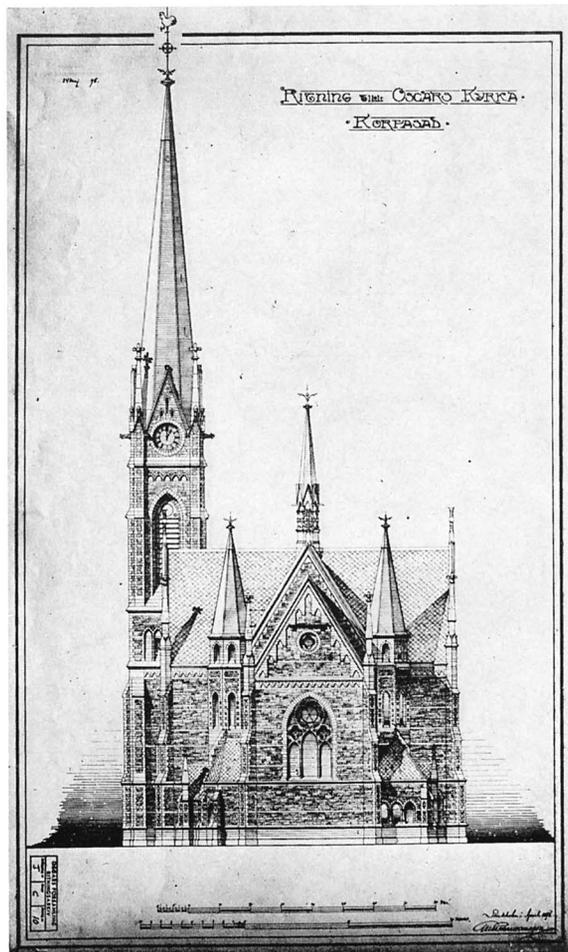
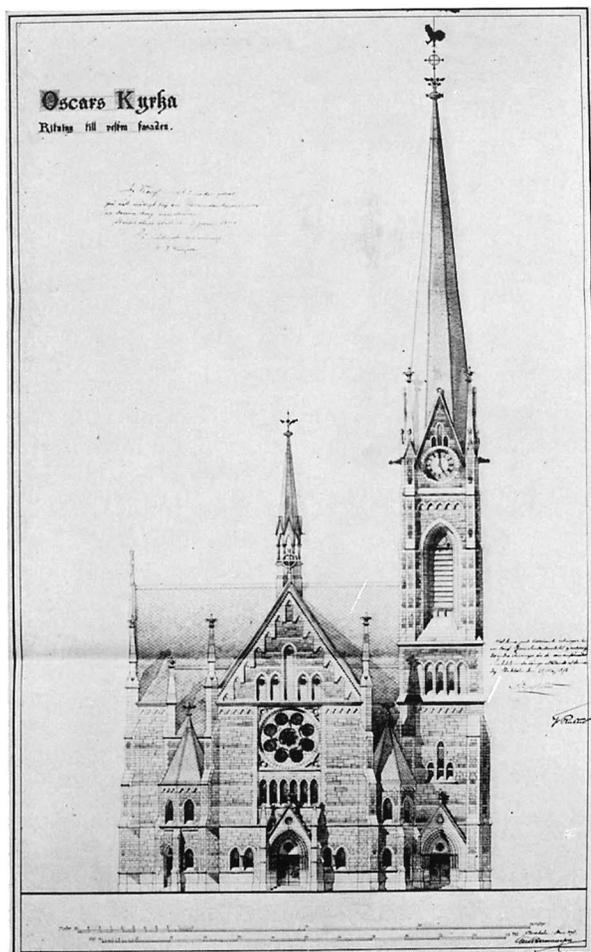
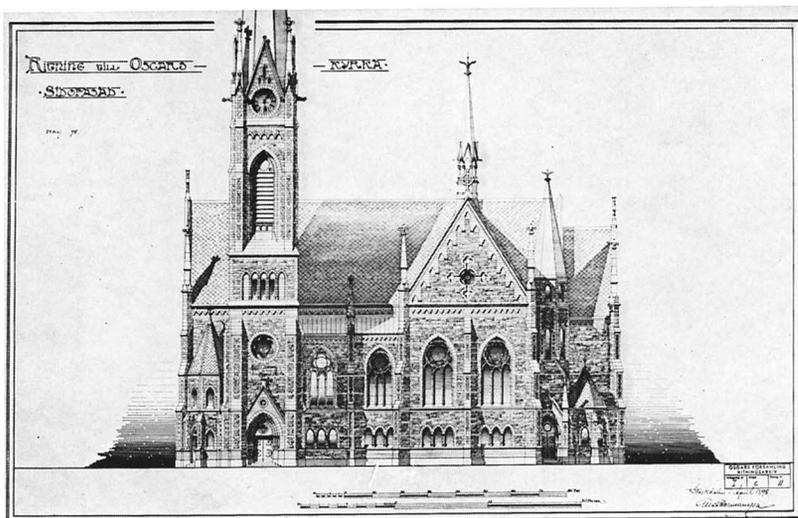
Below the first W front in brick, dating from 1896, approved and signed by King Oscar II personally. To the right are the S, W and E fronts of the Oscar Church. Original drawings by Gustaf Hermansson 1898.

slutligen kunde fastställa en kompromisslösning.

Kyrkorådet stödde i stort sin arkitekt, men förordade Eckerts ändringsförslag avseende exteriören, vilket bl a innebar att ett mindre fönster i korets gavelparti borde flyttas upp något samt att de höga blindbågarna över långhusets fönster ersattes med en smal treklöverfris.⁴⁹

Vägen mellan församlingens beslut 1896 om byggande av den nya kyrkan och dess invigning 1903 blev lång och besvärlig, kantad av ras, strejker och uteblivna leveranser. Vid ett tillfälle påtalade också kommittén den »oerhörda långsamhet», med vilken arbetet

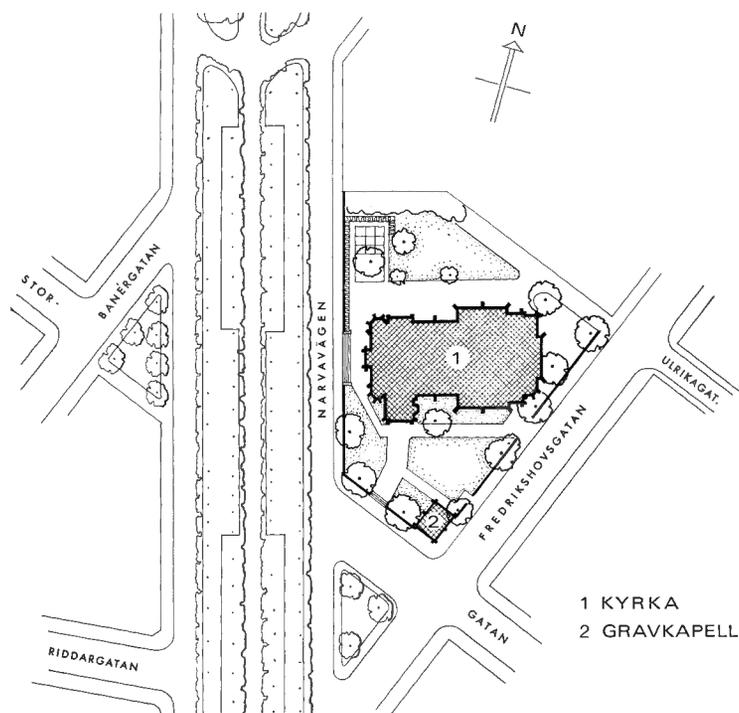

Fig 96. Situationsplan, 1:2000, över kvarteret Stallmästarens södra del med Oscarskyrkan och dess närmaste omgivning. Trots den begränsade tomten ligger kyrkan förhållandevis fritt tack vare de omkringliggande, öppna gatorna. Uppm J Söderberg 1974.

General plan of the S part of the Stallmästarens quarter with the Oscar Church with its immediate surroundings. In spite of the restricted site, the church stands relatively free, thanks to the neighbouring, wide streets.

fortskred.⁵⁰ Redan innan de tidskrävande schaktnings- och grundläggningsarbetena, vilka påbörjades i januari 1897, hade avslutats i september följande år, inträffade det första tillbudet i form av jordras mot Narvavägen.⁵¹ Grundmurarna fick också dras djupare än man beräknat efter de otillförlitliga provborrningarna. På grund av markens beskaffenhet kom dessa granitmurar i cementbruk att sträcka sig mellan 6,29 och 13,41 meter ned i jorden.⁵²

I slutet av 1897 hade det utdragna grundläggningsarbetet avancerat så långt att Oscar II den 11 november högtidligen kunde nedlägga grundstenen till den kyrka, som enligt nådigt medgivande på en från församlingen gjord framställan, skulle komma att bära hans namn.⁵³ Ursprungligen hade man tänkt sig att fira konungens tjugofemårsjubileum som regent med en större minneskyrka. Då emellertid den nationalinsamling, som skulle ha bekostat bygget, inte resulterade i tillräckliga medel, fick man i stället nöja sig med att uppkalla en församlingkyrka efter honom.⁵⁴

Sedan sockeln blivit färdig i slutet av november 1898, kunde man efter nära två år äntligen börja uppmura själva kyrkan. Byggnaden skulle emellertid, vad fasaderna beträffar, komma att väsentligt skilja sig från Hermanssons ursprungliga tävlingsförslag. När Kungl Maj:t 29 oktober 1897 godkände de ritningar som insänts i september föregående år,⁵⁵ hade man redan under mer än ett halvår utrett ett förslag om fasadbeklädnad med natursten. Idén att utbyta den anvisade kombinationen av tegel och natursten i fasaderna mot enbart natursten synes ha uppstått hos Hermansson själv. Kort efter det att han inlämnat grundritningarna till kommittén, erbjöd han sig att upprätta »alternativa ritningar» över fasader i natursten. I avvaktan på beslut började han även undersöka förutsättningarna för detta.⁵⁶

Formellt väcktes dock förslaget om ny murbeklädnad av vice häradsförordning Theodor Westman genom motion på kyrkostämman i mars 1897, varifrån ärendet remitterades till kyrkorådet för utredning.⁵⁷ Sedan

Hermansson under hösten gjort vissa beräkningar avseende beklädnad med alternativt sandsten eller kalksten, diskuterades frågan av kommittén i närvaro av dess sakkunnige, A T Gellerstedt. Denne som länge ivrat för äkta material i fasaderna, ställde sig positiv till förslaget, men påpekade att nya fasadritningar skulle komma att krävas.⁵⁸

Efter preciserade kostnadsberäkningar, kunde kyrkorådet inför stämman i mars 1898 redogöra för det nya kostnadsläget. Trots att byggnadskostnaderna nu sprungit upp till över en halv miljon kronor, dvs 100 000 mer än man tidigare beräknat, och att kostnaderna för beklädnaden av fasaderna i natursten i stället för maskinslaget tegel skulle öka slutsumman med ytterligare 80 000 kronor, godtog förslaget utan alltför ingående diskussion.⁵⁹ Nya, av Hermansson framställda ritningar över fasader beklädda med marmor och kalksten (fig 95) godkändes 3 juni 1898 av Kungl Maj:t tillika med den »golfanordning» man slutligen enats om (se s 178).⁶⁰

En jämförelse med de tidigare godkända ritningarna visar att något egentligt omarbetande av fasaderna inte företagits. Hermansson har endast översatt de äldre fasadernas tegel till sten. De friser med klöverbladsbågar, som Eckert föreslagit, återfinns nu över samtliga fasader. Under gavlarnas takfall har sålunda en

Fig 97. Kyrkan från sydväst. I kyrkogårdens nedre hörn skymtar begravningskapellet. Närmast till höger om kyrkan Oscars församlingshem med sin lilla trappgavel. Tomtens ringa dimensioner framgår här tydligt. Foto 1973.

The church from SW. In the lower corner of the churchyard can be seen the burial chapel. Nearest to the right of the church is the Oscar parish home with its small crow-stepped gable. The small size of the site can be clearly seen here.

stigande, bred klöverbladsfris ersatt den tidigare romanska korsbågefrisen med dess vita blindingar. De två blindingrossetter som flankerat västfasadens stora rosönster utgick, medan ett litet rundönster fick ersätta ett stort grekiskt kors på korfasadens gavel.⁶¹

Förutsättningen för att det egentliga kyrkbygget skulle kunna igångsättas blev nu att man fick fram marmor och kalksten i erforderlig mängd, något som vid denna tid var förenat med vissa svårigheter.⁶² Motigheterna kom dessvärre i detta fall att bli av sådan art, att de inte endast försenade bygget avsevärt, utan slutligen även förde till rätttegång.⁶³

I det kontrakt som slöts 1898 med AB Andersons mekaniska stenhuggeri om leverans av marmor för fasadsten samt fasad- och ornamentsten, liksom listverk av gråvit kalksten, hade firmans optimistiskt förbundit sig att, med början under oktober samma år, ha fullgjort hela leveransen sommaren 1899.⁶⁴ Först i slutet av april 1899, dvs med ett halvårs försening kunde emellertid stenleveranserna komma igång. Stenhuggeriets »lojhet och likgiltighet», som enligt kommittén hade varit det huvudsakliga skälet till förseningen, skulle även framdeles försena leveranserna, så att de inte kom att slutföras förrän i november 1902, då även de sista tympanonfälten i vit italiensk marmor anlönt. Över tre år, således, efter den ursprungligen

kontrakterade leveranstidens utgång! Strejker och kortare arbetsnedläggelser samt brist på duglig arbetskraft hos stenhuggeriet hade i viss mån också försvårat leveransens fullgörande.⁶⁵

Allvarligast blev dock stenhuggeriets oförmåga att överhuvud taget slutföra leveransen av sten i föreskriven storlek. Den geologiska expertisbolaget underlätit att anlita vid anbudets ingivande, meddelade efter undersökning att sten av samma slag inte skulle kunna levereras från stenbrottet i de kontrakterade dimensionerna för fasadernas övre partier. Då dessutom brytningskostnaderna ökat väsentligt, tvingades församlingen, för att få leveransen slutförd, att i maj 1901 godkänna ett tilläggskontrakt, vari inte endast leverans av sten i mindre dimensioner, kallad nubbssten, ingick, utan även ett tillägg på 39 000 kr.⁶⁶

De oavbrutet försenade stenleveranserna medförde att byggmästare P J Pettersson från Skövde, med vilken kontrakt slutits i januari 1899 om byggande av kyrkan ingalunda, som stipulerades, kunde slutföra kyrk-

bygget till 1 oktober 1901. Murningsarbetet, som påbörjats våren 1899, hade flera gånger måst avbrytas då ingen fasadsten funnits att tillgå.⁶⁷

Kyrkbygget hade i november 1901 avancerat så långt, att taklagsfest kunde hållas. Sedan kyrkan slutbesiktigats i juli 1903⁶⁸ förrättades den högtidliga invigningen 20 september av ärkebiskop August Ekman i närvaro av Oscar II, åtföljd av medlemmar av kungahuset och hovet, liksom statsminister Gustaf Boström o a honorarios.⁶⁹

Slutsumman för den kyrkobyggnad som enligt tävlingsprogrammet 1895 skulle få kosta 325 000 kr, hade så småningom stigit till 759 921 kr. Härav föll en icke ringa del, 175 000 kr, på fasadstenen medan byggnadsentreprenören erhöill 270 000 kr. Med köpeskillning och särskilda avgifter för tomten på 255 961 kr samt kostnader på 45 725 kr för det begravningskapell, som tillkom 1903, och kyrkogårdens ordnande kom totalsumman för hela anläggningen att belöpa sig till 1 061 607 kr.⁷⁰

Beskrivning av kyrkobyggnaden

Läge och omgivningar

Oscarskyrkan är belägen i kvarteret Stallmästarens södra del på en slutande plan, omfattande tomtarna nr 1, 2, 3, 12 och 13. Den femkantiga kyrkogården begränsas av Narvavägen, Storgatan och Fredrikshovsgatan samt, i norr, av kvarterets konkava sydfasad. Då kyrkogården anlagts något över gatunivån har den omgärdande låga granitmuren brutits med tre breda trappor, flankerade i söder av stora granitklot, i väster av englobiga gjutjärnskandelabrar. Kyrkogården, vars yta till omfattningen knappt är dubbelt så stor som kyrkans, är en ren parkanläggning utan gravar. I dess södra del har ett begravningskapell anlagts. Kyrkan är orienterad efter en något sned öst-västlig axel (fig 96–97).

Plan och typ

Kyrkans grundplan är ett latinskt kors utan markerad korsmitt. Från långhuset, som omfattar ett brett mittskepp flankerat av rudimentära sidoskepp, utgår i öster två korta, breda tvärskeppsarmar (fig 98–99). Till långhuset har lagts ett västparti av samma bredd som mittskeppet samt ett brett rakslutet kor. Söder om den västligaste travén reser sig huvudtornet med fyrkantig grundplan. I vinklarna mellan västpartiet och sidoskeppen, liksom mellan tvärskeppsarmarna och koret är fyra trapporn placerade. Från korets norra sidovägg skjuter sakristian ut, från dess södra silverkammaren.

Anläggningen, utförd huvudsakligen i nygotik, bildar den variant av hallkyrkotypen som benämnes pseudobasilika. En sådan utmärks av att sidoskeppen är lägre än mittskeppet, vilket dock inte givits någon klerestorivåning, samt att sidoskeppen har separata, ej med mittskeppet gemensamma tak.

Beskrivning av fasaderna

Den raka västfasaden⁷¹ öppnar sig i en framförställd perspektivportal (fig 100 a, 107). Härövan reser sig ett sammanhållet dekorativt parti av samma bredd som portalen, prytt med ett fönsterband samt, däröver, ett stort rosfönster. På kyrkans tredje till gesims utbildade list, gavelröstets bas, vilar fem blindbågar, av vilka den mellersta dragits upp till en lansettbåge. Under såväl västfasadens som övriga tre gavlar taklister löper ett tandsnitt över en nedåt avtrappad treklöverfris. Samma typ av bågfris har även lagts under de horisontella takgesimserna. Samtliga fyra gavlar kröns av ringkors. Västfasaden, liksom övriga gavelfasader, stöds av i hörnen diagonalställda, attacherade strävpelare, avslutade med obeliskformade korsblommekrönta fialer.

På ömse sidor om västfasaden reser sig ett par mindre, åttkantiga torn med trappor till läktarna.

Södra sidoskeppets mur och tvärskeppets gavelfasad öppnar sig i fyra större fönster, under vilka trekopplade grupper av småfönster insatts (fig 102). I tvärskeppets gavelröste återfinns ett stort grekiskt kors. Norra fasaden är anordnad på samma sätt som den södra med ett undantag. I stället för tornet på sydsidan, har mot den västligaste travén en mindre portal med en spetsgavel insatts.

Den rakslutna, något lägre korfasaden avslutas upptill som tvärskeppsgavlarna med undantag av att ett litet runt sexpassfönster fått ersätta korset (fig 103). Den andra listen, vilken skär fönsterramen, har genom att vikas ned under korfönstret kommit att utgöra en del av dess ramverk (fig 104). På båda sidor om koret ses två trapporn, vilkas tredje våning sträcker sig över taklisten. Tornen öppnar sig i mindre, framförställda portaler, invid vilka polygonalt avslutade små tillbyggnader för sakri-

stian och silverkammaren anlagts (fig 105).

Huvudtornet

Det nära åttio meter höga tornet⁷² är indelat i tre våningar, åtskilda genom gesimser, av vilka den nedre befinner sig i höjd med taklisten (fig 95). I den försträvade bottenvåningen öppnar sig i väster och söder två mindre portaler, medan ett från muren utskjutande femkantigt trapporn återfinnes på tornets östra sida. Ovan västportalen en platta med texten: OSCARS KYRKA / 1897–1903.

Över en låg mellanvåning, prydd med lansettarkader reser sig den smalare tredje våningen, stödd av vinkelrätt mot varandra ställda, avfasade strävpelare, vilkas nedre del går i liv med de två undre våningarnas murverk. Våningen domineras av höga spetsbågeformade ljudöppningar, vilkas breda, starkt sluttande solbänkar förts samman i våningens hörn.

Från den översta listen reser sig smala spetsgavlar med transparenta urtavlor. Över dessa en liten blindarkad, vars mittbåge i väster och söder öppnar sig i en ljudglugg med en kvartklocka hängande i ramen. Torngavlarna flankeras av åtta vattenkastare i form av långhalsade odjur. En spetsig, åttkantig spira, av nära nog samma höjd som själva tornkroppen avslutar tornet. Spiran kröns av en glob bärande ett smideskors med förgylld tupp.

Material i fasaderna

Kyrkans bakmurar av tegel är helt klädda med natursten.⁷³ Fasaderna delas genom tre profilerade dropplistor, som löper runt byggnaden på samma nivåer (fig 95). Listverket är utfört i gråvit släthyvlad och tandhuggen kalksten från Tångsäter nära Kvarntorp i Närke.

Över den egentliga sockelmuren av

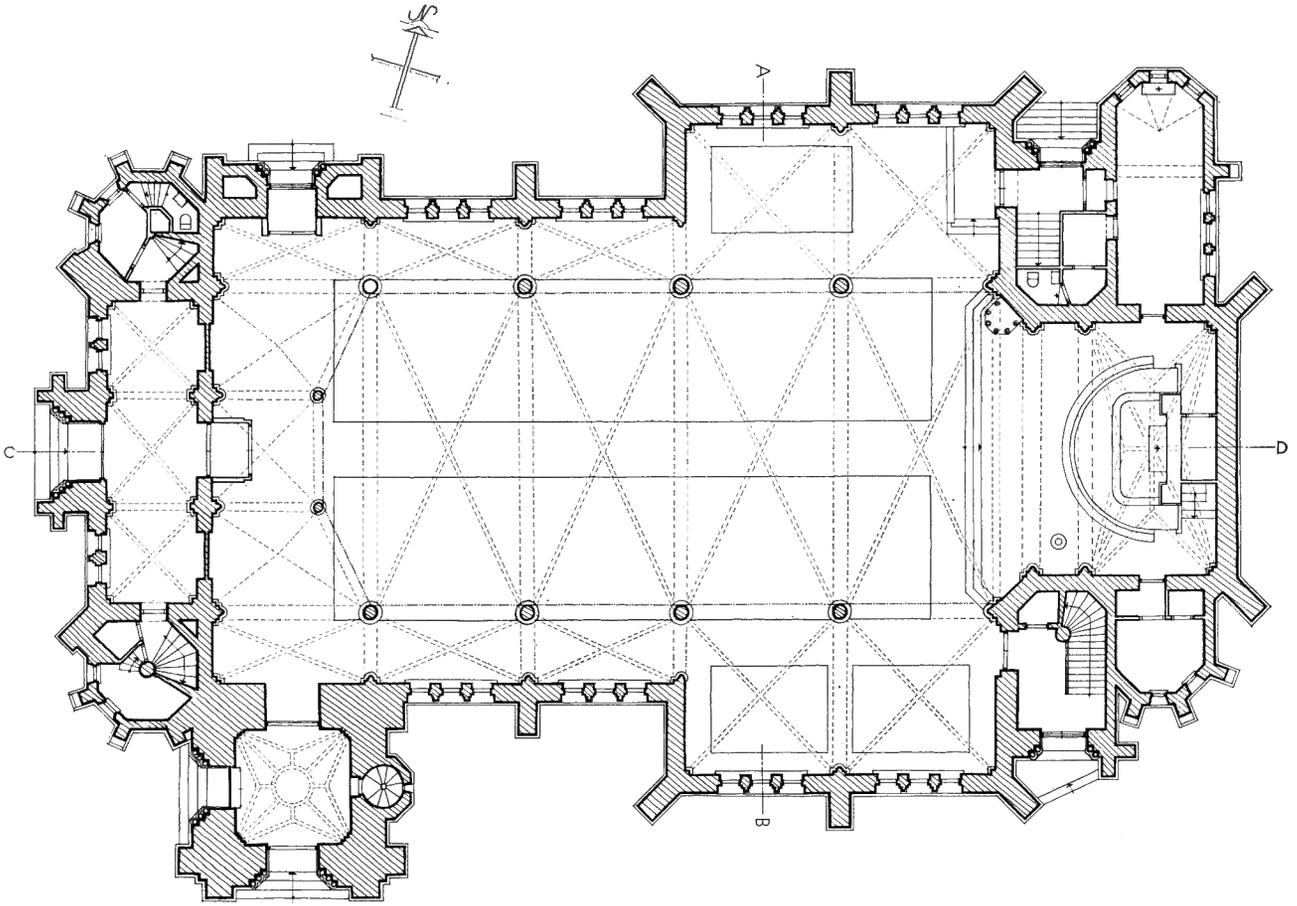

Fig 98 a. Plan av kyrkan 1974 i skala 1:300, uppm 1935 av R Andersson, korrigerad 1974 av J Söderberg. Nedan plan från 1903.

Plan of the church in 1974. Bottom, plan 1903.

slåthuggen skär Vätögranit reser sig en övre sockel av slåthuggna skära marmorkvadrar. Från första listen och uppåt är muren klädd med växlande rå- och slåthuggen marmor i vågräta skift av varierande höjd (fig 111). Skära råköppstenar i större storlekar av olika längd från Kvinnerstatorp vid Dylta samt Glanshammar i Närke är lagda intill andra listen. De två översta skiften har dock, liksom merparten av den råhuggna marmorn på de övre delarna måst framställas i mindre dimensioner, s k nubbssten, på grund av materialbrist.

Tredje våningen i de östra trappornen, portaler, hörnkedjor och fallstenar på strävpelarna samt friser, band och ornament har, liksom alla fönsteromfattningar och arkadbågar

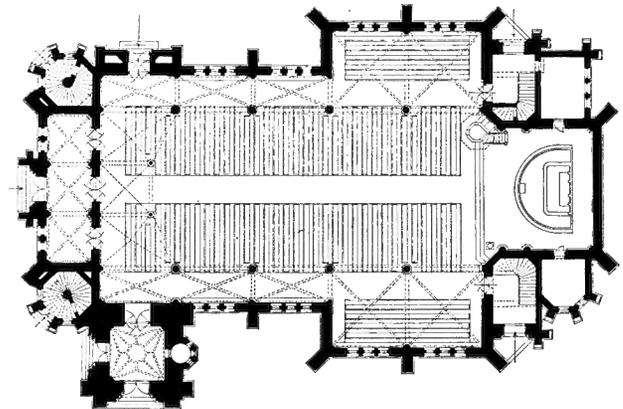
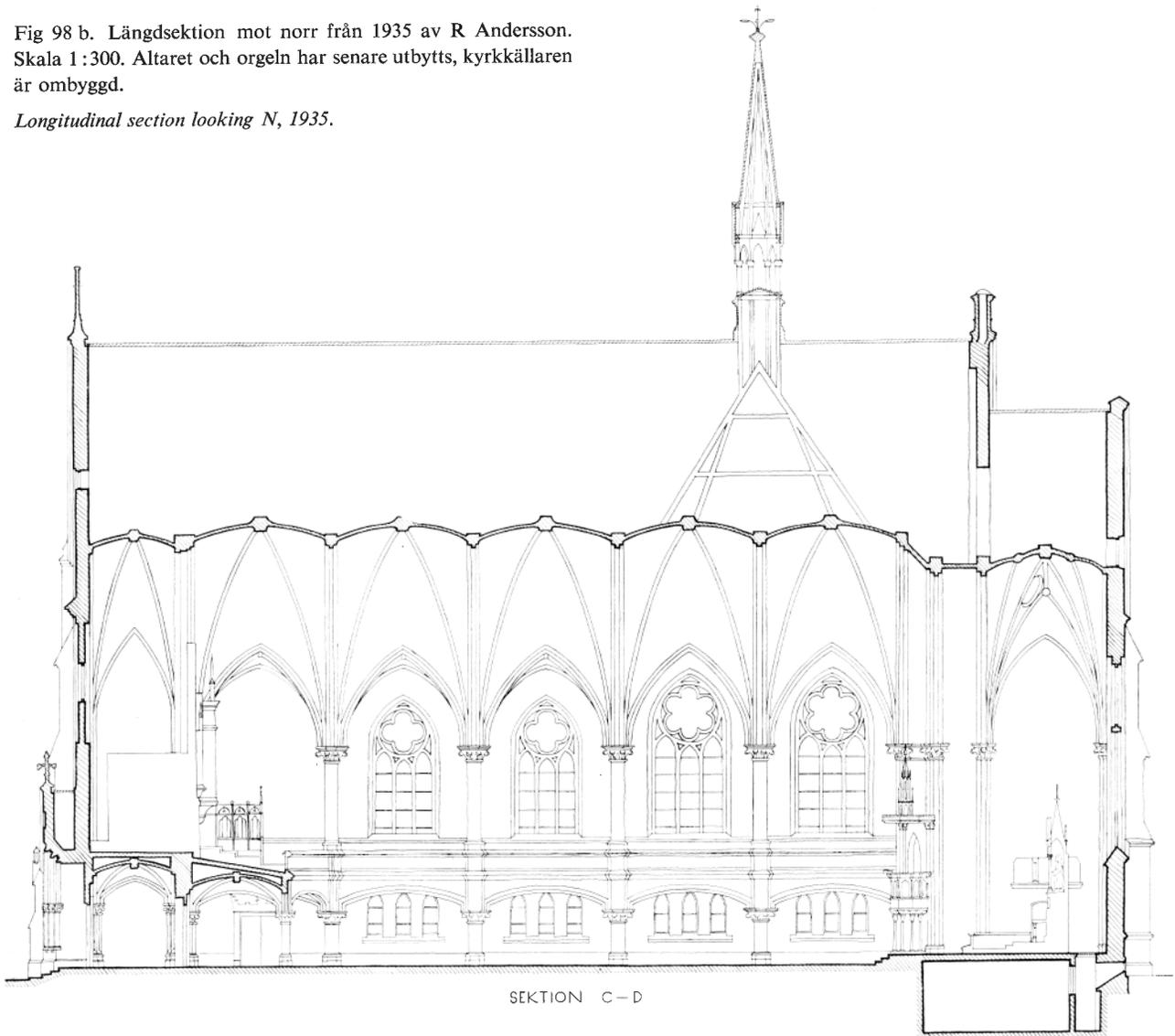

Fig 98 b. Längdsektion mot norr från 1935 av R Andersson. Skala 1:300. Altaret och orgeln har senare utbytt, kyrkkällaren är ombyggd.

Longitudinal section looking N, 1935.

utförts i slåthuggen gulgråskär marmor från Glanshammar.

Portalernas tympanonfält är av vit italiensk marmor, medan fönstren har masverk, poster och solbänkar i slåthuggen gulgrå svensk marmor. I portal- och fönstersmygar är insatta kolonnetter av polerad blårod granit från Vånevik i Småland. Murningen har avslutningsvis givits upphöjd, rund fogstrykning.⁷⁴

Yttertak

Över mittskeppet, tvärskeppsarmarna och koret har lagts branta sadeltak

klädda med mörkgråa skifferplattor. Tornets spira och vattenkastare, liksom den tabernakelformade korsryttaren (fig 106) samt de östra trappornens spetsiga huvar, sakristians och silverkammarens tak, takåsarna och gavlarnas takfall är klädda med kopparplåt. De västliga trappornens huvar täcks av skifferplattor med kopparband över vinklarna. Samtliga torn, liksom korsryttaren kröns av förgyllda spiror. Över långhusets östgavel ses en stenkädd skorsten.

Ingångar

Till kyrkan leder fem ingångar. Förutom huvudingången i väst och en ingång mot norr i den västligaste travén finns även ingångar i de östliga trappornen (fig 105). Genom de senare når man via vestibuler såväl kyrkans nedre delar som läktarna samt, i norr, sakristian. Sedan västtornens portaler borttagits sker förbindelsen i väst med läktarna via dörrar upptagna mellan förhallen och trappornen. Av huvudtornets båda portaler har den västliga byggts för på insidan, medan den södra ännu

genom tornvestibulen står i förbindelse med kyrkorummet (fig 108–109).

Västportalen flankeras av dekorativa små strävpelare med fialer krönta av korsblommor (fig 107). Liksom tornportalerna avslutas västportalen upptill av ett spetsigt gavelröste med en korsblomma. I portalernas smygar uppbär degagerade kolonnetter rundstavsarkivolter. Tympanonplattan i västportalen domineras av en cirkelrund relief, delad av ett kors i fyra fält med evangelistsymboler huggna i hög relief (fig 110).

Portarna utgörs av kraftiga pardörrar i fernissad ekpanel, prydd med utgrenade, smidda gångjärnsbeslag med järnrosor och markerade nagelhuvuden.⁷⁶ Västporten och den södra tornporten har innerdörrar, medan vindfång ordnats mellan förhallen i väster och kyrkan samt vid nordportalen, vilken även är försedd med en innerdörr med glas inom ramverk. Pardörrar, liksom övriga innerdörrar på insidan klädda med slät ekpanel, i vissa fall med nagelhuvuden, leder även till de tre tornvestibulerna.

Fönster

Kyrkorummet upplyses av ett större korfönster samt åtta stora fönster på sidopartiernas högväggar och tjugofyra mindre i ett nedre register under läktarna (fig 126).

Samtliga fönster, som är spetsbågiga, omges i det yttre av en slät-huggen bred omfattning. Medan de större endast är något försänkta i yttermuren, har de mindre fönstren, som ordnats i trekopplade grupper, insatts i smygar med inre fönster-ramar samt mellan fönstren ställda kolonnetter på, för varje grupp, gemensam solbänk (fig 111). Mot kyrkorummet har stora såväl som små fönster, alla försänkta, givits en mjuk omramning genom en rundstavsprofil i muröppningen.

De större fönstren, som är tredelade med poster i rundstav har upptill avslutats med masverk i form av rundlar med passformer. Högväggar-

nas fönsterytor har stegrats i riktning mot koret, vars fönster är kyrkans största.

I samband med tillkomsten av Vigelands glasfönster murades stenspetsar på insidan över de större fönstrens rundlar.⁷⁶ Det västligaste fönstret i norra sidoskeppet har igensatts med plattor av Ekebergsmarmor samt förmurats på innerväggen.⁷⁷ Västfasadens stora ros-fönster av romansk hjuleker-typ är f n täckt med en träskiva.

Mindre spetsbågefönster, delvis av lansetttyp, återfinns i traptornen liksom i sakristian, medan silverkammarens fönster är förmurade på insidan. Övriga spetsbågiga och runda fönster på huvudtornet och gavlarna har huvudsakligen dekorativ karaktär, även om de bidrar till att upplysa innanförvarande utrymmen. Vissa av tornets fönster har givits djupa perspektivomramningar.

Interiören, beskrivning och material

Kyrkans inre⁷⁸ öppnar sig i ett brett, rektangulärt mittskepp, som för ända fram till det något smalare och lägre koret. Mittskeppet flankeras av rudimentära sidoskepp, vilka upptas av gångar. Sidoskeppen övergår i långhusets östra del i två breda och grunda tvärskeppsarmar. På tre sidor löper runt mittskeppet i liv med de åtta arkadpelarna breda läktare, burna av segmentbågar (fig 112–115).

De fristående valv- och läktarbärande pelarna utgörs under läktarna av korta, kraftiga kolonner med cylinderformade skaft och stora, starkt utkragade kapitäl. Dessa är förbundna genom vertikala plattor med över läktarna gående, höga kolonner av samma diameter på kraftiga plintar.⁷⁹ Kolonner och plattor är utförda i slät-huggen och mattslipad röd granit från Vånevik.⁸⁰ Den brutna orgelläktaren, som bärs av smalare kolonner, saknar övre sådana. Kapitälerna på mittskeppets kolonner utgörs av enkla knopp- och bladkapitäl i tidig gotisk stil. Murarnas attacherade knippepelare och

knektar i slätputs har rikare utformade kapitäl, av vilka de övre utförts i sandsten, de nedre gjutna i gips med tillsats av stenmjöl (fig 116).⁸¹

I det rakslutna koret ses, förutom korfönstret i östra muren, på båda sidoväggarna dörröppningar mot sakristian och silverkammaren, avslutade med segmentbågar, samt däröver små rektangulära gallerier med två insatta kolonnetter (fig 122).

På tvärskeppsarmarnas östväggar har över och under läktarna slagits blindbågar i profiltegel, uppstigande från knektar i triumfbågen samt kragstenar på knektar (fig 117). I de övre bågarna, vilka givits samma dimensioner som sidoskeppens gördelbågar, och i den södra nedre bågen har insatts dörrar mot de östra trapphusen. Dörröppningen i nedre norra blindbågen har igenmurats, ny öppning är upptagen något till vänster.

Platsantalet i kyrkan har från 1 428 platser 1903 minskats till omkring 1 250 sedan delar av bänkkvarteren fått ge plats för dopkapell och musikläktare.⁸²

Övriga lokaliteter utgörs av en rektangulär förhall i väster (fig 118), samt, i anslutning till denna, en liten brudkammare med toalett under nordvästra torntrappan och, under den sydvästra, en el-central med apparatur för tornuren. I huvudtornet är vestibulen inredd som kapprum medan anordningar för den elektriska klockringningen installerats i torntrappan. I öster återfinns sakristian (fig 119) med sidorum och toalett under nordöstra torntrappan samt silverkammaren och ett vaskrum under sydöstra torntrappan.

Under kordelen ligger kyrkkällaren med nedgångar bakom altaret, omfattande ett större förrum, i vilket anordnats ett »museum» med bevarade äldre föremål,⁸³ skrudkammare samt diverse förrådsrum.

Välvning

Långhuset är indelat i fem lika breda travéer, vilka mot sidoskeppen av-

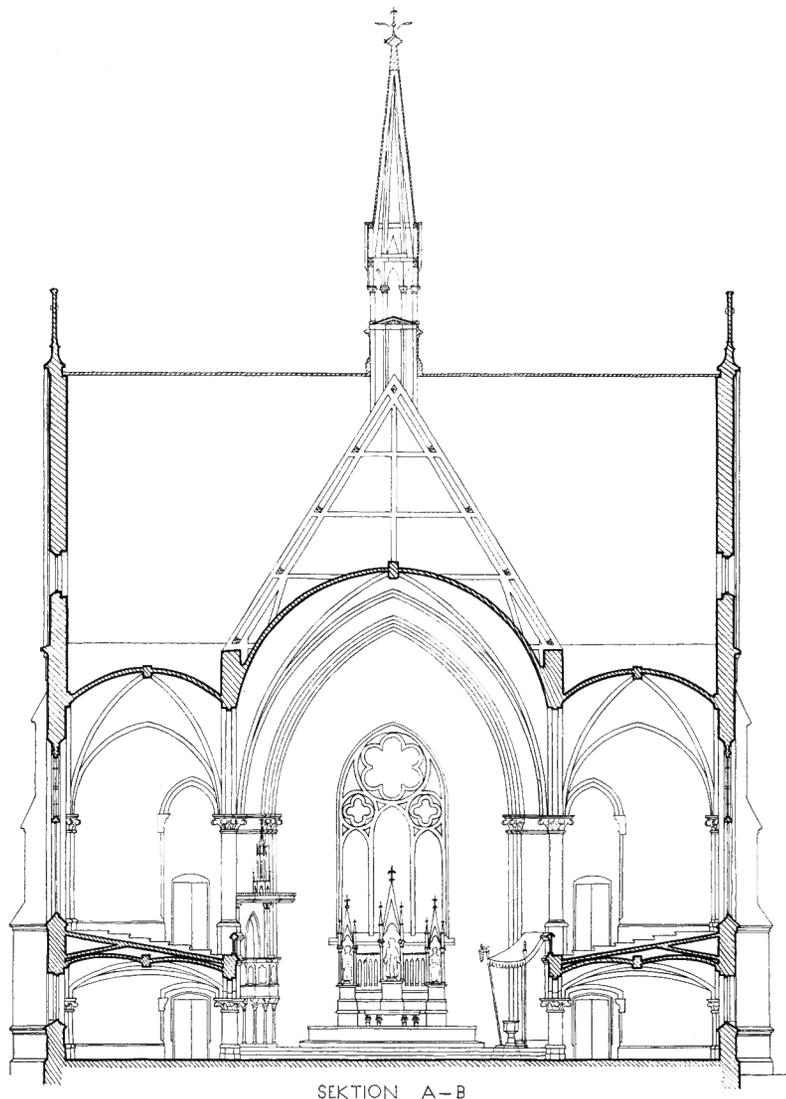

Fig 99. Tvärsektion mot öster i skala 1:300, uppm 1935 av R Andersson. Till höger om det ursprungliga altaret ses den baldakin som var placerad över dopfunten 1922–43. Nedre dörren i norra tvärskeppet har flyttats åt vänster.

Cross section looking E, 1935.

går från golvet till valven. Korets stjärnvalv uppbärs av höga knektar.

I bilokaliteterna återfinns mindre valvkonstruktioner av olika slag. Över förhallen har slagits tre kvadratiske kryssvalv, vilande på knektar. Tornvestibulen täcks av ett ringstjärnvalv medan tornkammaren, som ännu bevarar sina ursprungliga oemålade tegelribbor har kryssvalv med en ring som öppnar sig för tornets spiraltrappa.

I sakristian ses ett flackt kupolvalv mellan breda gördelbågar samt över absiden ett halvt paraplyvalv, slutande på väggen och ribblöst liksom silverkammarens stjärnvalv. Trappornen i väster har valv utgående från trappspindlarna, medan östornen givits enkla stjärnvalv.

Golv

Den av Kungl Maj:t fastställda golvkonstruktionen består av ett lag, vinkelrätt mot varandra lagda gjutjärnsbalkar som bär raka betongvalv, över vilka utlagts golvsparrar med mellanliggande fyllning.⁸⁵

Golvet i kyrkorummet, vilket ursprungligen helt bestod av furubräder, utgörs nu av linoleumklädda bräder i bänkkvarteren samt polerade kalkstensplattor i gångarna. Över dessa, liksom över den breda trappan mot koret och det med ekparkett belagda korgolvet samt läktarnas brädgolv, har helt eller delvis utlagts beige-gråa heltäckningsmattor.

I förhallen och de tre vestibulerna, liksom i trappornens läktarförstugor är golvet belagt med de ursprungliga, färgade marmorskivorna, även om dessa i förhallen och nordportalen delvis fått ge plats för torkmattor. Sakristian har fernissat brädgolv.

delas medelst stickbågar, slagna i de obrutna raderna av arkadpelare (fig 115). Kyrkorummet domineras av mittskeppets höga valv, vars pilhöjd är lika med avståndet från arkadpelarnas översta kapital till golvet (fig 99). Övriga valv har helt underordnats mittskeppets valv. Korets valv är sålunda något lägre, tvärskeppsarmarnas valv ännu något lägre samt, lägst, sidoskeppets valv. De senare öppnar sig i stigande stickkappor mot mittskeppets arkadbågar, vilkas hjässpunkter ligger något högre än sidoskeppsvälvens slutstenar (fig 98 b). Gördelbågarna i sidoskeppen har

dock på grund av sin försträvningsfunktion givits ringa resning.⁸⁴

I skeppen är, såväl över som under läktarna fyrdelade kryssvalv slagna. Från mittskeppets arkadpelare har dubbla valv slagits i tvärskeppsarmarna. Valven bärs av gördelbågar och ribbor med slutstenar i profilerat formtegel, uppstigande från långskeppets pelare och murarnas knektar. Travén över orgelläktaren avslutar mittskeppet mot västpartiets smalare valv med en starkt profilerad båge på knektar. Mellan långhuset och koret har slagits en snedställd triumfbåge, omgiven av knektar, som

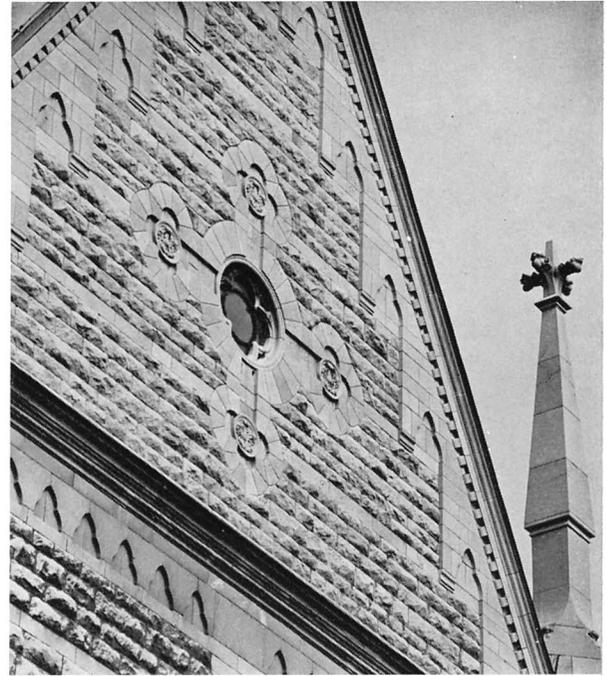
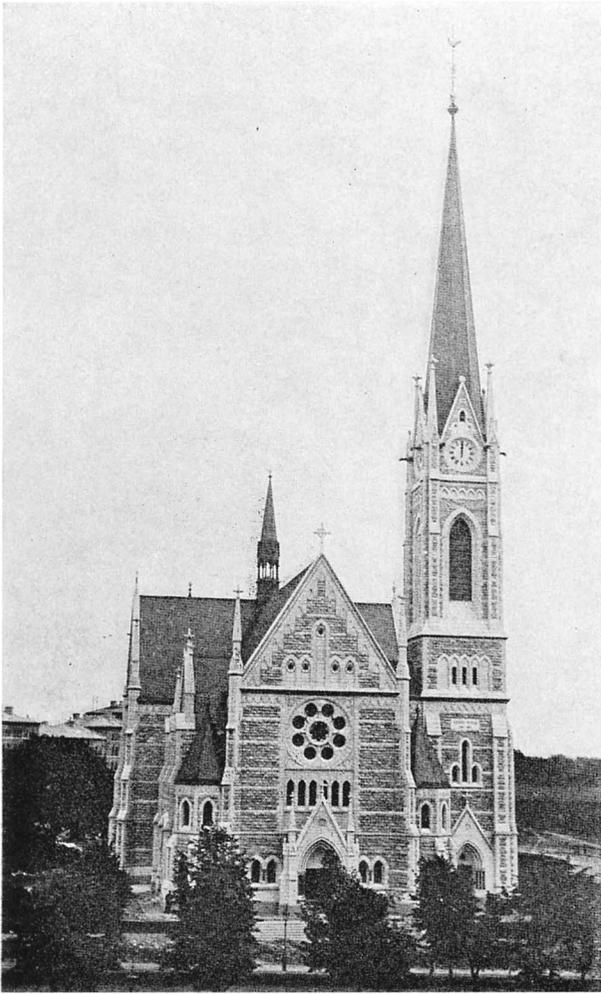

Fig 100 b. Detalj av tvärskeppets södra gavelröste. Foto 1974.
Detail of the gable of the south transept.

Fig 100 a. Västfasaden år 1903. Ur Oscars kyrka, Minneskrift vid kyrkoinvigningen.

West front photographed in 1903.

Restaurering och reparation

När Gustaf Hermansson vann tävlingen om ny kyrka i Hedvig Eleonora församling 1896 med sitt förslag i nygotik, var bekämpandet av den åttio-talistiska stilarkitekturen redan i full gång. Då kyrkan äntligen kunde invigas 1903, framstod den för de upplysta som ett återfall i en sjukdom som för länge sedan borde ha övervunnits.

Kritiken mot kyrkan, som redan då tävlingsresultatet offentliggjorts varit negativ, skulle även framdeles förbli ogynnsam. Vid invigningen lät Social-Demokraten bilan falla över ett verk som »blottat på varje spår till origina-

litet», hade kunnat kopieras ur vilken arkitekturtidskrift som helst.⁸⁶ Tre år senare beskrev Tor Hedberg Hermanssons båda Stockholmskyrkor — Sofia kyrka hade invigts samma år — som »alster av en förtorkad, andelös och plebejisk smak»!⁸⁷

Den omvälvning inom arkitektur och konsthantverk, riktad mot den åttio-talistiska byggnads- och inredningskonsten, som började under 1890-talet, fullkomnades på kyrkoarkitekturens område med Engelbrektskyrkan 1906–14 av Lars Israel Wahlman.⁸⁸ I släptåget på det nationalromantiska genombrottet följde helt naturligt en

allmän omorientering även inom vidare kretsar. Den utdragna och hätska uppgörelsen med Zettervallskolans blev också på sina håll våldsam. Till de främsta offren för »gotikföraktet» kom att höra Oscarskyrkan, en av de stora exponenterna för nygotiken i Sverige.⁸⁹

Redan 1918, således endast femton år efter det att kyrkan invigts, beslöt församlingen med sin nyutnämnde kyrkoherde Valds Bengtson i spetsen, att söka få till stånd vissa ändringar i kyrkans interiör. Framför allt önskade man nu förnya belysningen med dess lampor »på alla upptänkliga

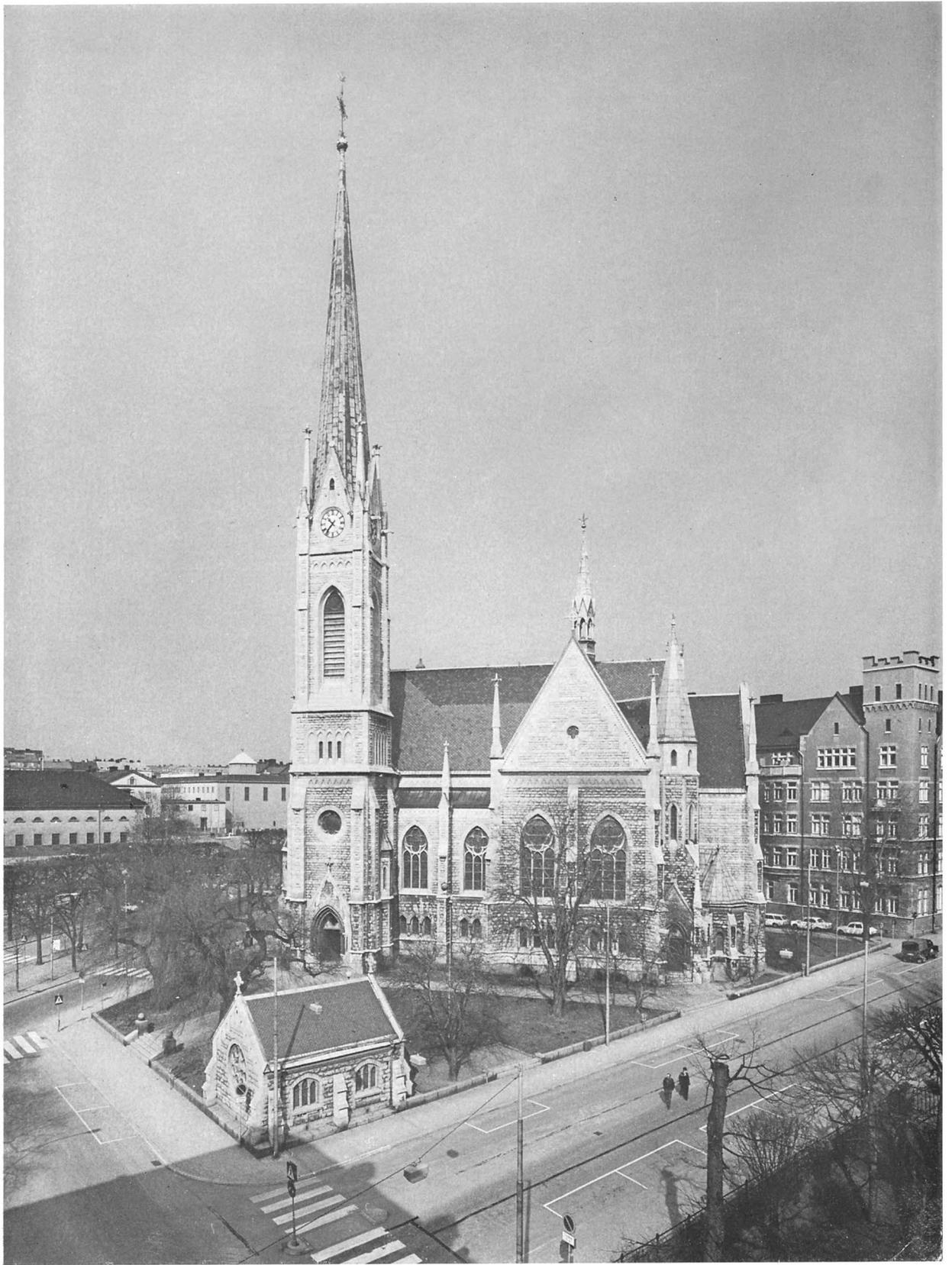

Fig 101. Oscarskyrkan från sydost, fotograferad från ett hus på Storgatan. Kyrkans karaktär av långhusanläggning, som inte uppfattas lika påtagligt från marken, framgår här tydligt. Foto 1973.

The church from SE. The photo clearly indicates the long nave character of the church which is not evident from the ground.

ställen».⁹⁰ Restaureringen som bifölls på kyrkostämman i maj följande år kom emellertid inte att inskränka sig till armaturen. Den blev till den grad genomgripande att nära nog hela den Hermanssonska interiören till slut hade skövlats, även om den arkitektoniska stommen lämnades orörd.⁹¹

Den medvetet pietetslösa restaureringen välkomnades dock. Edvard Alkman i Göteborgs-Posten kallade det ursprungliga kyrkorummet »ett vidunder av pretentiös och banal fulhet» medan man i Svenska Dagbladet talade om »en av vårt lands mest plebejiskt utsmyckade kyrkointeriörer, vittnande om det djupa smakförfall som ännu vid detta sekels inbrott behärskade arkitektur och dekorativ konst».⁹²

Som ledare för den stundande restaureringen engagerades L I Wahlman, efter Engelbrektskyrkans fullbordande ansedd som Sveriges mest betydande kyrkoarkitekt. Den utförliga promemoria som Wahlman, en arkitekt av helt annat kynne än Hermansson, skrev 1919 inför restaureringen belyser med skärpan hos en programförklaring den stora omvälvning som kyrkobyggnadskonsten undergått sedan sekelskiftet.⁹³ Visserligen skänkte han sitt erkännande åt framför allt exteriörens »redbara och strängt gotiska stil» samt åt kyrkorummets proportioner, men i övrigt dolde han inte sin aversion.

Fremst vände sig Wahlman mot den, som han menade, profana atmosfären i kyrkorummet med dess blacka, starkt ljusgenomsläppande fönster (för beskrivning av dekor och in-

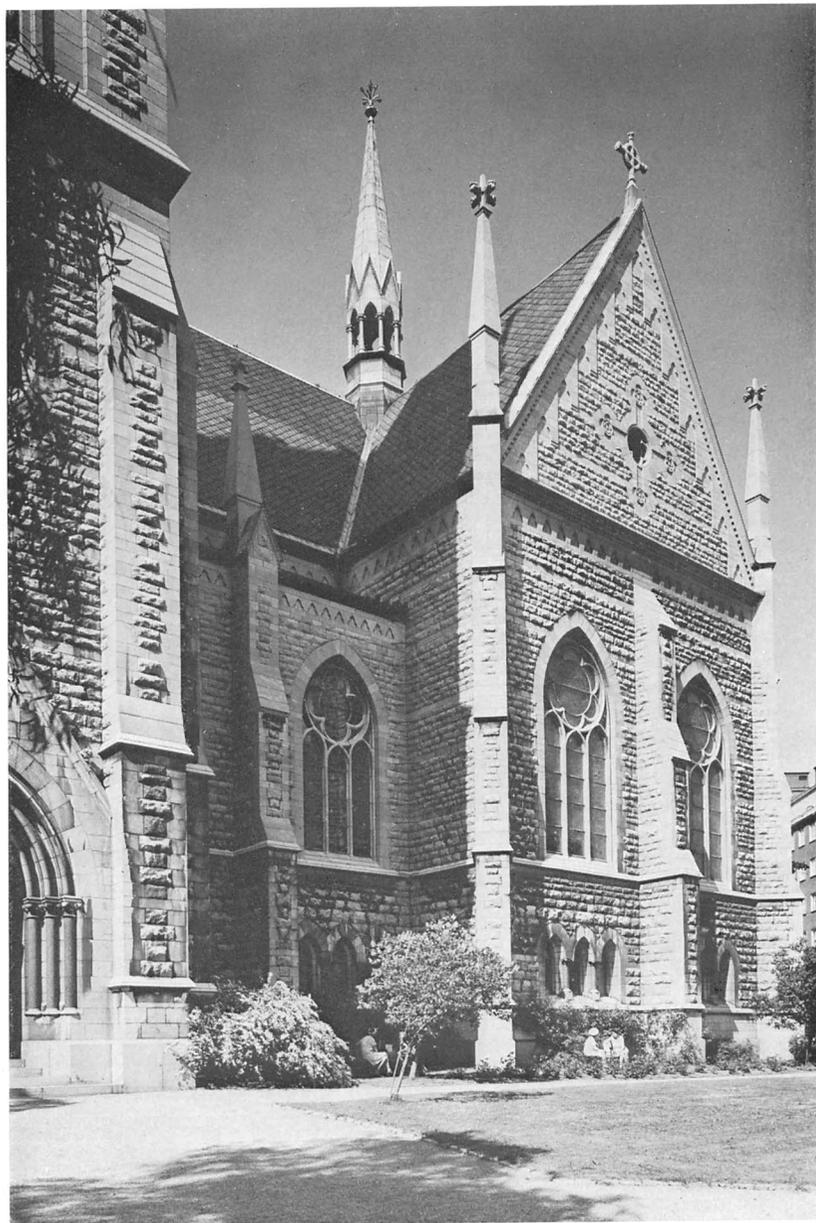

Fig 102. Sydfasaden med den södra tvärskeppsarmen. Foto 1973.

S front with the S transept.

redning, se nedan) och elljusarmaturen, som skänkte interiören ett jämnt, nästan bländande ljus. Även väggarnas och valvens tjocka, okänsliga bemålning och schablondekor, i vissa fall påminnande om »korkmattors påtryckta mönster», liksom det i hans tycke mekaniskt okänsliga konstantverket, bidrog till Wahl-

mans negativa uppfattning (jfr fig 114–115).

I stället önskade Wahlman skapa ett mera stämningsfullt, »religiöst», kyrkorum, framför allt genom en rytmisk ljussättning med stora kontraster mellan belysta och dunkla partier. Likaså ville han få till stånd en helt ny inredning, präglad av ett

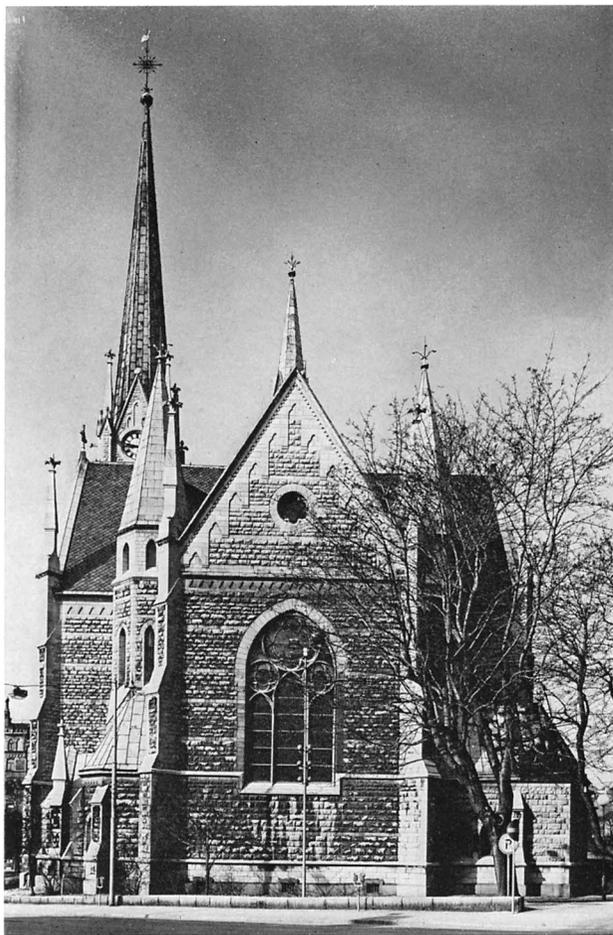

Fig 103. Kyrkan från öster med det rakt avslutade koret, från vars norra vägg sakristian skjuter ut. Foto 1973.

The church from E with the straight-ended chancel, from the N wall of which the vestry projects.

mera »levande» konsthantverk med utgångspunkt i tingens egna former och de olika materialen, m a o ett konsthantverk i Ruskins och Morris' efterföljd. Det Wahlman eftersträvade i ett kyrkorum var, som han uttryckte det i ett föredrag vid samma tid, »förenkling, renhet i linjer, av utsmyckning oberoende storhetsdrag, klarhet».⁹⁴

Som ett bevis på det utomordentliga förtroende Wahlman åtnjöt vid tiden för restaureringen, framstår hans engagemang på grundval endast av ovan nämnda promemoria; ritningar skulle följa först senare. »Det viktiga är den *personlighet* som utför verket, att man känner att denne *vet, kan och vill*», skriver Wahlman avslutningsvis något självmedvetet.

Huvudvikten vid den Wahlmanska

restaureringen, som utfördes under åren 1921–23 (kyrkan återinvigdes dock redan 3 december 1922) kom att läggas vid tjugoen nya glasfönster av Emanuel Vigeland (s 201–210). Dennes engagerande hade Wahlman, som till en början varit ovillig att åtaga sig uppdraget, ställt som villkor för sin medverkan.⁹⁵

Sedan fönstren insatts skapades i anslutning till de nya premisserna en helt ny stämning. Från att ha varit ett starkt upplyst kyrkorum med markanta koloristiska effekter blev interiören dämpad i färg och ton samt till en början så dunkel, att man snart fann sig nödsakad att utöka belysningsanordningarna.

Endast korets väggar och valv erhöill fullständig bemålning, utförd av Filip Månsson i gyllenbruna,

numera grånade toner (fig 122), ehuru Wahlmans avsikt att framhäva koret på långhusets bekostnad främst uppnåddes med hjälp av det starkt lysande korfönstret.⁹⁶ I skeppen tilläts endast de behuggna valvstrålarernas stiliserade, »medeltida» dekor kontrastera mot väggarnas och valvens tunna ljusgråa lasyrer (fig 146).

Arkadpelarnas kolonnskåft, liksom läktarsidornas stenplattor i polerad mörkröd granit behögs eller mattslipades, så att interiörens glänsande sten—exteriörens kolonnetter i samma utförande bevarar dock fortfarande sin ursprungliga ytbehandling—erhöll en gråskär yta som väl harmonierade med kyrkorummets diskreta bemålning. Wahlmans förkärlek för skära toner i detta kyrkorum speglades även i korbågen samt i vissa textilier.⁹⁷

I mittskeppet utbyttes de fyra glänsande mässingkronorna mot tre (travén närmast koret lämnades till en början tom) stora kronor i ek med en reflexbelysning som mera lät valven komma till sin rätt (fig 120). Mindre kronor upphängdes i sidoskeppen ovan läktarna samt lyktor därunder.⁹⁸

Redan 1924 beslöt man anskaffa ytterligare en krona för travén närmast koret, vilket tedde sig alltför mörkt. Då de tolv östra småfönstren av Vigeland medvetet givits en dunkel färgskala och de tolv västliga satts för med träluckor, blev de nedre sidoszonerna likaledes mycket mörka. Träluckorna ersattes i början av 1929 helt med nya fönster av Vigeland. Dessa gavs samma ljusa, opaliserande grundton som högväggarnas åtta stora fönster, vilka från början gjorts mera ljusgenomsläppande än de äldre småfönstren.⁹⁹

Den nya inredningen i övrigt präglades till stor del av 1920-talets »Swedish grace» med dess eleganta, lätt vegetativa former med anknytning till empire och jugend samt, i detta fall också till medeltidens dekorationskonst (fig 121). Medan den stora altaruppsatsen och altarringen i polerad vit marmor inte be-

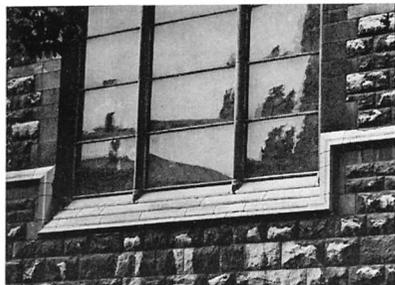

Fig 104. Detalj av korfönstret med den omvikta, andra listen. Foto 1974.

Detail of the chancel window with the second folded strip.

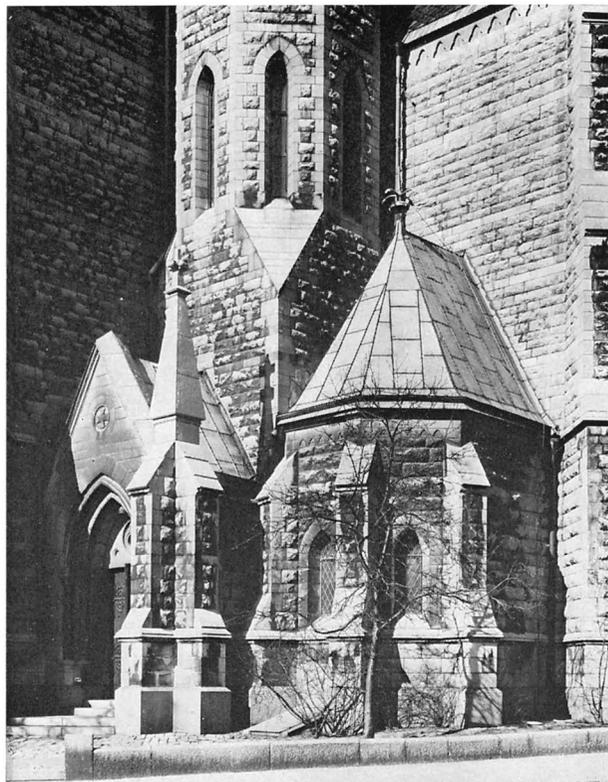
rördes, trots vissa trevare av Wahlman (först 1930 skulle marmoryrtorna genom kalklasering tonas ned),¹⁰⁰ utbyttes predikstolen i ek med sin fritrappa mot en ny korg i slåthuggen kalksten med dörrförbindelse genom triumfbågen (fig 139–141). Dopfunten vid triumfbågens motsatta sida erhöll en tygbaldakin på höga stänger, borttagen 1943 (fig 121).¹⁰¹ På läktarna utbyttes de massiva barriärerna mot stiliserade, magra balustrer. Nya nummertavlor tillkom, liksom en läspulpet i koret (fig 184) och diverse andra möbler. Bänkkvarteren i tvärskeppsarmarna delades medelst en mittgång, medan bänkarna nere i kyrkan genom lasering gjordes mörkare, på läktarna ljusare.

Orgelläktaren byggdes om för det utökade orgelverket, vars fasad ändrades något (fig 145). Mot sidoläktarna uppsattes genombrutna träskärmar med masverk i sengotisk stil (fig 121). För åstadkommande av ett lugnare ljus på orgelläktaren dämpades ljusinsläppet från västfasadens rosfönster¹⁰² medan fönstret i nedersta travén över norra ingången omvandlades till ett blindfönster och byggdes för på insidan.

Av de tre ingångarna från förhallen bibehölls endast den mellersta, medan sidopassagerna genom smala mellanväggar förvandlades till grunda nischer. Innanför norra ingången byggdes 1926 ett vindfång (fig 121).¹⁰³ Bland de lösa inventarier, ritade av Wahl-

Fig 105. Sydöstra trapptornet med sin portal samt silverkammaren i vinkeln mellan tvärskeppet och koret. Foto 1973.

The SE staircase tower with its portal and the silver chamber in the angle between the transept and the chancel.

man, som samtidigt tillkom märks ett par altarkors i silver och ebenholtz, altarstakar i silver samt golvkandelabrar i trä (fig 156–157, 164–167). Som i så många andra kyrkor på 1920-talet erhöll alla ljusbärare levande ljus. Samtliga innerdörrar försågs med nya, smidda handtag.

Kostnaderna för 1920-talets restaurering belöpte sig till närmare en halv miljon kronor, en utgift som församlingsledningen offentligt fick försvara, då de så snart efter invigningen företagna förändringarna väckt ont blod på sina håll.¹⁰⁴

Under restaureringen tillkom den första av åtta kyrkohistoriska gestalter av konstnären Gunnar Torhamn. Skulpturerna som blev fulltaliga först 1935, uppställdes på de nedre läktarbärande kolonnernas utkragade kapitäl.¹⁰⁵ I samband med restaureringen 1954–56 placerades de fyra och fyra i altarskåpsliknande ramar på tvärskeppsläktarnas östväggar (fig 155). På 1920-talet företogs också vissa reparationer av värmeledningssyste-

met, som 1935 lades om i samband med att den utbrända värmepannan byttes ut. Sedan värmeslingor dragits under gångarna i kyrkan belades dessa med polerade kalkstensplattor.¹⁰⁶

Under andra världskriget, då kyrkan tidvis var avstängd på grund av bränslebrist, ersatte enkla, senare tonade glas de undanförda Vigelandska fönstren.¹⁰⁷

Sakristian, som redan tidigt befunnits alltför trång, utvidgades 1943 mot norr efter ritningar av arkitekt Bernhard Schill och gavs polygonal avslutning, som anknöt till kyrkans ytterarkitektur (fig 103).¹⁰⁸ Över det lilla altare, som uppställdes i absiden slogs ett halvt paraplyvalv (fig 119). I anslutning till sakristians utvidgning ombyggdes nordöstra trapphuset, i vars bottenplan en tambur anlades. Under trappan inrättades ett sidorum till sakristian med toalett. Dörren mellan predikstolen och trapphuset igensattes och en trappa av trä, smalare än den äldre predikstolens fritrappa, byggdes invid norra korväggen.¹⁰⁹

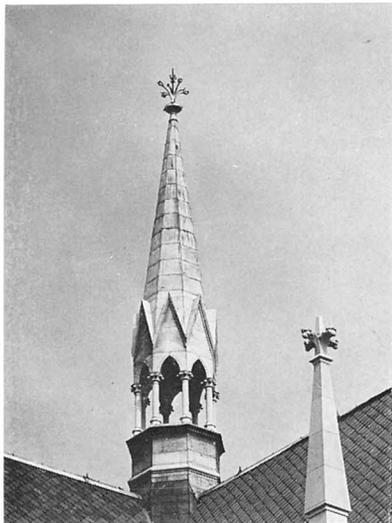

Fig 106. Den kopparklädda korsryttaren över de skiffertäckta sadeltaken. Till höger en av de identiskt lika fialer som avslutar de högre strävpelarna. Foto 1973.

The copper-covered flèche on the slate-covered span roofs. To the right one of the identical pinnacles on the higher buttresses.

Torntrappans omriktning medförde att dörren i skenbågen på nedre delen av norra tvärskeppets östvägg fick flyttas åt vänster samt kompletteras med en liten trappa, då dörren givits en något högre placering på väggen.¹¹⁰ De stora gallertäckta ventilöppningarna på korets sidoväggar, vilka bidrog till det besvärande draget i kyrkan, igensattes även.¹¹¹

Omkring 1950, under Johan Hoff's tid som kyrkoherde, företogs så den andra stora restaureringen, ledd av arkitekt Otar Hökerberg. Redan 1946 hade emellertid församlingen beslutat att bygga en helt ny orgel (fig 146). För att inte bakifrån belysa den nya orgeln, som kunde invigas 1949, avskärmades nu västfasadens rosönster med en träskiva.¹¹² Härefter grep man sig an med att restaurera såväl exteriören som kyrkorummet. I kyrkans yttre som förblivit orört på 1920-talet och endast undergått smärre reparationer hade murarnas stenkalklädnad vittrat till den grad, att skyddstak fått

uppsättas framför huvudingången.¹¹³ Som en noggrann undersökning visade 1952, var det främst kyrkans listverk av kalksten som angripits, men även delar av den hårdare marmorn i fasaderna och takets skifferplattor visade fula spår av vittrande.¹¹⁴ Sedan murarnas stenkalklädnad överknackats och rensats samt svårt skadade murstenar utbytts, täcktes samtliga takfall på gavlarna med skyddande kopparplåt. Taket lades om och spiran bekläddes med ny kopparplåt.¹¹⁵

I övrigt företogs under restaureringen 1954–56¹¹⁶ (återinvigning 20 maj 1956) endast en mindre förändring i exteriören, vilken således i stort är densamma som vid invigningen 1903. I samband med att läktartrapporna i de västra småtornen lades om och gavs dörrförbindelser med förhallen, ersattes de små tornportalerna av väggstycken med fönster. I de utrymmen som bildats under torntrapporna inrättades i söder en central, i norr en brudkammare med toalett, båda med dörrar mot förhallen.

Restaureringen, som i mycket följde en promemoria av professor Henrik Cornell,¹¹⁷ blev mindre omvälvande än den Wahlmanska restaureringen på 1920-talet. Restaureringskommitténs och Hökerbergs eget radikala förslag att öppna främre delen av kyrkorummet genom att riva de partier av läktarna som löpte över tvärskeppsarmarna, avstyrktes av Byggnadsstyrelsen såsom stridande mot kyrkans karaktär. Församlingen som överklagade hos Kungl Maj:t, tog dock tillbaka förslaget sedan såväl professor Erik Lundberg som domkyrkoarkitekten Helge Thiis i Trondheim entydigt uttalat sig mot ett rivande av läktarna.¹¹⁸

I stort sett bibehölls det kyrkorum som Wahlman och hans medhjälpare skapat på 1920-talet. Fönstren lagades och rengjordes, liksom korets bemålning ehuru triumfbågens textband borttogs. Väggarna putsades

med brutet vitt medan valvstrålarna berövades sin dekor och målades i grått med vit fogstrykning. Den fritrappa predikstolen erhållit 1943 revs sedan predikstolsdörren mot trappan åter upptagits. Arkivbyggnaden söder om koret gjordes om till silverkammare.

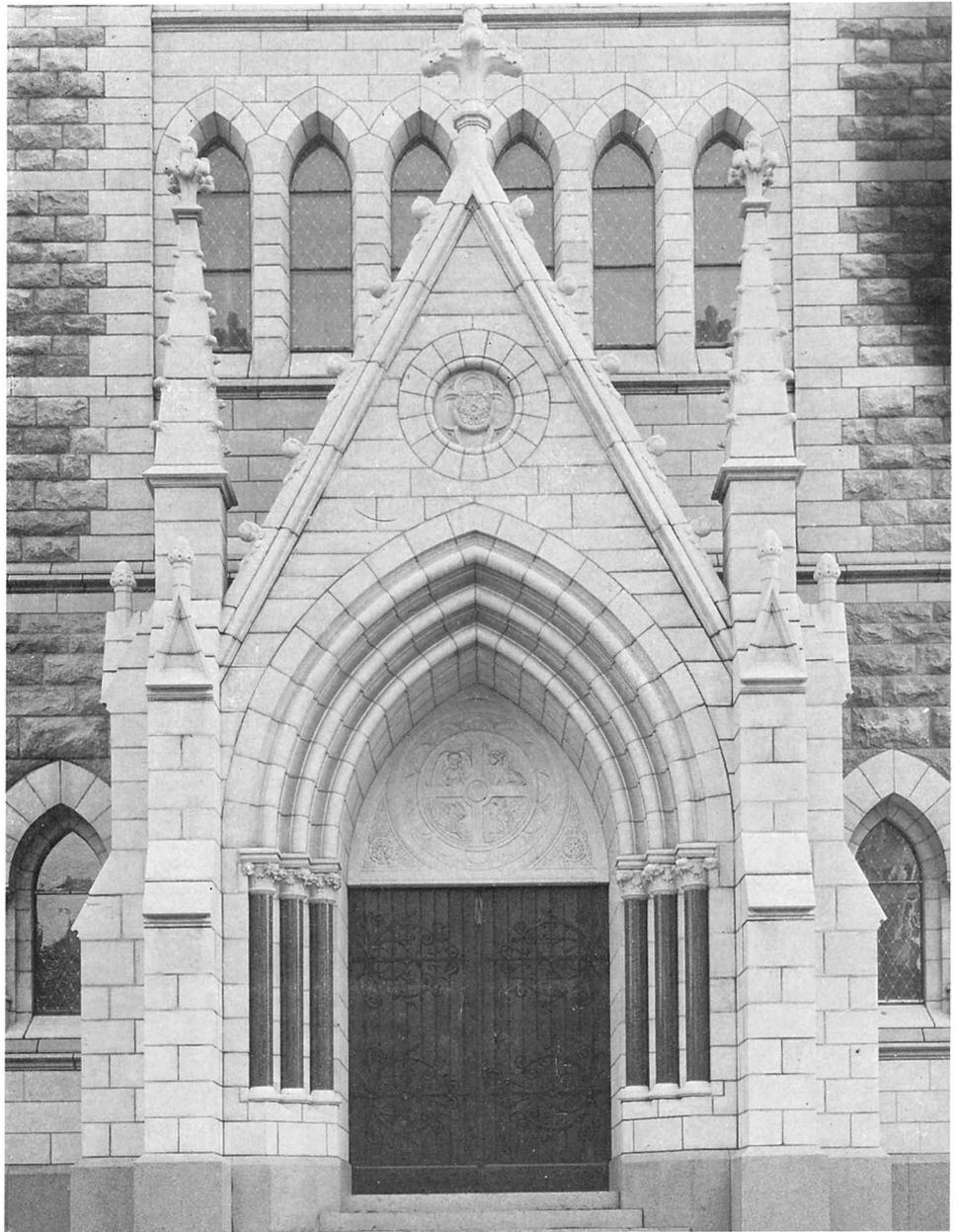
De påtagligaste förändringarna under 1950-talet blev den nya altaruppsatsen, förnyandet av belysningsarmaturen samt inrättandet av ett särskilt dopkapell. Wahlmans fyra kronor hade befunnits skänka ett stickande ljus (jfr fig 120, 138) samt skymde dessutom genom sin upphängning i skeppets mittlinje sikten mot koret för såväl organisten som för inträdande besökare. I stället för Wahlmans kronor hängdes från valvkapporna i de tre mellersta travéerna två rader med sex smala stångkronor, liksom läktarnas smärre kronor av samma typ och gångarnas lyktor, i mattbehandlad mässing. Koret gavs ny belysning med dolda lysrör.

Den stora gotiska altaruppsatsen i vit marmor från 1903, vars spiror på ett störande sätt stack upp i korfönstret (fig 120), utbyttes mot ett nytt altare med en altarskulptur i guldbrons. Denna hade fått en av Cornell rekommenderad altarskåpsliknande form för att passa in framför det rektangulära området mellan altarbordet och korfönstrets underkant (fig 122). Skulptören John Lundqvist, som utfört altaruppsatsen, bidrog även med en snidad trärelief över predikstolsdörren (fig 142) och en ny dopfont, vilken fick sin plats i ett först år 1958 invigt dopkapell (fig 123). Detta, som Hökerberg ursprungligen tänkt inrätta i sydöstra trappornet, sedan trapphuset rivits ut, förlades i stället under norra tvärskeppsläktaren. De bänkar som härvid inte togs bort vändes mot dopfonten, vilken placerats framför en låg barriär.¹¹⁹

I syfte att minska det besvärande draget i kyrkan inrättades ett vindfång mellan förhallen i väster och kyrkan, medan västportalen och

Fig 107. Västportalen 1903 med sin tympanonplatta i vit italiensk marmor (jfr fig 110). OKA.

The W portal, 1903, with its tympanum in white Italian marble (cf fig 110).

huvudtornets sydportal erhöj innerdörrar. En rad tekniska och sanitära omläggningar gjordes även på 1950-talet. Sedan kyrkans värmesystem anknutits till församlingshusets värmecentral kunde kyrkkällaren under korpartiet byggas om för bl a skrudkammare, inredd med textilskåp av olika slag. Vissa utdömda elledningar lades om i samband med att kyrkan erhöj växelström. I värmebevarande syfte täcktes valven med stenulls-

mattor, medan radiatorsystemet omlades och kompletterades. Kostnaderna för den andra restaureringen, den nya orgeln inräknad, belöpte sig till närmare 800 000 kr.¹²⁰

För tredje gången förnyades belysningsanordningarna 1972. Nu ändrades dock endast de mindre kronorna över läktarna. De långa stångkronorna av Hökerberg visade sig störa sikten mot fönstren och gav inte fullgod belysning. Detta gällde särskilt

på det främre norra läktarpartiet, som byggts om till musikläktare året innan. De nya kronorna av mässing och svartlackerad plåt ritades av konstnären Knut Hallgren, som även kompletterade korbelysningen.¹²¹

Fasadbelysning, som först inrättades 1937 med en lampa riktad mot korfönstret, uppsattes fullständigt 1966 och omfattar nu strålkastare på fyra höga stolpar, placerade på kyrkogården.¹²²

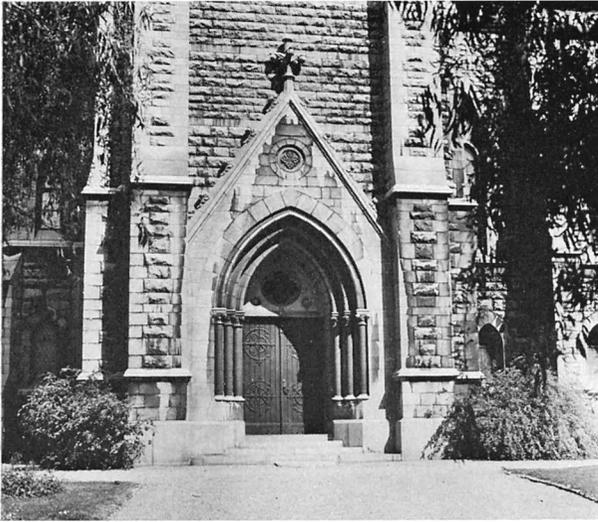

Fig 108. Tornets södra portal.
Foto 1973.

S portal of the tower.

som en pseudo-basilika (se s 174) och arkitekten kunnat använda sig av såväl ett par lägre sidoskepp som ett brett tvärskepp, vilket utvändigt är lika högt som långhuset, har han skenbart lyckats förkorta kyrkans längd. Intrycket förstärks genom tillbyggnaderna samt genom huvudtornets placering, inte framför västfasaden eller i liv med denna, utan invid långhusets sydvästra hörn. Ett alternativt förslag med tornet på kyrkans norra sida hade utan tvivel givit anläggningen en helt annan karaktär.¹²³

Genom de olika byggnadsdelarnas nära förbindande gör anläggningen ett sammanhållet, för att inte säga stramt intryck. Byggnadskropparnas vertikala hållning, betonad genom de många fialerna, samt en reduktion av formerna bidrar även till att skänka byggnaden en viss monumentalitet.

Bortsett från huvudtornets placering härskar nära nog full symmetri i planen. Fasadernas artikulerande är likaledes genomförd med stor konsekvens. Murarnas enhetlighet har även understrukits genom sammanhållande dekorativa element som hörnkedjor på alla strävpelare samt lister, band och friser av likartad utformning, vilka löper runt kyrkan på samma nivåer.

Genom att försträvningen delvis förlagts till byggnadens inre (se nedan) har endast strävpelare av mindre dimensioner behövt komma till användning. Såväl de verkliga som rent dekorativa strävpelarnas smala kammar, vilka inte inkräktar på murarnas vertikalitet, bidrar likaledes till fasadernas sammanhållning.

Församlingens beslut att kosta på den nya kyrkan fasadbeklädnad i natursten i stället för maskinslaget, rött tegel, gav självfallet kyrkobyggnaden en helt annan apparition, även om murarnas indelning i stort blev densamma. Den omständigheten att fasaderna aldrig omskapades efter de nya förutsättningarna torde ha bidragit till att kyrkans exteriör framstår som något oplastisk.

Fig 109. Detalj av sydportalens vimpers med krabbor och korsblomma. Foto 1973.

Detail of gable of S portal with crockets and finial.

Byggnadsanalys

Det område som Hedvig Eleonora församling inköpt för sin nya kyrka ställde särskilda krav på arkitekten. Medan flertalet kyrkor i Stockholm utanför Gamla Stan, såväl tidigare som senare, byggts på öppna, ofta högt belägna platser, stod här bara några tomter inom ett stadskvarter till förfogande. Den lilla kyrkogård utrymmet medgav, är dock på tre sidor omgiven av öppna gator. Av de omkringliggande kvarteren framstår endast det norr om kyrkan belägna som påträngande. Genom sina elaborerade fasader bildar det en något orolig fond för kyrkan.

Gustaf Hermansson har, utan att använda en centralkyrkoplan, på den begränsade tomtytan konstruerat en långhuskyrka, vars längd inte kommit att dominera exteriören (fig 88, 97). Endast om kyrkan betraktas från sidan ur ett högre perspektiv framträder dess långkyrkokaraktär (fig 101). Genom att kyrkan utformats

Fig 110. Modell till västportalens tympanonplatta med de fyra evangelistsymbolerna. Foto 1973.

Model of tympanum of W portal with the four symbols of the evangelists.

Sålunda binds den grovkorniga ljusa råkoppsstenen, vilken insatts på samma ytor som från början avsetts för tegel, inte endast av de många kalkstenslisterna, utan även av en myckenhet slåthuggen sten i form av hörnkedjor, band och fönsteromramningar. Dessa element bidrar visserligen, som nämnts, till att hålla fasaderna samman, men snör också åt murarna och får dessa att framträda med en viss hårdhet. Även de skarpa, maskinmässigt skurna vinklarna på hörn och omfattningar är en del av det distinkta och litet torra formspråket (fig 102, 107).

Djupa fönstersmygar, i vilka framför allt småfönstren i det nedre registret insatts, framhäver väggarnas murmässighet (fig 111). Tunga ter sig murarna dock inte. Arkitekten har, inte minst genom valet av den vitaktiga marmorn samt bibehållandet av de ursprungliga stora fönstren på högväggarna undvikit att skänka kyrkans yttre den massivitet som ofta eftersträvades, då råhuggen sten kom till användning i fasaderna (fig 102–103).

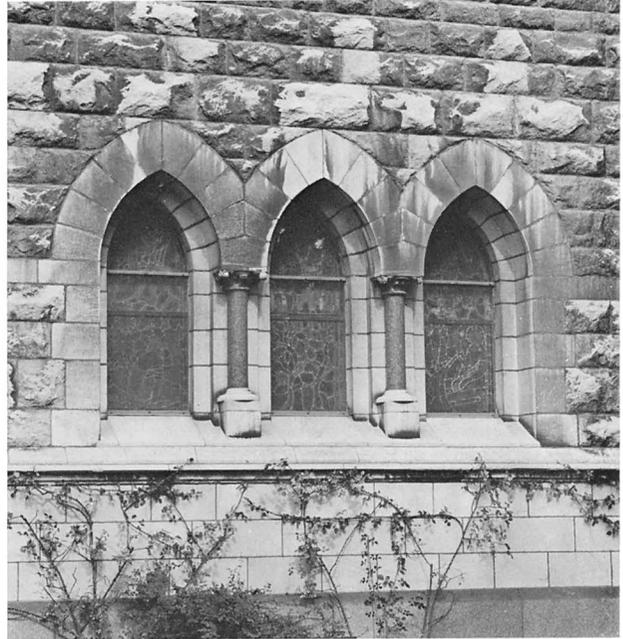
Som påtaglig kontrast till den liggande huskroppen framstår huvudtornet, exteriörens mest verkningsfulla inslag (fig 88). Genom reella och skenbara avtrappningar samt en oproportionerligt hög spira ter sig tornet utomordentligt högt och smalt. Att spiran är av nästan samma höjd som själva tornkroppen (fig 95) framgår inte på nära håll, men väl på avstånd.

Medan portalnischer och perspektivfattningar understryker bottenvåningens egenskap av kraftigt postament, bidrar tvärtom de stora ljudöppningarna med sina djupa omfattningar till att tunna ut tornkroppens övre del. Intrycket av lätthet och spänst befordras också av att den översta våningens stråvpelare och smala murstycken tycks skjuta upp ur det avskurna pyramidformade tak, som ljudöppningarnas solbänkar bildat genom att sammanföras i hörnen.

Kyrkans yttre med sitt markerade

Fig 111. Grupp av trekopplade småfönster på södra tvärskeppsgaveln. Foto 1973.

Group of small triple windows in the gable of the S transept.

tvärskepp låter knappast ana att det utgör skalet till ett förenklat och centraliserat kyrkorum (fig 100 a; 98, 112).¹²⁴ Mittskeppet är nämligen av sådan bredd och dominans, att man nära nog uppfattar kyrkan som enskeppig. Bredden förhåller sig också till längden i den del av mittskeppet som begränsas av läktarna, dvs fyra travéer, som 1 : 2. Intrycket förstärks av de rumsomslutande arkadpelarna vilka, förbundna genom de breda läktarsidorna, inramar mittskeppet och avskiljer det från de rudimentära sidoskeppen och tvärskeppsarmarna. De raka läktarna, som obrutna för fram över dessa sidopartier har här heller inte karaktären av i kyrkorummet inställda »lösa anordningar», utan ingår som integrerade delar i den arkitektoniska stommen.

Det i exteriören väl artikulerade tvärskeppet motsvaras i det inre endast av ett par tvärskeppsarmar vilka, åtskilda av det breda mittskeppet, upptar en så blygsam del av kyrkorummet, att de knappast upfattas från långhusets västparti. Tvärskeppsarmarna undertrycks liksom sidoskeppen inte endast av läktarna, utan även genom att välvningen i dem

gjorts lägre än i mittskeppet. I tvärskeppsarmarna är valven dessutom tvådelade, vilande på en arkadpelare mitt för respektive tvärskeppsarm.

Sido- och tvärskepp har således icke tillåtits bilda separata, av mittskeppet oberoende delar. Snarare bidrar sidopartierna genom sitt totala underordnande till att koncentrera kyrkorummet kring dess längdaxel.

På grund av sin bredd och höjd framstår heller inte koret som avskilt från långhuset. Medan det på planen mera liknar en korsarm ter sig koret i verkligheten som en förlängning eller rentav som en del av mittskeppet. Intrycket förstärks visuellt genom den raka koravslutningen, vilken också får koret att verka grundare än det egentligen är (jfr fig 98 och 112).

Sidopartiernas gestaltning är emellertid inte endast estetiskt betingad, utan även konstruktivt nödvändig på grund av det stora sidotrycket från mittskeppets höga och breda valv. Strävsystemet har nu delvis kunnat förläggas inne i byggnadskroppen. Välartikulerade sido- och tvärskepp, liksom en markerad korsmitt hade krävt betydligt mera omfattande och dyrbara försträvningsanordningar.

Fig 112. Interiör mot öster. Nedan t v södra sidoskeppets gång under läktaren mot öster. Foto 1973.

Interior looking E. Bottom left the alley in the S transept under the gallery looking E.

Fig 113. T h. Interiör mot orgelläktaren i väster. Foto 1973.

Right. Interior looking towards the organ loft in the W, 1973.

Då kyrkorummets takzon inte splittrats genom någon klerestorievåning — allt ljus kommer nu från sidorna — har även de likformiga väldiga valven över mittskeppet genom sin sammanfattande verkan påtagligt kommit att framhäva kyrkorummets enhetlighet (fig 115). Arkadpelarnas utförande i ett så starkt material som granit har medfört att deras övre och undre kolonner kunnat ges en begränsad diameter samt ställas glest. De övre kolonnraderna, vilka nästan svävande uppbär valven, bidrar även i hög grad till kyrkorummets luftighet.

Omintetgjord är sedan restaure-

ringen på 1920-talet välvningens ursprungligen tektoniska färgsättning: för att markera den bärande valvkonstruktionen hade arkitekten givit denna en och samma färg.¹²⁵ Från de polerade mörkröda granitkolonnerna i mittskeppets pelare strålade röda tegelribbor ut åt olika håll, uppbärande mittskeppets, sidoskeppens och tvärskeppsarmarnas valv på ett sätt som även bidrog till att skänka kyrkorummet en vertikal karaktär, trots mittskeppets bredd och läktarsidornas breda horisontella band. Genom färgomstämningen har betoningen av anläggningens skelett starkt försvagats, inte heller uppfattas de nu

gråtoniga kolonnernas rumsomslutande verkan lika starkt (jfr fig 113 och 115).

Interiörens brokiga originalbemålning är liksom den Wahlmanska restaureringens ribbdekor sedan länge också borta. Den gråvita färgsättningen av väggar, valvkappor och ribbor, som härrör från 1950-talet, får nu kyrkorummet att framstå som något monotont, även om gråskalan är väl ägnad att framhäva mittskeppets väldighet. De odekorerade, ljusa väggarna utgör likaså en neutral bakgrund till de Vigelandska glas målningarna.

Arkitekturhistorisk placering

Gustaf Hermansson har i svensk arkitekturhistoria kommit att framstå som en av de typiska företrädarna för

den byggnadskonst som emanerade ur åttiotalets stilarkitektoniska föreställningar.¹²⁶

De principiella synpunkter inom kyrkoarkitekturen, framförda i minnesanteckningar betitlade »Hur bygger

Fig 114. Interiör mot öster 1903 med den ursprungliga inredningen och dekoren. Östra korväggen är ännu under dekorening. I den rikhaltiga armaturen i guldfärgad mässing med nakna glödlampor ingick även lampkransar på de övre kapitälerna. Nord M.

Interior looking E, 1903, with the original furnishings and decoration. The E wall of the chancel uncompleted. The many lighting units in gold varnished brass with naked electric bulbs included also rings of bulbs on the upper capitals.

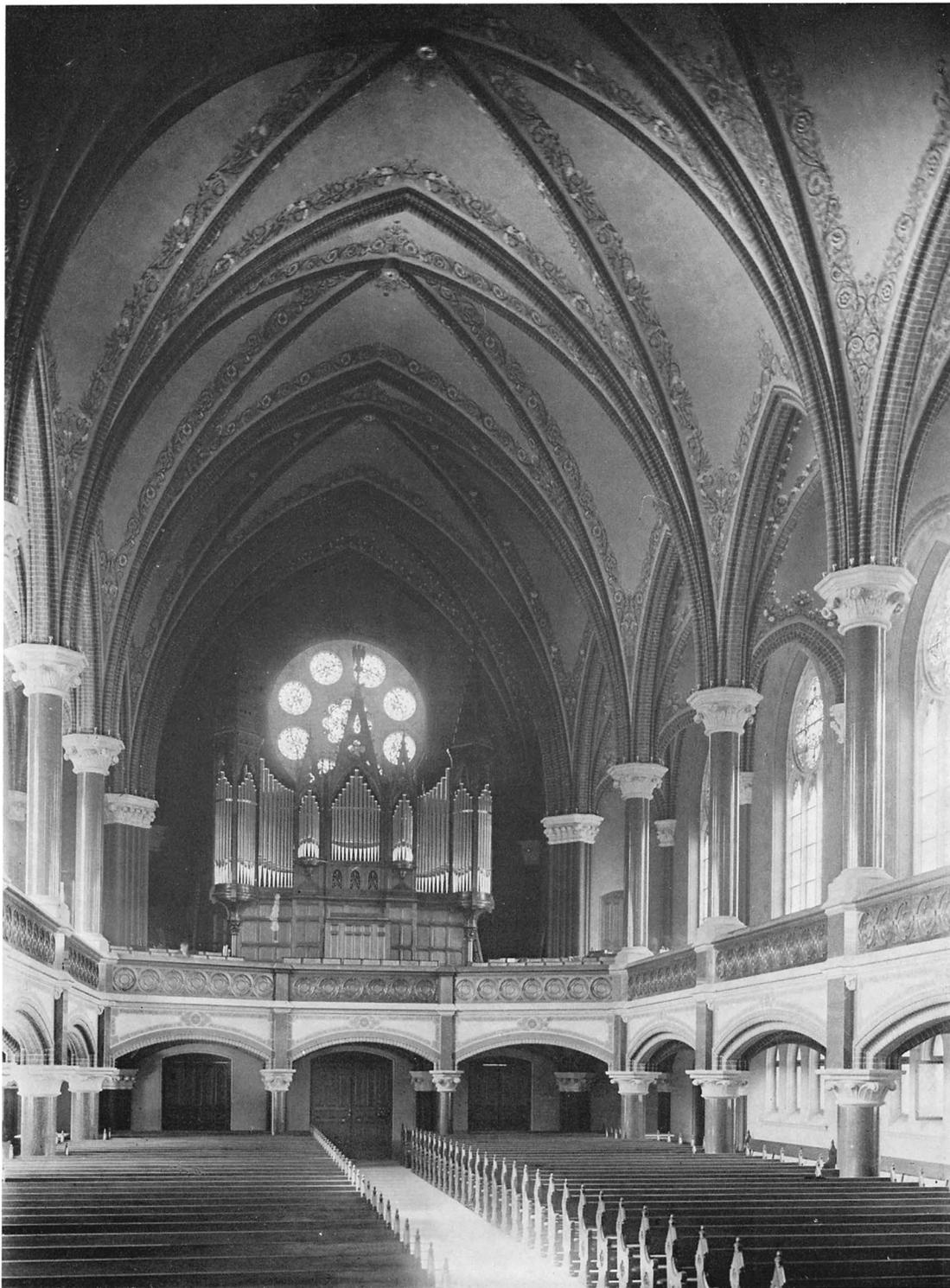

Fig 115. Den ursprungliga interiören mot väster innan armaturen installerats. Över tvärläktaren med den första orgeln ses det ännu inte avskärmade rosönstret. Stockholms stadsmuseum.

The original interior looking W before the lighting units were installed. Above the organ loft in the W with the first organ can be seen the rose window before it was screened off.

Fig 116. Ett av sidoskeppens väggkapitäl i färgad gips. Foto 1973.

One of the wall capitals of the transept in coloured plaster-of-Paris.

Fig 117. Kragsten invid dörren i södra tvärskeppets vägg. Foto 1973.

Corbel by the door in the wall of the S transept.

man en kyrka?», vilka Hermansson ännu i slutet av 1910-talet bekände sig till,¹²⁷ följde också helt den mer eller mindre officiellt omfattade synen på kyrkobyggandet i Sverige under 1890-talet, framför allt så denna kom till uttryck i ÖIÄ:s »Allmänna anvisningar rörande kyrkobyggnader» 1887.

Handboken som under påverkan av tyska och engelska förebilder författats av den inflytelserike överintendenten Helgo Zettervall själv, utgjorde kyrkoarkitekternas främsta rättesnöre vid denna tid.¹²⁸ Den avsåg att få till stånd ett kyrkobyggnade, som med någon medeltida stil som förebild, svarade mot samtidens liturgiska och praktiska strävanden. Kravet på ändamålsenlighet resulterade i en rad, framför allt nygotiska kyrkor med ett väldisponerat, ljusstarkt kyrkorum, så utformat att prästen kunde ses och höras från flertalet platser samt med, för tiden, bekväma bänkar, god uppvärmning och ventilation. Som plantyp förordades den tornförsedda långhuskyrkan, därefter latinsk och grekisk korsform, medan rena centralkyrkor betraktades som en styggelse.¹²⁹

Oscarskyrkan är en av de sist färdigställda, större exponenterna för den övervägande åttiotalsinfluerade kyrkobyggnadskonsten i Sverige. Trots vissa mindre väsentliga skiljaktigheter — något »slaviskt fasthållande vid detaljerade stadgar» påbjöds ej heller — framstår kyrkan i huvudsak som utgången ur ÖIÄ:s anvisningar.¹³⁰ Inte minst har de i tävlingsprogrammet på »Allmänna anvisningar» fotade föreskrifterna beaktats.

Den andakt eller, som Hermansson säger, den extas som kyrkobesökaren bör uppnå,¹³¹ befordras lämpligast genom interiörens utformande och prydande. Att väl proportionera kyrkorummet anser han vara av vikt, automatiskt medför detta även god akustik. Mer kuriös förefaller en sammanställning med Salomos tempel vara. Hermansson omtalar att han

under sin tid i Sundsvall fått sig påpekad av kyrkoherde Johan Boström, att de proportioner som enligt 1 Konungaboken, kap 6: 2–3 och 2 Krönikeboken, kap 3 gällde för det berömda templet, var de lämpligaste även för en modern kyrkobyggnad. I anslutning härtill konstaterar Hermansson, att om de i Bibeln använda alnarna var lika med de samtida svenska, skulle detta tempel ha varit ungefär så stort som Oscarskyrkan!¹³²

Vid sidan av »formernas lugn» bidrar även färgernas. Oscarskyrkans ursprungliga, nu helt förlorade dekor från 1903–04 synes med sin tektoniska teckning och systematiserade färgsättning ha utförts i enlighet med principer, som delvis hade frångåtts redan vid mitten av 1890-talet. Färgaccentueringen av det bärande skelettet var också helt i Zettervalls anda.¹³³

Beträffande ljuset i kyrkan, det element som Hermansson anser starkast bidra till ett förhöjande av stämningen, har han även följt åttiotalets ideal. Medan man på 1890-talet börjat eftersträva en mera plastisk ljussättning med fördelning av skuggor och dagar samt, om detta inte kunde ernås, hellre såg att kyrkorummet blev mindre väl upplyst än förflockat av alltför mycket ljus,¹³⁴ erhöll Oscarskyrkan en klar och jämn belysning genom sina stora, starkt transparenta fönster samt genom den omfattande armaturen med dess tidstypiska nakna glödlampor (fig 114–115, 158–160).¹³⁵

Något sinne för en mera plastisk ljussättning förefaller Hermansson inte ha haft. Så sent som omkring 1920 beklagar han Wahlmans strävan att skapa en, som han tycker, dunkel atmosfär i Oscarskyrkan.¹³⁶ Det bör dock understrykas att Hermansson inte slentrianmässigt gjorde sig till tolk för åttiotalets ljusideal. Att det klara, ljusuppfyllda kyrkorummet var hans eget ideal, framgår av minnesanteckningarna.

Dagsljuset fick dock inte vara besvärande. Om korfönster användes skulle dessa förses med dämpande

Fig 118. Interiör av väst-
hallen. Foto 1973.

Interior of the W hall.

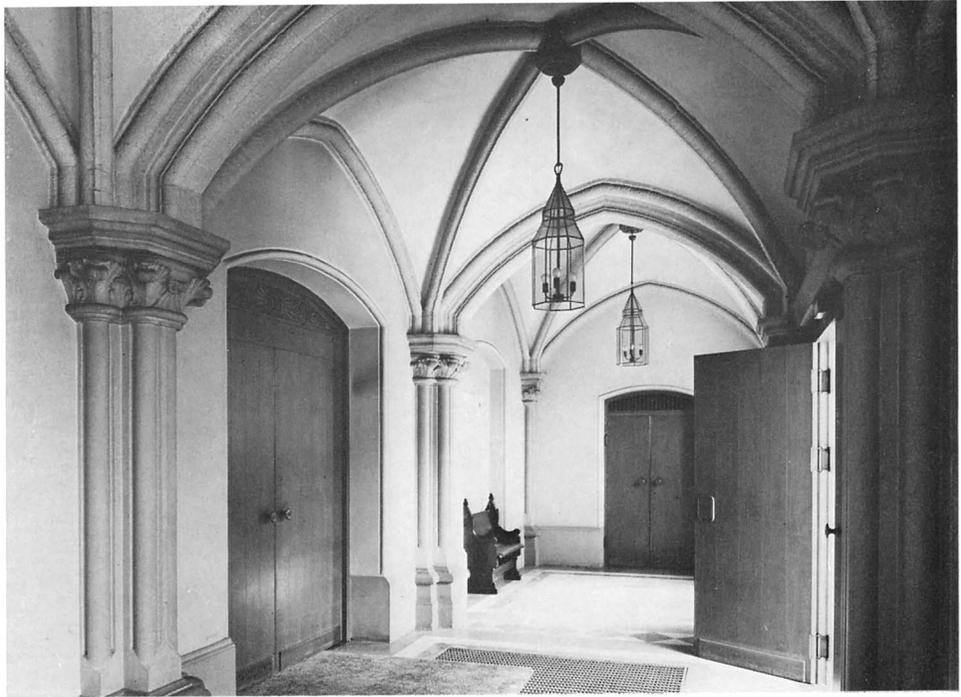

Fig 119. Interiör av sak-
ristian. Foto 1974.

Interior of the vestry.

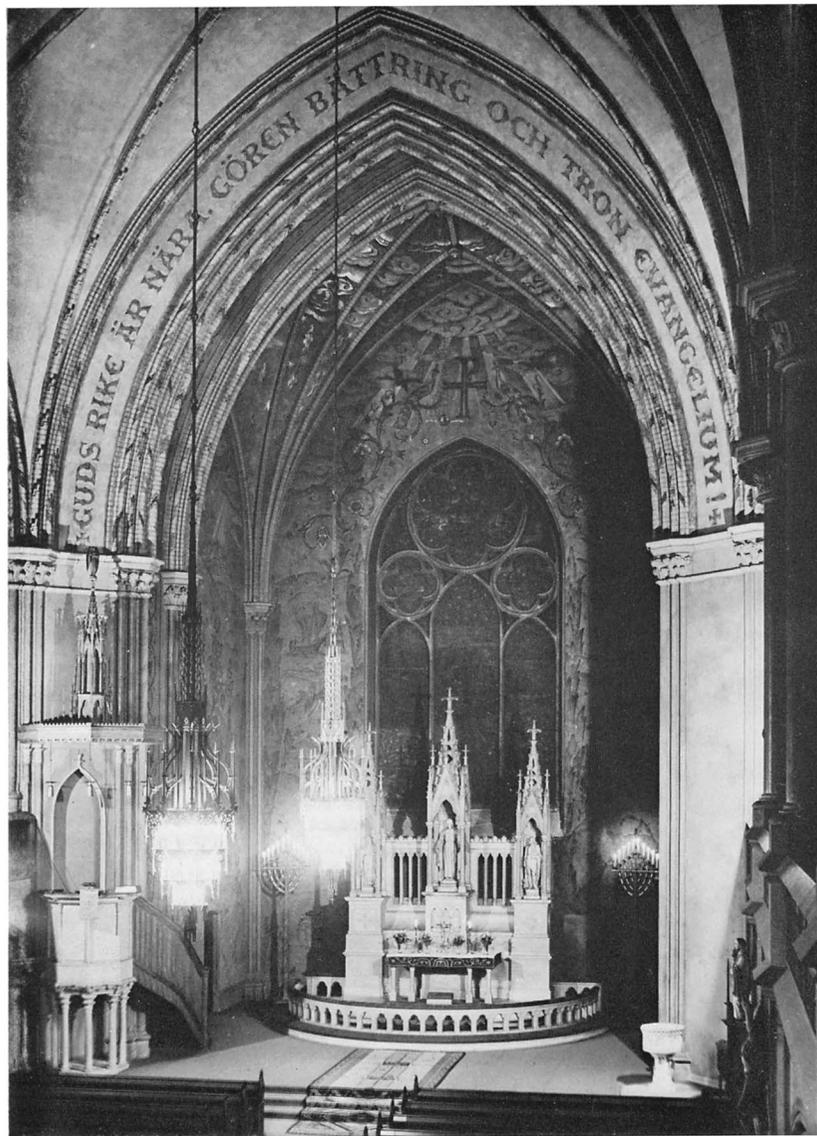

Fig 120. Interiör mot koret omkring 1950 med triumfbågens bibelord och den Wahlmanska armaturen ännu bevarad. OKA.

Interior looking towards the chancel c 1950 with the quotation from the Bible on the chancel arch and the lighting units designed by Wahlman still in their places.

glasmålningar. På samma sätt borde det genom sidofönstren inströmmande ljuset brytas medelst tonat glas samt genom arkadpelarnas placering. Synpunkterna illustreras väl av Oscarskyrkan, vars takzon dessutom blivit särskilt rofylld genom frånvaron av klerestorievåning.¹³⁷ Ljuset når nu endast in i kyrkorummet från sidorna, även om de ursprungliga, starkt ljus-

genomsläppande glasfönstren skänkte interiören ett ljus, som för en senare generation tedde sig alltför klart.

Oscarskyrkan ligger helt i linje med den traditionella långhuskyrkans utveckling i såväl Sverige som framför allt i Tyskland, där de närmaste förebilderna är att söka. I Sverige hade sålunda 1880-talets mera schematiska basilika med dess breda mittskepp och

väl utbyggda sido- och tvärskepp i viss mån fått vika för nya plantyper under 1890-talet.

Den utveckling mot ett alltmera öppet och förenklat kyrkorum, som kan skönjas redan före 1890 i Sverige, bl a i Helgo Zettervalls egna kyrkor, och som kom att prägla kyrkobyggnandet under de följande åren,¹³⁸ var i hög grad influerad av utländska förebilder. Såväl i Tyskland som England sökte man dock oftast, oavsett stora olikheter i övrigt, nå sitt mål, inte genom att helt taga steget över till den rena centralkyrkan, utan genom ett omformande av den traditionella långhuskyrkan.¹³⁹ I Tyskland kulminerade strävandena mot centralplanen i »Wiesbadener Programm» 1891, vilket förordade det enhetliga kyrkorummet utan splittrande sidoskepp, liksom ett intimt förbindande av kor och församlingsrum.¹⁴⁰

I en rad basilikor och inte minst hallkyrkor tar sig i Tyskland den allmänna tendensen redan före 1890 uttryck i en markant betoning av mitttrummet, en utveckling som även fortsätter under nittio-talet. Med sina breda långskepp, vilka ofta öppnar sig mot koret i en markerad korsmitt, sina smala understundom rudimentära sidoskepp och, i förekommande fall, korta breda tvärskeppsarmar, ofta klart skilda från mittskeppet av breda längsgående åhörarläktare samt öppna, ibland rakt slutna korpartier har dessa långhusinteriörer en mycket enhetlig, för att inte säga enskeppig karaktär. En påtaglig symmetrisering av såväl planer som elevationer präglar också den samtida tyska kyrkobyggnadskonsten.¹⁴¹

Hermanssons kyrkoarkitektur följer i stort den allmänna utvecklingen. Från genombrottsverket, kyrkan i Sundsvall 1889, en basilika av åttio-talstypen, gick han via Oscarskyrkan med dess vida, dominerande mittskepp, vilket oförmedlat övergår i koret, mot den rena centralkyrkan, Sofiakyrkan i Stockholm 1899.¹⁴²

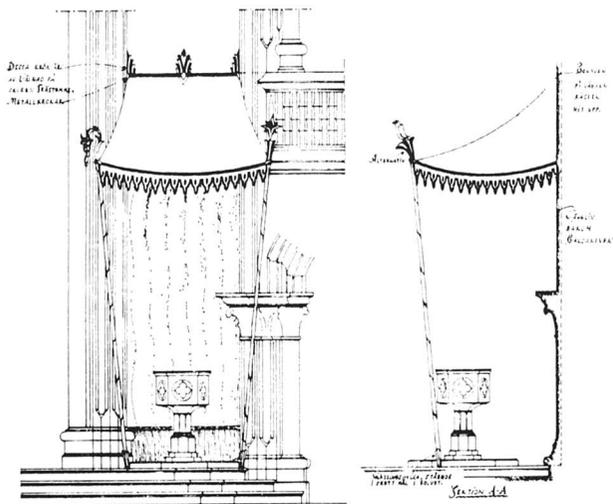
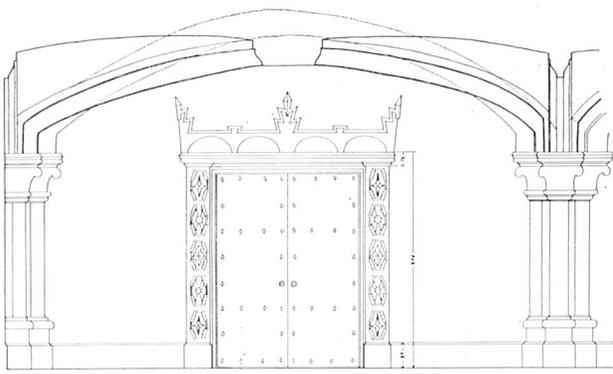

Fig 121. De dekorativa inslagen i L I Wahlmans restaurering på 1920-talet är representativa för den stilriktning som benämnes »Swedish grace». Ovan, goticerande barriär i trä mot orgelläktaren i norra sidoskeppet. Överst t v ritning till nordportalens vindfång mot norra sidoskeppet, därunder ritning till dopfontens baldakin. Raä, K-byrån.

Oscarskyrkan ansluter sig emellertid inte endast vad planen beträffar till den samtida tyska kyrkobyggnadskonsten, även uppbyggandet av kyrkorummets liksom byggnadselementens artikulering har här sina förebilder.¹⁴³

De ofta påtalade engelska inslagen är i den ursprungliga versionen från 1896 av huvudsakligen formell art. Ty även om sidoställt torn, lägre, rakslutet kor, tryckta bågar och lansettfönster vanligen förknippas med den engelska kyrkoarkitekturen, ehuru kortypen och motivet med det uppdragna fönstret omgivet av två lägre fönster ytterst härrör från cistercienserarkitekturen, har dessa element här icke någon i egentlig mening engelsk karaktär. Om det på tävlings-

ritningarna ursprungligen lägre tornet var av den engelska, satta typen, kan inte avgöras då dessa ritningar ej påträffats.

Att döma av behandlingen kommer flertalet engelska inslag i Oscarskyrkan via Tyskland, som även kan uppvisa en rad kyrkor med sidoställt torn,¹⁴⁴ rakslutet kor¹⁴⁵ osv från de närmast föregående åren. Samma

formella anknytning till den engelska kyrkoarkitekturen fanns för övrigt redan tidigare i Sverige, t o m inom Hedvig Eleonoras församlingsområde.¹⁴⁶

Den samtida anglikanska kyrkoarkitekturen skiljer sig starkt från den tyska och den svenska. Visserligen finns, som nämnts, även i England tendensen mot det dominerande mitt-

skeppet, men eljest är de nästan alltid läktarlösa engelska kyrkorna med sina djupa kor och öppna takstolar mindre samt uppvisar mera komplicerade och assymetriska planlösningar.¹⁴⁷

De ursprungliga ritningarna till en kyrka i rött tegel och sten visar således en mera blygsam anknytning till samtida engelsk kyrkoarkitektur. Annorlunda ställer det sig med de nya fasaderna helt i natursten.

I anslutning till de strävanden mot ett mera individuellt, »äkta» skapande, som kännetecknar senare delen av 1800-talet i England, hade stenmurningen, som fortlevat alltsedan medeltiden, fått en ny uppblomstring inom kyrkobyggnadskonsten. Användandet av konstfärdigt huggen sten i fasader och t o m innermurar, blev ett av de främsta medlen att förläna muren liv och tyngd.¹⁴⁸

I vilken utsträckning influenserna nått Sverige direkt från England eller via den amerikanska arkitekturen, som med H H Richardson och hans efterföljare tillämpade en avancerad stenmurning, torde dock vara svårt att fastställa. Välbekant är emellertid de svenska arkitekternas stora intresse för den samtida amerikanska arkitekturen, vilken många med Hermansson haft tillfälle att studera på platsen.¹⁴⁹

Som nämnts, var det Hermansson som i september 1896 själv började arbeta för kyrkans beklädande med natursten i stället för tegel och sten. Samma höst hade han också föreslagit att den av honom ritade kyrkan i Oviken, vilken ursprungligen även var avsedd att uppföras i tegel med fasadutsmäckning i kalksten, helt skulle klädas med råhuggen kalksten.¹⁵⁰

Hermanssons önskan att ge två av sina blivande kyrkobyggnader fullständig fasadbeklädnad i sten, var ett utslag av de svenska arkitekternas tilltagande intresse för att enbart använda äkta material i fasaderna. Denna strävan hade tack vare den oavbrutna ekonomiska expansionen större utsträckning än tidigare,

kunnat förverkligas under 1890-talet. Inte minst i Stockholm hade en rad byggnader beklänts med natursten eller planerades med stenfasader. Liksom Oscarskyrkan fick även Nordiska Museet av I G Clason och senare, Sofiakyrkan sin fasadbeklädnad ändrad från tegel till natursten.¹⁵¹

En reminiscens av den tidigare byggnadsepokens förhatliga gipsarkitektur återfinns dock i interiören, där eljest pelare, kapital, kragstenar o a utförts i äkta material. Av ekonomiska skäl har vägghöjden under läktarna gjutits i stenmjölsblandad gips.

Också den sten som Hermansson valt för de 1898 omritade och godkända fasaderna till Oscarskyrkan blev vanlig i Stockholm under 1890-talets andra hälft. Första gången vitaktigt marmor användes för beklädnad av en hel fasad var 1896 vid byggandet av von Rosenska huset av I G Clason, beläget längst ut på Strandvägen endast ett kvarter från den blivande Oscarskyrkan.¹⁵²

Den vita arkitekturen i Stockholm omkring sekelskiftet, som kom att lanseras på Stockholmsutställningen 1897 av Ferdinand Boberg och Gustaf Wickman, hade sina rötter i så skiftande företeelser som fransk ader-tonhundredtalsarkitektur, sexton- och sjuttonhundredtalsens inhemska byggnadskonst samt internationell jugend. En betydande inspirationskälla utgjorde även världsutställningen i Chicago 1893, »The White City», som besökts av bl a Gustaf Hermansson.¹⁵³

Hermanssons användande av stenen är betecknande för hans korrekta och litet torra arkitekturgestaltning. Av det tunga och dynamiska hos den amerikanska boulderarkitekturen finns intet. I motsats till vad som ofta var fallet, framför allt i USA, har Oscarskyrkan givits en mera behärskad stenbehandling. Till intrycket bidrar givetvis den ljusa marmorn liksom den oavsiktliga förändringen till mindre block på fasadernas övre partier. Den råhuggna stenen tillåts

heller aldrig dominera, utan kontrasteras med en myckenhet slåthuggen sten, vilken förtar åtskilligt av den plasticitet, som är karaktäristisk för den angloamerikanska stenarkitekturen.¹⁵⁴

Det bör i sammanhanget beaktas att Hermansson vid uppritandet av de nya fasaderna i sten, som nämnts, med största sannolikhet varit bunden av det ursprungliga förslaget i tegel och sten och således inte förutsättningslöst kunnat skapa några genuina stenfasader.

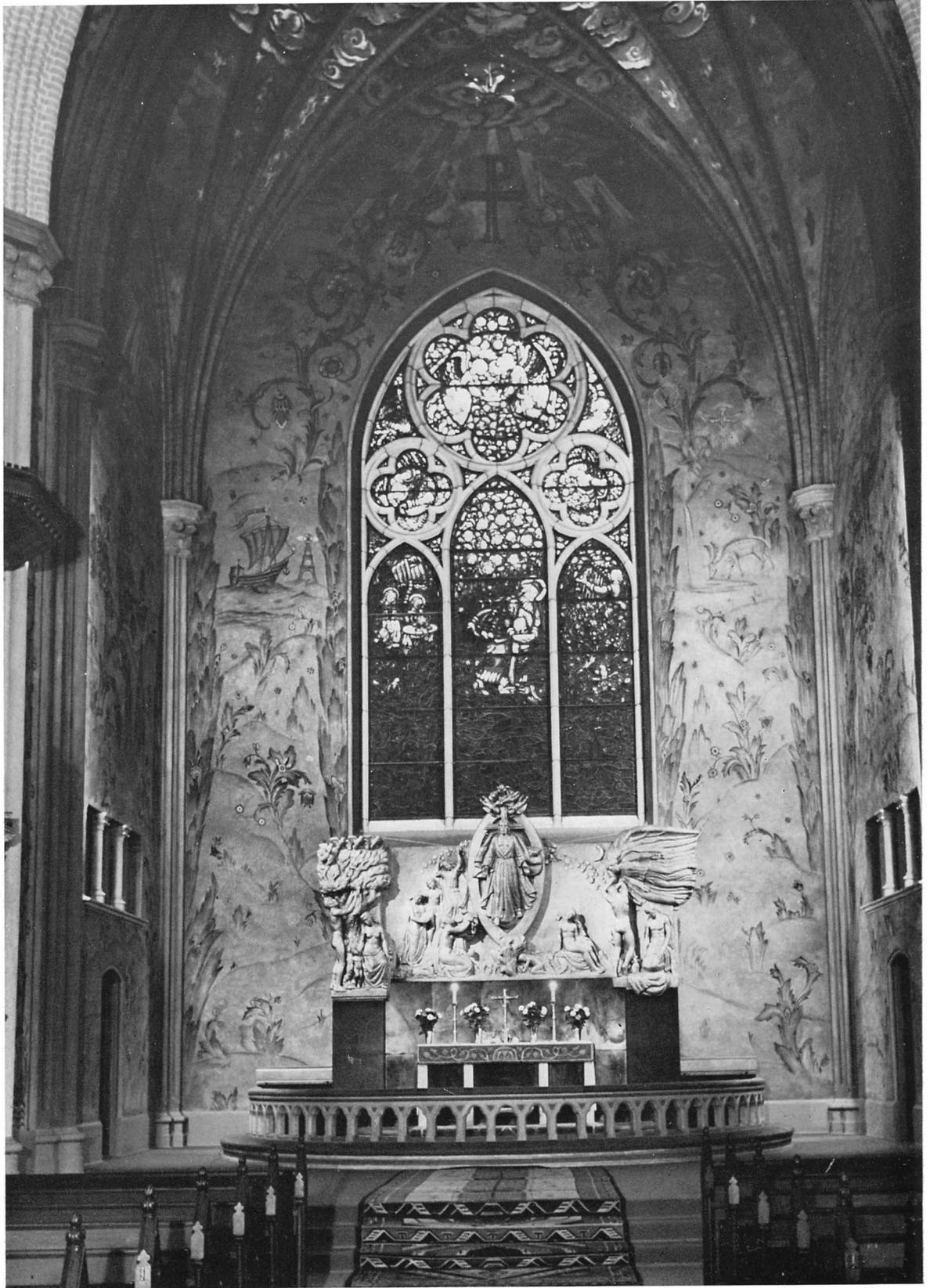
Hermansson har för det yttre endast använt sig av ett allmäntotiskt formspråk utan mera intrikata inslag. Av sengotikens delvis yppiga formförråd, vilket med jugendstilen fått förnyad aktualitet under 1890-talet, finns inte ett spår. Överhuvudtaget röjer sig jugendstilen inte, vare sig i ritningarna från nittio-talet eller i kyrkorummets efter sekelskiftet fullbordade inredning annat än mycket vagt i yttermurarnas vithet och sidovalvens stiliserade blomdekor (fig 114). »Stilriktighet» var och förblev ett begrepp för Hermansson, som inte fick tummas på.

Att den ursprungliga kyrkan blev så konsekvent nygotisk, både vad arkitekturen och kyrkorummet beträffar, berodde på att Hermansson icke blott ritade själva kyrkobyggnaden, utan även all inredning. Han lämnade t o m skisser till skulpturarbeten och glasfönster liksom till väggarnas schablondekor och figurmåleri.

Arkitekten som allkonstnär var således inte förbehållen de jugendinfluerade och nationalromantiska riktningarna. Att även en nygotiker som Hermansson personifierade samma

Fig 122. Th. Koret omkring 1960. Vid triumfbågens fästen har senare diskreta lampställningar placerats. OKA.

Right. The chancel c 1960. Discreet lighting units have been later placed at the bases of the chancel arch.

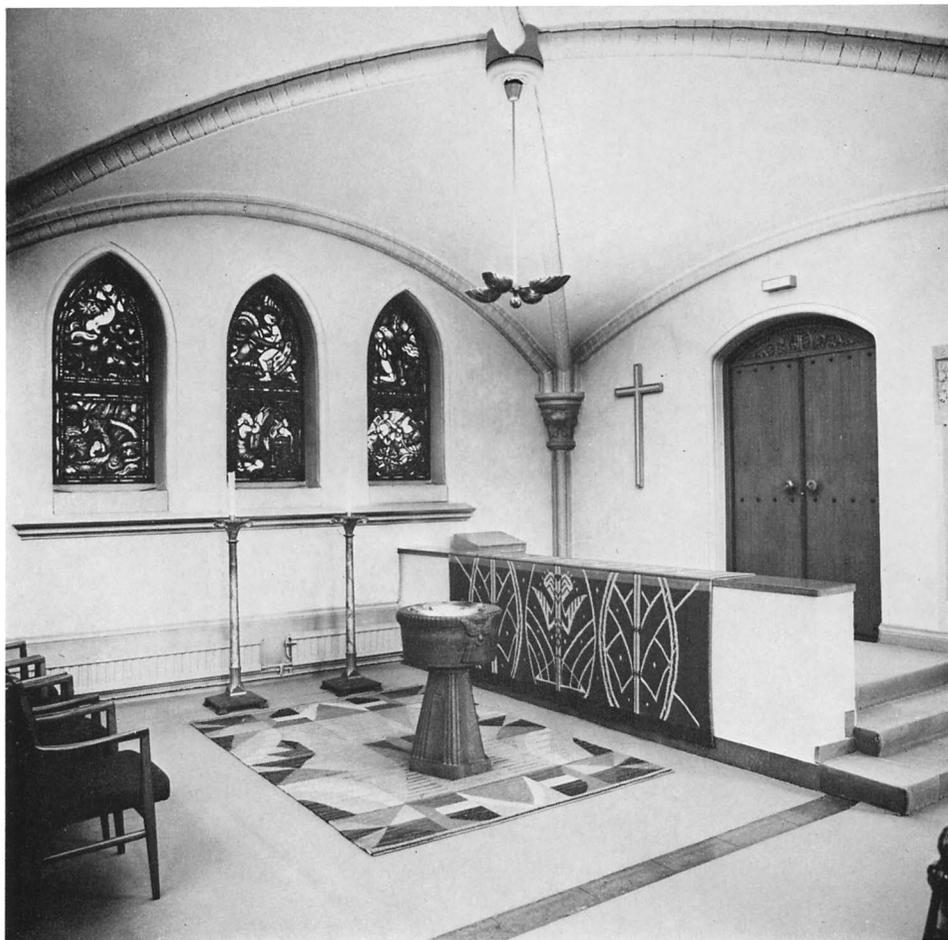

Fig 123. Dopkappellet i norra tvärskeppsarmen. Foto 1973.

The baptismal chapel in the N transept, 1973.

arkitektideal omkring sekelskiftet, var ett resultat av de konstnärligt väsensskilda arkitekternas likartade, gedigna skolning under åttiotalet med dess allomfattande formgivningssträvanden, äkthetskrav och stilriktighetsprinciper.

Under restaureringen på 1920-talet skapades ett i många avseenden konträrt kyrkorum, i vilket den i sin arkitektur romanskt sinnade Lars Israel Wahlmans åtgärder på ett förödande sätt kom att gå ut över kyrkorummets ursprungligen konsekvent nygotiska apparition. Den Wahlmanska interiörens allmänna karaktär har blivit bestående, trots en försvagning i den andra restaureringen av framför allt de dekorativa inslagen.

Sin intention att hålla en kyrkobyggnads huvudskepp »vitt och samlande över menigheten» samt att ge koret »ett öppet samband» med kyrkorummet¹⁵⁵ kunde dock Wahlman följa vid restaureringen, då förutsättningarna ju redan fanns i Hermanssons kyrkorum med dess dominerande höga mittskepp och breda, grunda kor. Genom att ytterligare understryka interiörens enhetlighet fullföljde sålunda Wahlman, paradoxalt nog, Hermanssons egen uttalade strävan, ehuru detta skedde med helt andra medel.

Uppenbart är att Wahlman genom att försvaga det från sidorna inströmmande ljuset och genom att taga bort eller dämpa alla lysande dekorativa inslag i kyrkorummet lyckats

framhäva helheten på de splittrande enskildheternas bekostnad.¹⁵⁶ Endast i två avseenden har han tillåtit sig att bryta mot rummets enhetlighet. Det dekorativa måleri som Filip Månsson skapade, var i enlighet med Wahlmans intentioner lätt och litet lekfullt, medan Emanuel Vigelands stora korfönster på det sätt Wahlman avsåg, blivit kyrkorummets »brännpunkt».¹⁵⁷

Litet ironiska ter sig de jugendmässiga stildrag som härrör från den Wahlmanska restaureringen. Den stil Hermansson varit så noga med att hålla utanför sitt nygotiska kyrkorum, gjorde — om än endast i det dekorativa — sitt intåg långt efter det att den egentliga jugendepoken avslutats.

Fig 124. Korvalvet med Filip Månssons dekor, utförd 1922. Från slutstenen hänger en ampel av aloeblad i nysilver. De ovala öppningarna i valvkapporna utgör mynningar på ljudkanalen från orgelns fjärrverk på kyrkvinden. Foto 1973.

The chancel vault with Filip Månsson's decoration, 1922. From the keystone hangs a pendant of aloe leaves in electroplated silver. The oval openings in the vault cells are the mouths of the sound channel from the echo-work of the organ in the church attic.

Målning

Kyrkorummets bemålning härrör huvudsakligen från den Wahlmanska restaureringen, även om långhusets färgsättning har lättats upp vid den senare restaureringen. Medan murar och valvkappor, av Wahlman målade i grått, kalkats i brutet vitt har valvstrålarna, vilka tidigare var ornerade med geometriska och stiliserat vegetativa former med anknytning till medeltida förebilder (fig 120, 146), strukits i ljusgrått och givits vita cementfogar. Sidoskeppens knektar är däremot målade i beige. I den andra restaureringen försvann även sidoskeppens och fönsteromramningarnas smala slingdekor, liksom triumfbågens bibelord i anslutning till korfönstrets motiv med den förlorade sonens återkomst GUDS RIKE ÄR NÄRA. GÖREN BÄTT/RING OCH TRON EVANGELIUM! (fig 120).¹⁵⁸

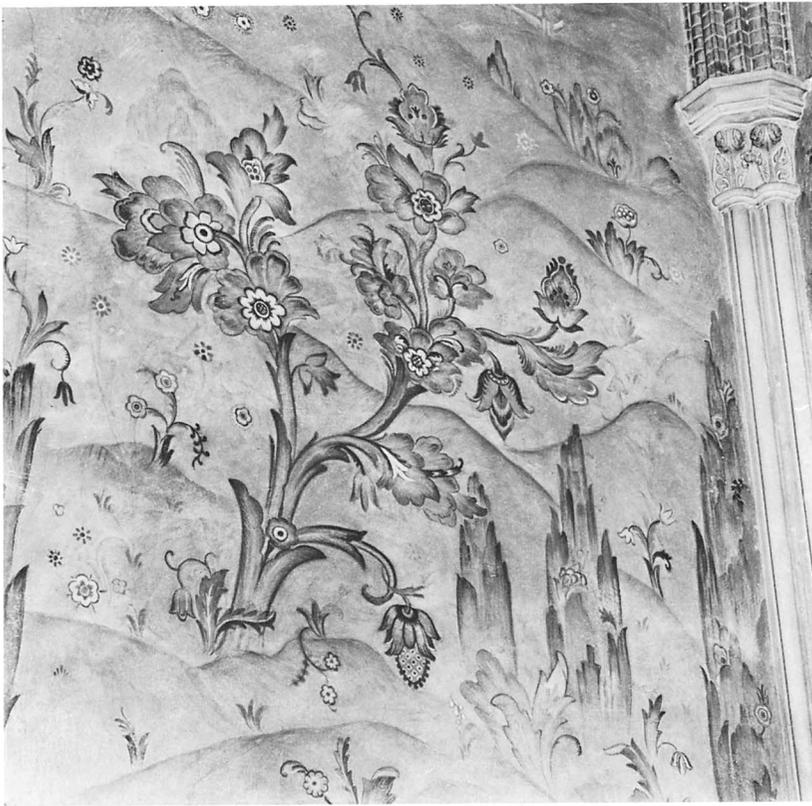
Korets bemålning, utförd av Filip Månsson 1922, är dock i övrigt intakt (fig 124–125).¹⁵⁹ Det pastischartade al secco-måleriet visar blommor av kurbitstyp och växtmotiv i byzantinsk stil med kristna symboler insatta i lätt antydna landskap med bl a Betlehem och Jerusalem. Färgskalan är blågrön med inslag av rött och vitt mot en bakgrund av gråbeige. Runt korfönstrets övre del har lagts väldiga spiralrankor, liksom de båda paradysfåglar som omger ett stort Kristusmonogram över fönstret inspirerade av italiensk mosaikkonst. I bågen innanför triumfbågen ses två symmetriskt slingrande vinrankor omgivna av små ringkors, en kraftfullt tecknad livsranka som spirar ur vattnet (fig 139).

Valvkapporna i koret är målade i guld mot en mörkare bakgrund. Från

en gyllene sol som omger slutstenen lyser solstrålar över kappornas mjukt rundade, »kinesiska», molnformationer (fig 124).

Av den ursprungliga bemålningen från 1903–04 återstår ingenting (fig 114–115). Denna var betydligt mera omfattande och färgstark än dagens. Kyrkorummets övre del, för vilken en färgskiss av Hermansson bevarats,¹⁶⁰ var målade i ockragult på väggar och valvkappor, kontrasterande mot de omålade valvstrålarna i rött profiltegel, vilka givits cementputsade, vita fogar.

Samtliga valv- och ribbprofiler var omgivna av breda lister med geometriska växtmotiv med ljusa blommor. Blomslingor omramade även de större fönstren medan läktarbarriärernas murytor pryts med lister runt ett blomemblem. Väggar och valv

under läktarna hade målats ljusgröna.

Koret, som erhållit den utförligaste bemålningen, var prytt med figurmålningar. På ena sidoväggen sågs Jesus som den gode herden, på den andra Frälsaren och den samaritiska kvinnan, båda utförda efter Hermanssons skisser av konstnären Caleb Althin. Denne hade även bemalat fälten i blindbågarna ovanför läktardörrarna på tvärskeppsarmarnas östväggar med änglar (fig 114). Övrig dekor av målaren och scendekoratören Carl Grabow utgjordes av en bred fris under korfönstret över ett rött draperi samt, på sidoväggarna, ramverk med medaljonger och blommor liksom gyllene tapetmönster i schablon.¹⁶¹

Bilokaliteterna är likaledes kalkade i vitt. Valvhjässan i silverkammaren har pryts med en målning av Guds lamm. Vid sakristians utbyggnad 1943 erhöll taket senare överkalkad dekor av Oscar Brantberg.¹⁶²

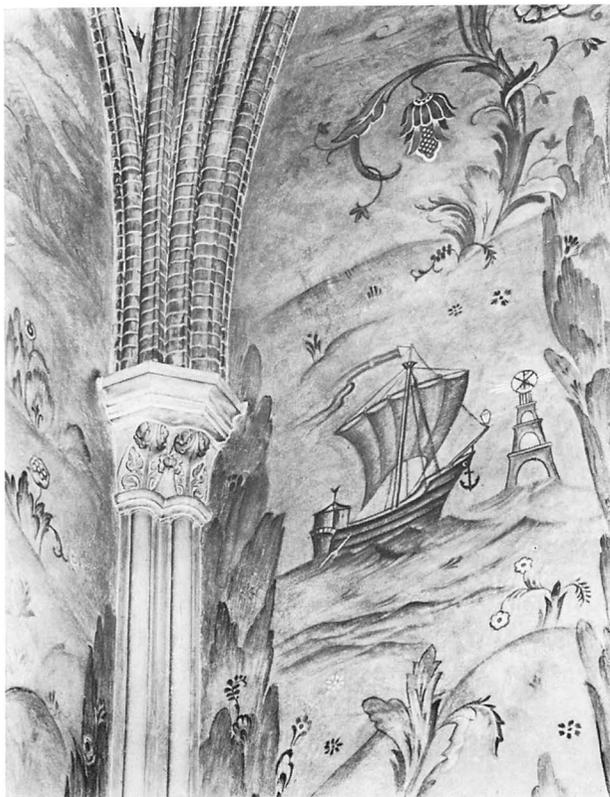

Fig 125. Detaljer av Filip Månssons al secco dekor från 1922 med kurbitsliknande växter och kristna motiv. Foto 1973.

Details of Filip Månsson's secco decoration dating from 1922 with "Dalarna-rose"-like plants and Christian motifs.

Glasmålningar

De Vigelandska glasfönstren

Året efter det att församlingen 1918 beslutat om restaurering av interiören, utställde den redan välkände norske konstnären Emanuel Vigeland ett antal glasfönster på Svenska slöjdföreningen i Stockholm. Med sina självständigt tolkade motiv och djupa färgtoner skilde sig dessa glasfönster markant från det ofta opersonliga och blacka glasmåleri med rötter i renässansens tavefterbildande glaskonst, vilket under 1800-talet varit det gängse. Till dem som entusiastiskt välkomnade detta i Sverige nya, originella glasmåleri hörde Lars Israel Wahlman.¹⁶³

Som villkor för att han skulle leda Oscarskyrkans restaurering satte Wahlman engagerandet av Vigeland, en begäran som bifölls av församlingen. Under tre år ägnade sig Vigeland i sin glasateljé i Oslo helt åt vad som kom att bli hans största samlade arbete.¹⁶⁴

Sedan huvuddelen av glasmålningarna, omfattande korfönstret, högväggarnas åtta större fönster samt tolv mindre fönster under tvärskeppsarmarnas läktare avslutats 1922, skapades 1927–28 ytterligare en serie mindre fönster för de tolv västligaste fönstren under sidoskeppens läktare.¹⁶⁵ Ett rosfönster för begravningskapellet utfördes 1922.¹⁶⁶ Konstnärens signatur återfinns på fönster nr 34.

Fönstren rengjordes i samband med restaureringen 1954–56, varvid de många skivor som lossnat i spröjsverket återinsattes.¹⁶⁷ Två mindre fönster på sydsidan, nr 29 och 34, har skadats vid inbrott i kyrkan 1961 respektive 1968. Fönstren kunde dock återställas till sitt ursprungliga skick av konstnärens son, Per Vigeland i Oslo.¹⁶⁸

Framställningskonsten med rötter i 1100- och 1200-talens franska och italienska glasmåleri, som Vigeland studerat på platsen,¹⁶⁹ är tekniskt om-

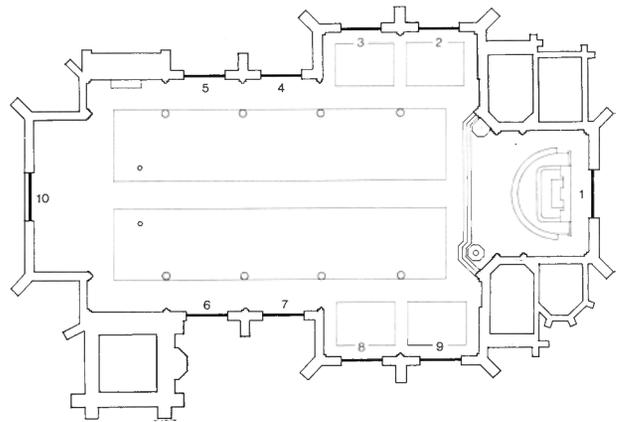
ständig. Såväl de färgade som upprepade gånger bemålade glasskivorna, vilka ibland belagts med överfångsglas, har bränts flerfaldiga gånger för erhållande av ett opakt glas med buktande, stundom kornig yta. På likartat sätt har de tjocka fönsterglas, som använts för de ljusgenomsläpande partierna, behandlats. Genom olika slag av bränning med utnyttjande av rökens verkan har det ursprungligen ofärgade glaset tonats i oregelbundna, ljusst gula och gröna schatteringar till sk opalglas.

Vid sidan av genomfärgning förekommer även rikligt med bemålning i svartlod och silvergult, som bränts i skiftande nyanser. Spröjsverk av bly sammanhåller glasskivorna i fönstren, som insatts i de äldre glasfönstrens (se nedan) ram- och armeringsjärn. Likaså har de äldre, skyddande ytterglaset av tunna fönsterglas bibehållits.

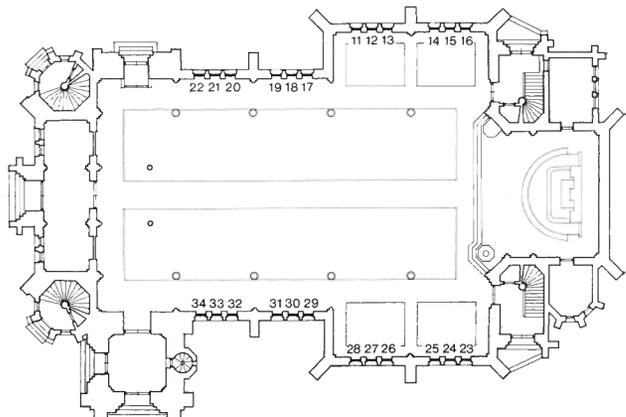
Målningarna är väsentligen komponerade i anslutning till fönstrens fyrkantiga eller triangulära form, liksom till rosornas passformer. Endast i tre

Fig 126. Schema över dispositionen av Emanuel Vigelands glasmålningar. Överst högväggens stora fönster, därunder småfönstren i det nedre registret. JSöderberg 1974.

Identification of Emanuel Vigeland's stained glass windows. Top, the large windows in the high wall, below the small windows in the lower register.

Övre fönstren.

Nedre fönstren.

127a. Detalj av korfönstret. Huvudmotivet med fadern omfamnande sin utmärklade son. I sidopartierna lovprisande änglar över livets frukt bärande träd. Foto 1974.

Detail of the chancel window. Main theme with the father embracing his emaciated son. In the side pictures are rejoicing angels above the fruit-bearing tree of life.

av de mindre fönstren har motivet återgivits inom en cirkel. I den första sviten småfönster, färdig 1922, fyller motiven helt ytan. I det övre registrets stora fönster återfinns figurmotiv huvudsakligen i passformerna, medan övriga delar utgörs av glas i ljusa toner med bibeltexter i silvergult samt monogram och enstaka småfigurer. Då de tolv småfönster som beställdes 1927 avsågs bli starkt ljusgenomsläppande, gjordes dessa likaledes ljusa med figurframställningar endast på mittpartiet samt beledsagande bibeltexter däromkring.

Samtliga fönster omramas av smala streckbårder, i vissa fall kompletterade med en inre »pärlstav» av knoppar, sädesax etc, vilka bidrar till att avgränsa motiven.

Den konstnärliga framställningen är stiliserat realistisk. De storfigurigt tecknade motiven har återgivits, ibland i värdeperspektiv, med en påtaglig, ofta drastisk naturalism. Till åskådligheten bidrar även motivens renodling och förenkling — endast i korfönstret har motivbehandlingen

givits en rikare orkestrering — samt den träsnittsgrova teckningen med avskuggade blyspröjsar.

Mot den förenklade formen kontrasterar emellertid färgsättningen effektivt med mörkblått, violett, klarrött och purpur, samt grönt och gult i olika nyanser. Koloristiska harmonier har dock sällan eftersträfvats. Visserligen återfinns även det medeltida glasmåleriets sammanställningar av klara färger, men den färgskala Vigeland följt är hans egen, med häftiga, ibland råa kontraster, som understryker budskapets väckande karaktär.

Framställningen som inspirerats av äldre glasmåleri är dock inte påtagligt arkaiserande, allt har fått en personlig prägel. Ehuru tillkomna först på 1920-talet är de Vigelandiska glasmålningarna med sin eskatologiska motivkrets, återgiven i kraftfullt böljande linjer och beslöjade färger i häftiga sammanställningar, snarast att karaktärisera som en sen, expressionistiskt präglad jugendsymbolism.

Förteckning över glasmålningarna

I Oscarskyrkans glasmålningar har Emanuel Vigeland med ett ikonografiskt program, som han själv synes ha utformat, sökt ge en syntes av den kristna tron med tyngdpunkt på försoningen med Gud och det eviga livet, genom att gestalta tanken att Nya Testamentet ligger fördolt i det Gamla och att Gamla Testamentet öppnar sig i det Nya.

Vid sidan av det dominerande korfönstret med Den förlorade sonens återkomst, illustreras över läktarna, på

Fig 127 b. Korfönstret (nr 1). Fönstret gestaltar den förlorade sonens återkomst och himlens glädje över hans försoning med sin fader. Nedtill livets flod, i den större rosetten änglar bärande det eviga livets krona. Foto 1974.

Chancel window (no 1). The window depicts the return of the prodigal son and the joy of heaven over his reconciliation with his father. Below, the river of life, in the large rosette are angels with the crown of eternal life.

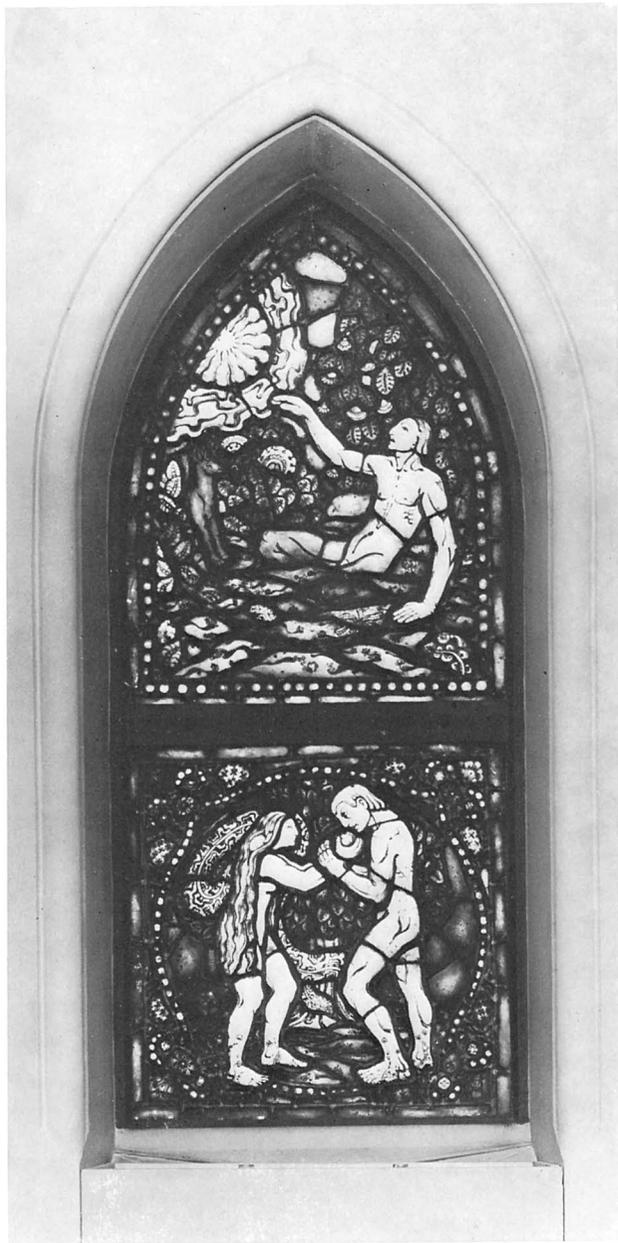

Fig 128. Fönster nr 12. Övre delen: Adams skapelse. Gud i gestalt av en glödande sol skänker människan livet. Till vänster väntar Frälsaren i gestalt av en hjort. Nedre delen: Syndafallet. Ormen viskar i Evas öra när hon räcker Adam kunskapens frukt. Foto 1974.

Window no 12, upper part. The creation of Adam. God, in the form of a burning sun, gives life to man. To the left the Saviour is waiting in the form of a deer. Lower part; the Fall. The serpent is whispering in Eve's ear as she gives Adam the fruit of knowledge.

Fig 129. Fönster nr 11, nedre delen. Varde ljus! Guds sol bryter igenom de böljande blåsvarta molnmassorna. Foto 1974.

Window no 11, lower part. Let there be Light! The sun of God bursts through the billowy, blue-black clouds.

norra sidan Gamla Testamentets förbund och profetior, sedda i ljuset av profetiernas fullbordning på södra väggen. Under den norra läktaren har bl a viktiga moment i 1 Mosebok återgivits, medan de södra småfönstren upptar Jesu liv samt två av liknelserna (fig 126).¹⁷⁰

Fönstrens texter innehåller enstaka ortografiska norvågismer.

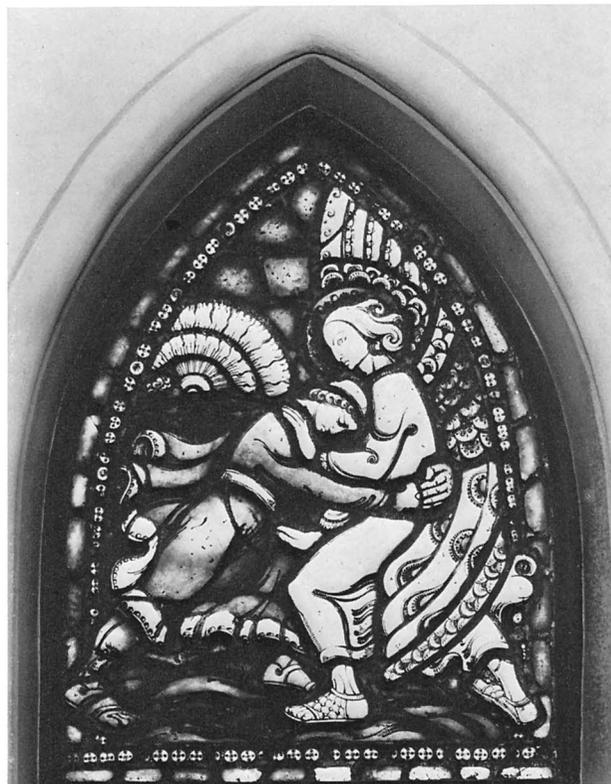
Högväggarnas fönster

1. Korfönstret (fig 127) gestaltar med liknelsen om Den förlorade sonens återkomst Guds kärleksfulla och förlåtande sinne samt Himlens glädje över syndarens räddning och försoning med sin himmelske fader. Huvudmotivet med den gamle fadern som omfamnar sin återvändande son har endast fått utgöra en mindre del av det stora fönstret. Under de båda ses i fönstrets dunklare nedre parti¹⁷¹ livets vatten, ur vilket det grönskande livsträdet spirar. Med de änglar som omger mittgruppen stegras färgerna och ljuset, för att i det övre partiets härskaror av gyllene änglar mot en djupblå himmel kulminera i motivets yttersta konsekvens, det eviga livets krona, buren av två änglar med språkband om livet med orden REQUIEM AETERNAM / DONA EIS DOMINE (= Herre, giv dem den eviga vilan), respektive KYRIE ELEISON / CHRISTE ELEISON (= Herre förbarma Dig, Kriste förbarma Dig). — 2. Det nya livet och skottet från Isais avhuggna stam. I rosetten ses ett avhugget träd från vars rot ett nytt träd spirar. En man som utkämpat livets strider räcks en av frukterna på detta livets nya träd av Kristus. I textfälten ses Pelikanen matande sina ungar, längst ned till höger en globkontur med Kristus som ortagårdsmästaren, ympande en frisk kvist på det murkna trädet. Texter: ETT / SKOTT / SKALL / SKJUTA / UPP / UR ISAIS / AVHUGGNA / STAM, / OCH EN / TELNING / FRÅN / DESS / RÖTTER / SKAL / BÄ/RA FRUKT (Jes 11: 1), DEN / SOM / VINNER / SEGER, / ÅT / HONOM / SKALL / JAG/ GIVA //

ATT / ÄTA / AV / LI / VETS / TRÄD, / SOM / STÅR / I / GUDS / PARA / DIS (Uppenb 2: 7). — 3. Kopparormen i öknen. I rosetten räddas en dödsmärkt man från slingrande gröna ormar och väntande gamar av kopparormen med korsgloria runt huvudet på en stång. Jesusbarnet vid korsets fot har i textfälten därunder blivit den Korsfäste, på sidorna manas tveksamma vandra-re av ett barn att vända sina steg mot korset. Texter: VILL / DU // BLIVA / FRISK? (Joh 5: 6), SÅSOM / MOSES / UPPHÖIDE / ORMEN / I / ÖKNEN, / SÅ / MÅSTE // MÄNNI / SKOSO / NEN BLIVA / UPPHÖID (Joh 3: 14), NÅR / NÅGON / SÅG / UPP PÅ / KOPPAR / ORMEN, / BLEV / HAN VID / LIV (4 Mos 21: 9). — 4. Abrahams offer. I rosetten med dess violetta toner ses hur Abraham i färd med att offra Isak åt Herren hejdas av ängeln. Väduren, som väntar i bakgrunden, har i textfälten blivit ett slaktat lamm med korsgloria. I en annan mindre bild förbereder Abraham sitt offer. Texter: GENOM / TRON / FRAMBAR / ABRAHAM / ISAK SÅ / SOM OFFER; / JA, SIN EN / DE SON / FRAM / BAR HAN (Hebr 11: 17), SE / GUDS / LAMM! (Joh 1: 29), LIK / ETT LAMM / SOM / FÖRES / BORT / ATT SLAKTAS / ÖPPNA / DE / HAN / ICKE / SIN MUN (Jes 53: 7). — 5. Ormen krossas. I rosetten spränger en av Uppenbarelsbokens ryttare med flammmande svärd fram genom helveteselden, nedtrampande Ormen. Under texterna Ovänner som sår ogräs i åkern. Texter: KVINNANS / SÄD SKAL / SÖNDER/TRAMPA / ORMENS / HUVUD (1 Mos 3: 15), JUST / DERFÖR / UPPEN/BARADES / GUDS / SON, / ATT HAN / SKULLE / GÖRA / OM INTET / DIÄVULENS / GÄRNINGER (1 Joh 3: 8), HAN / DROG / UT / SÅSOM / SEG/RARE / OCH / FÖR / ATT / SEGRA (Uppenb 6: 2). — 6. Det nya Jerusalem. I rosetten en ängel som med svärdet i handen bevakar det nya Jerusalem, genom vilket livets vatten flödar. Överst det slaktade lammet med huvudet på livets bok. I textfälten ett kors med gloriepyrd krona. Texter: JAG / SÅG DEN / HELIGA / STADEN / ETT NYTT /

Fig 130. Fönster nr 15, övre delen. Jakob brottas med ängeln. Foto 1974.

Window no 15, upper part. Jacob wrestling with the angel.

JERUSALEM / KOMMA / NED FRÅN / HIM / MELEN, / FRÅN / GUD (Uppenb 21: 2), OCH / HAN / SOM / SATT PÅ / TRONEN / SADE: / SE, JAG / GÖR ALL / TING NYTT (Uppenb 21: 3), OCH / JAG HÖR / DE EN / STARK / RÖST / FRÅN / TRONEN / SÄGA: SE, / NU STÅR / GUDS TA / BERNAKEL/BLAND MÄNNI/SKORNA (Uppenb 21: 3). — 7. Uppståndelsen ur havet. I rosetten manas de döda upp ur havet till den Yttersta domen av tre änglar med trumpet. Därunder antyder gloriepydda ankarkors räddningen. Texter: OCH / HAVET / GAV / IGEN DE / DÖDA / SOM VORO / DÄRI, / OCH / DÖDEN/OCH DÖDS/RIKET// GÄVO/IGEN DE / DÖDA / SOM / VORO / I DEM; / OCH / DESSA / BLEVO // DÖM/DA, / VAR / OCH / EN / EFTER / SINA / GÄRNIN/GAR (Uppenb 20: 13). — 8. Uppståndelsen ur gravarna. I rosetten ses änglar i färd med att föra upp barn och åldringar ur gravarna till Yttersta domen. Texter: DEN / STUND / KOMMER, / DÅ ALLA / SOM ÄRO / I GRA/VARNA / SKOLA / HÖRA / GUDS / SONS / RÖST (Joh

5: 28), DEN ENE / SKALL / BLIVA / UPPTA / GEN DEN / ANDRE / SKALL / LÄMNAS / KVAR (Luk 17: 34), GUD / HAR / GENOM / JESU / KRISTI UPP / STÄNDELSE / FRÅN DE / DÖDA FÖTT / OSS PÅ / NYTT TILL / ETT LEVAN / DE HOPP (1 Petr 1: 3). — 9. Kristi återkomst. Rosetten återger den triumferande Kristus med utbredda armar. Runt textfälten slingrar sig Djävulen i form av en väldig grön orm i den brinnande sjön. Texter: SE / HAN / KOMMER / MED / SKYARNA (Uppenb 1: 7), OCH / DJÄVULEN / BLIVER / KASTAD / I DEN / BRINNAN / DE SJÖN (Uppenb 20: 10; fig 131). — 10. Västrosens fönster, som har avskärmats med en skiva, är det enda bevarade av de ursprungliga glasfönstren från 1903 (fig 115).

De mindre fönstren under läktarna

— 11. Övre delen återger kaos: Över de blåsvarta vattnen svävar Guds ande i form av en vit duva. Nedre delen: Varde ljus! Det böljande mörkret upplöses av en strålende sol (fig 129). —

SE
HAN
KOMMER

MED
SKYARNA

OCH
JOHANNESEN
BLIVER
KASTAD

I DEN
BRINNANDE
SJÖN

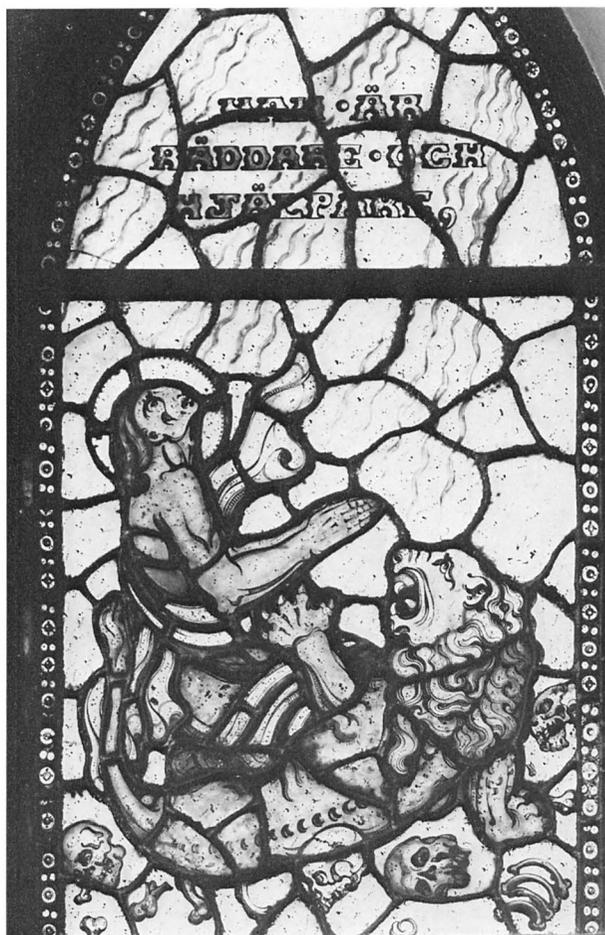
12. Övre delen: Adams skapelse. Gud i gestalt av en glödande sol skänker Adam livet. Nedre delen visar syndafallet i en medaljong. Adam griper äpplet i Evas hand, medan ormen viskar i hennes öra (fig 128). — 13. Övre delen: Brodermordet. Kain med åsnekäken i ena handen står böjd över sin broder som han just dräpt. Nedre delen: Utdrivandet ur paradiset. Guds ängel driver med ett flammande svärd ut Adam och Eva, som dignar mot jorden under sin skuld, ur paradiset. — 14. Övre delen: Moses på Sinai. Moses mottager lagens tavlor. Nedre delen: Syndaflo den med döda och drunknande i den mörka vattenstormen; i övre vänstra hörnet arken. — 15. Övre fönstret: Jakobsbrottningen. Bilden visar hur Jakob, som brottats med ängeln hela natten, får ett slag av denne i samma ögonblick som solen går upp (fig 130). Nedre delen. I en medaljong ligger Noa i bön framför sitt slaktoffer. På hans axel sitter duvan som bringat budskapet att vattnet sjunkit undan, medan en regnbåge i bakgrunden står som ett tecken på förbundet mellan himlen och jorden. — 16. Övre delen: Tänk på din skapare i din ungdom! Den gamle mannen visar vägen för ynglingen som knäböjande skönjer det gudomliga ljuset i den uppgående solen. Nedre delen: Elie himmelfärd. I en medaljong ses Elias på sin eldvagn, beskyddad av en ängel styra mot himlen (fig 136). — 17. Daniel i lejongropan. I mittfältet ses Daniel i bön bredvid ett hotfullt lejon. Text: HAN ÄR / RÄDDARE OCH / HJÄLPARE, // HAN SOM

Fig 131. Fönster nr 9. Kristi återkomst. I triumf återvänder den Korsfäste för att döma världen. Ormen har störtats i den brinnande sjön; fönsterbågen brinner — men inte själva kyrkan. Foto 1974.

Window no 9. The return of Christ. The Crucified returns in triumph to judge the world. The serpent has been cast into the burning lake.

Fig 132. Fönster nr 17, mittpartiet. Daniel i lejongropan. Foto 1974.

Window no 17, centre part. Daniel in the lions' den.

HAR RÄDDAT / DANIEL UR LEJO / NENS VÅLD (Dan 6: 27; fig 132). — 18. Herren styrker Elias. Under mittfältets buskartade kurbits sover profeten medan Herrens ängel manar: STÅ UPP / OCH ÄT, / TY ELJEST // BLIVER VÄ / GEN DIG FÖR / LÅNG (1 Kon 19: 7; fig 133). — 19. Natans liknelse. Mittfältet visar den rike mannen i färd med att beröva den fattige hans enda lamm. Liknelsen uttyds i orden HAN TOG / DEN FATTIGE / MANNENS LAMM (2 Sam 12: 4) och NATAN SADE TILL / DAVID: DU ÄR DEN / MANNEN (2 Sam 12: 7). — 20. Moses bön. Mittfältet visar hur Moses stödd av Aron och Hur genom ihärdig bön vinner seger åt Israel: SÅ / HÖLLOS HANS / HÄNDER STADIGA, // TILL / DESS SOLEN / GICK NED (2 Mos 17: 12). — 21. Himlastegen. Över Jakob, som sover med

huvudet mot en sten, vandrar änglarna på en stege som leder till himlen. — 22. Den brinnande busken. Moses knäböjer vid den brinnande busken, ur vilken Herrens öga blickar. Text: DRAG DINA / SKOR AV / DINA FÖTTER, // TY PLATSEN DÄR DU / STÅR, ÄR HELIG / MARK (2 Mos 3: 5). — 23. Övre delen: Jesu födelse. Till Maria överlämnar en ängel Jesusbarnet samtidigt som han håller ormens huvud nere med sin fot. Nedre delen: Jesus döpes nedstigen i Jordan av Johannes Döparen medan en vit duva svävar ned från himlen. — 24. Jesus frestas; motivet upptar båda fönsterhalvorna. Stående på en uppskjutande bergs spets frestar den Onde Jesus med en guldkrona och en pung med guldmynt. — 25. Övre delen: Jesus renar templet. Med våldsamt kraft vräker

Fig 133. Fönster nr 18, mittpartiet. Herren styrker Elias som vilar under en prunkande kurbits. Foto 1974.

Window no 18, centre part. The Lord restoring Elijah who is resting under a showy "Dalarna-rose".

Jesus undan månglarna och deras stånd (fig 134). Nedre delen: Den barmhärtige samariten räddar en man som fallit i rövarhänder.

Fönstren 26–34 behandlar undfåendet av livet och sanningen, belyst

Fig 134. Fönster nr 25, övre delen. Jesus renar templet. Foto 1974.

Window no 25, upper part. Christ purging the temple.

i liknelserna om fyrahanda sädesåker och det ofruktbara fikonsträdet. — 26. Övre delen: En man med gloria kring huvudet sår den goda säden. Jordmånen är dock skiftande och en fågel plockar de korn som fallit på vägen, medan stengrund och törnen hotar vad som vuxit upp. Nedre delen: Jesus predikar i båten och uttyder liknelsen för folket på stranden: Säden är Guds ord som säas bland dem själva! — 27. Nedre delen: Gröna tistlar och törnen med onda rosor förkväver den slokande grodden. Övre delen: Rikedomens begärliga lockelse. Liknelsen illustreras med den gamle mannen som sitter i sitt stora hus med kassakistor och staplar av guldmynt framför sig och låter girigheten förkväva ordet. — 28. Övre delen. Vingårdsmannen ympar och göder det ofruktbara fikonsträdet i hopp om att det skall bära frukt så som det goda trädet i bakgrunden. Nedre delen. En slav i färd med att hugga ned det nu nästan döda fikonsträdet med sin yxa hejdas av vingårdsmannen. Denne vill ge trädet ännu en frist, för att det ånyo skall

blomstra som det goda trädet. — 29. I mittpartiet står vingårdsmannen med det fruktbärande trädet bakom sig och betraktar fikonsträdet, på vilket svamp börjat växa. Text: HAN KOM / OCH SÖKTE / FRUKT DÄRPÅ, // MEN / FANN INGEN (Luk 13: 6). — 30. Trädet ligger avhugget för yxan som slängts vid sidan. I bakgrunden står ännu det goda trädet. Texter: KANHÄNDA / SKALL DET SÅ TILL / NÄSTA ÅR / BÄRA FRUKT // VAROM ICKE / SÅ MÅ DU DÅ / HUGGA BORT DET (Luk 13: 9). — 31. I mitten står det goda trädet tungt av sin rika frukt. Text: BÄREN DÅ / OCK SÅDAN // FRUKT SOM TILL / HÖR BÄTT- RINGEN (Luk 3: 8). — 32. Tvärs över fönstret går vägen, på vars hårda yta fåglarna plockar upp utsädet. De inåtvända fotspåren — så går den Onde enligt folktro — vittnar om att Djävulen varit med och trampat till vägen. Text: SOMT / FÖLL VID VÄGEN, / OCH FÅGLARNA // KOMMO / OCH ÅTO UPP / DET (Matt 13: 4). — 33. Över den steniga åkern där säden slokar står en väldig, brinnande sol. Text: SOMT FÖLL / PÅ STENGRUND / NÄR SOLEN // HADE GÅTT / UPP, FÖRBRÄN / DES / DET (Matt 13: 5–6). — 34. En ängel med bortvänt ansikte lägger människoben i elden. Jag är vinträdet, sade Jesus, I ären grenarna. Om någon icke förbliver i mig, så kastas han ut såsom en avbruten gren och förtorkar. Text: MAN SAM/LAR TILLHOPA / SÅ- DANA GREVAR // OCH KASTAR / DEM I ELDEN (Joh 15: 6).

Övriga glasfönster

Fönstren i sakristian har gröntonat katedralglas i rombmönster med blyspröjsar. I förhallen ses fönster av samma typ, men med ofärgat glas inom en bård av gult glas. Övriga fönster har enkelt fönsterglas.

Äldre glasfönster

De ursprungliga glasfönstren var lika- ledes försedda med dubbelglas. Innan- fönstren, som utförts 1902–03 av glas- målarfirman Neumann & Vogel i Stockholm, bestod av katedralglas,

som släppte igenom ett tonat men klart ljus samt glasmålningar av delvis dekorativ karaktär.¹⁷²

Korfönstret utgjordes av en figurrik framställning av Bergspredikan med Jesus omgiven av skaror av lärjungar och åhörare, bland vilka befann sig såväl arkitekten Hermansson som kyrkobyggnadskommitténs ordförande, riksantikvarie Hans Hildebrand (fig 135).¹⁷³ I de fyra tvärskeppsfönstrens sexpass sågs, i norr, Matteus och Johannes, i söder Markus och Lukas medan sidoskeppens fem större fönster — det västligaste på norra sidan igensattes först senare — i sina fyrpass hade bilder av lammet, pelikanen, kalken, lagens tavlor samt fågel Fenix på bålet.

Samtliga äldre glasfönster har gått förlorade utom västfasadens stora, numera avskärmade ros-fönster ovan orgelläktaren (fig 115).

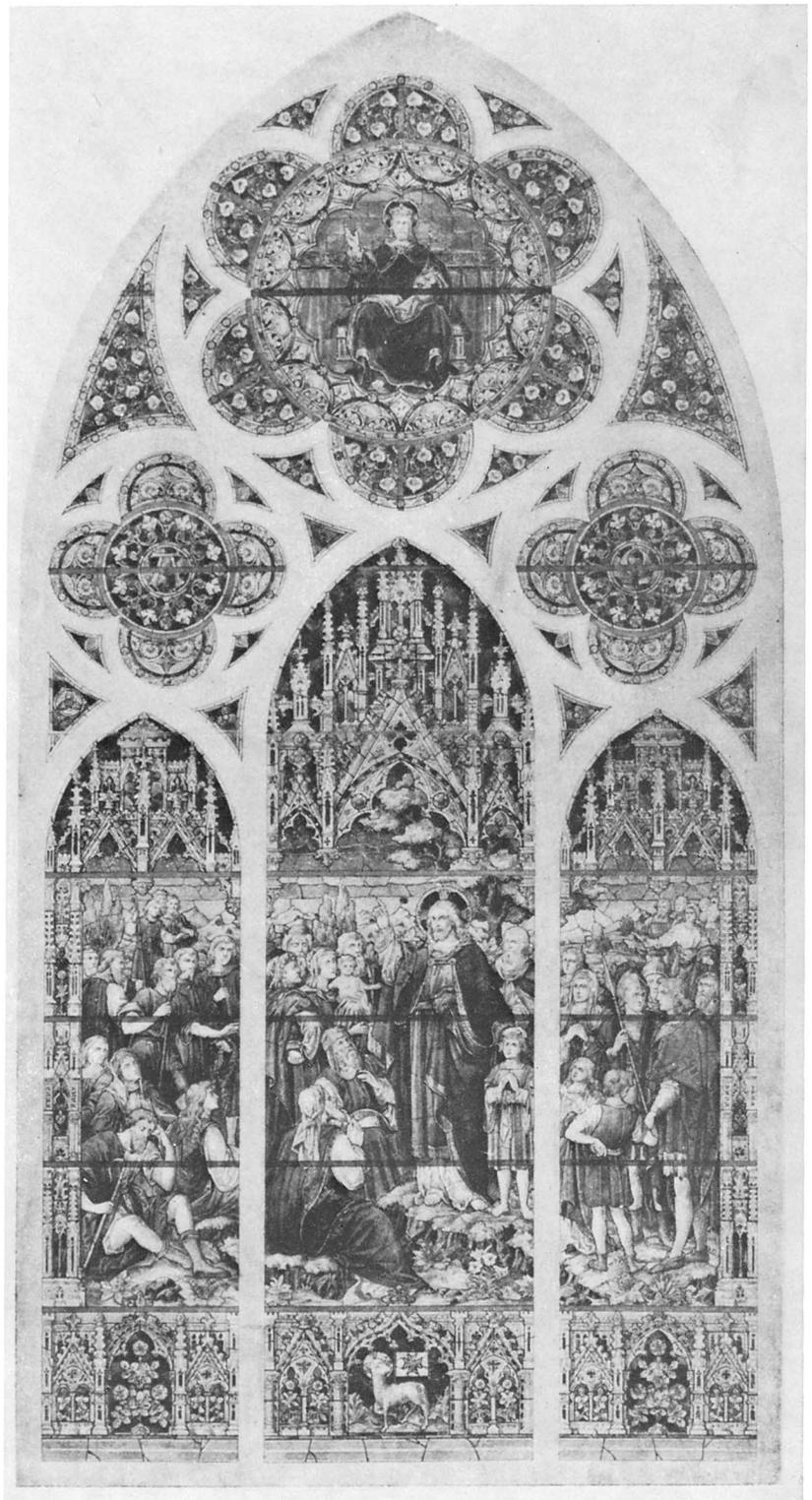

Fig 135. Det ursprungliga korfönstret från 1903 av Neumann & Vogel efter en förlaga av Gustaf Hermansson avbildar Jesu Bergspredikan. I rosetterna Majestas Domini över A och Ω. Efter Idun 1903 s 291.

The original chancel window from 1903, by Neuman & Vogel, after a sketch by Gustaf Hermansson depicts the Sermon on the Mount. In the rosettes Majestas Domini above A and Ω.

Fig 136. Fönster nr 16, nedre delen. Elie himmelsfärd. Foto 1974.

Window no 16, lower part. The ascension of Elijah.

Fig 137. Altaret. Altaruppsatsen i guldbrons, som skulpterades 1956 av John Lundqvist, har som huvudmotiv Kristi återkomst. På flygelpartierna Livet, i gestalt av en familj under livets träd respektive Döden i form av en väldig dödsängel. Altarringen i laserad marmor är den ursprungliga från 1903. Foto 1973.

The altar. The main theme of the reredos, which was made in 1956 in gold-bronze by John Lundqvist, is the return of Christ. On the wings, Life is depicted as a family under the tree of life, and death as a mighty angel of Death. The altar rail in glazed marble is original from 1903.

Inredning och inventarier

Altaranordning

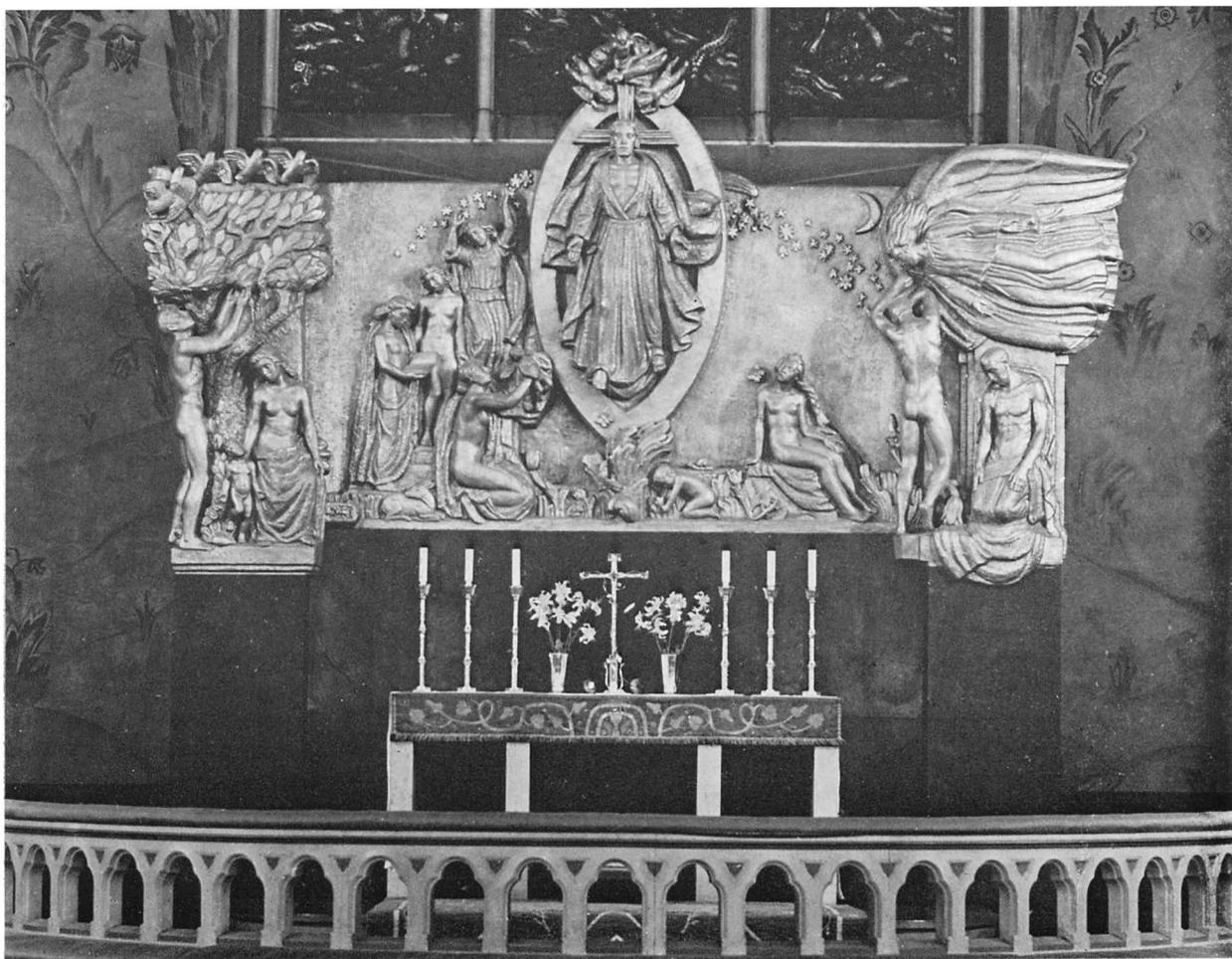
Det 1956 tillkomna altarbordet i slipad ljusbrun kalksten har på grund av förefintliga altartextilier givits samma bredd som det tidigare altarbordet. Över altarskivan av kalksten med lätt utsvängd framkant, som vilar på parvis ställda ben, har lagts en träskiva. Höjd 102, bredd 227 och djup 68 cm.

Den nuvarande altaruppsatsens form, som inspirerats av senmedeltidens rektangulära, tredelade altarskåp, befanns vara lämplig för en altarskulptur, som inte fick skymma det Vigelandska korfönstret.¹⁷⁴ Den är utförd i hög relief, delvis med fristående figurer. Ämnet är livet och

döden. I centrum av det breda mittfältet visas vägen mot det eviga livet av en triumferande Kristusgestalt i fladdrande klädnad inom en bred mandorla, vars uppskjutande spets omsvärmas av bevingade putti. Kristusframställningen an knyter till fönster nr 9. På båda sidor om Kristus ses grupper av tillbedjande människor samt djur. Av de båda framskjutande flygelpartierna, vilka gjorts något högre än mittfältet, gestaltar det vänstra livet i form av en man med hustru och barn framför livets träd. På det högra ytterpartiet personifieras åldrandet och döden av två män, av vilka den ene vänt ryggen mot livet

medan den andre sjunkit ihop av ålder och umbäranden. Över dem, som pendang till trädkronan på vänstra sidopartiet, flyger en dödsängel med fladdrande klädnad och väldiga vingar (fig 137).

Altaret som restes 1956 i samband med restaureringen 1954–56 har modellerats av skulptören John Lundqvist och gjutits i guldbrons hos Rosengrens konstgjuteri i Limhamn. Altarskulpturen, vars baksida är täckt av kopparplåt vilar på ett postament, klätt med slipade skivor av svart, belgisk granit.¹⁷⁵ Total höjd 470 cm; därav är altarskulpturen 255 cm hög, 495 cm bred och 65 cm djup.

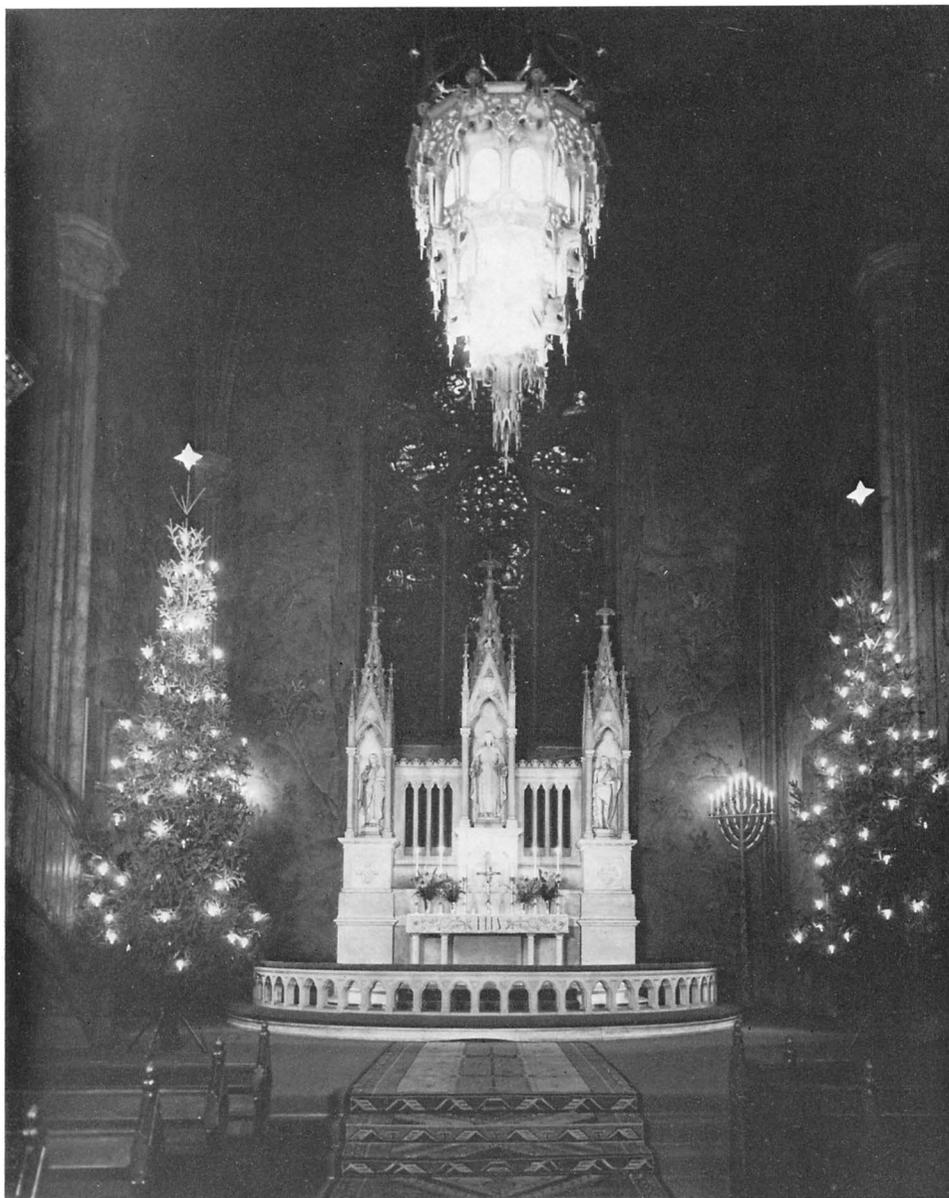

Fig 138. Koret i julskrud omkring 1950 med den ursprungliga nygotiska altaruppsatsen i vit marmor från 1903, tillverkad i Italien efter ritningar av Gustaf Hermansson. Under tabernaklen Kristus flankerad av Johannes Döparen och Johannes Evangelisten. Den stalaktitartade ljuskronan liksom den tioarmade kandelabern från 1922 efter L I Wahlmans ritningar. OKA.

The chancel adorned for Christmas, c 1950, with the original neo-Gothic reredos in white marble from 1903, made in Italy from designs by Gustaf Hermansson. Under the tabernacles is Christ flanked by John the Baptist and John the Evangelist. The stalactite-like chandelier, and the ten-armed candelabrum from 1922 were designed by L I Wahlman.

Altarringen som är den ursprungliga från 1903, ritad av Hermansson, utgörs av en halvrund arkad med öppna treklöverformade bågar i laserad vit marmor. Bågsvecklarna har färgats ljusgrå, liksom den översta profilen. Altarringens stoppning och knäfallsdynor är klädda med ljusblått linne.

Den äldre altaruppsatsen utfördes 1903 i Italien i polerad vit marmor efter ritningar i gotisk stil av Gustaf

Hermansson (fig 120, 138). Den bestod av tre spirprydda tabernakel med skulpturer, den högre i mitten över Kristus, flankerad av två något lägre över Johannes Döparen och evangelisten Johannes. Tabernaklen förändrades genom höga barriärer av genombrutna spetsbågar. Höjd 700, bredd 450, djup 110 cm. Altarbordet i samma material, likaledes ritat av Hermansson, utgjordes av en skiva buren av fyra parvis ställda kolon-

netter med kapitäl. Höjd 105, bredd 226, djup 94 cm.¹⁷⁶

Den skinande altaruppsatsen, altarbordet och altarringen patinerades 1930 med lasurer i kalkfärg, varvid marmorn kom att erhålla en matt yta. Altaret som nedmonterades 1956, hade skänkts av ledamoten i kyrkobyggnadskommittén, generalkonsul Nils Johan Carlstedt.¹⁷⁷

Mindre altaren. I sakristians absid är uppställt ett smalt altare av trä (fig

119), utformat efter ett 1947 skänkt antependium. Höjd 114,5, bredd 127, djup 45 cm. I kyrkkällaren förvaras gravkapellets äldre altare utfört helt i trä med marmorering i grått. Framsidan är indelad i tre speglar med korsade palmblad i guld på den mellersta. Höjd 100, bredd 133, djup 63 cm.

Predikstol

Den nuvarande predikstolen, som inspirerats av medeltida italienska predikstolar, är utförd i släthuggen gotländsk kalksten på Gilljam & Palms stenhuggeri i Stockholm i enlighet med en modell av skulptören Tore Strindberg efter Lars Israel Wahlmans ritningar.¹⁷⁸

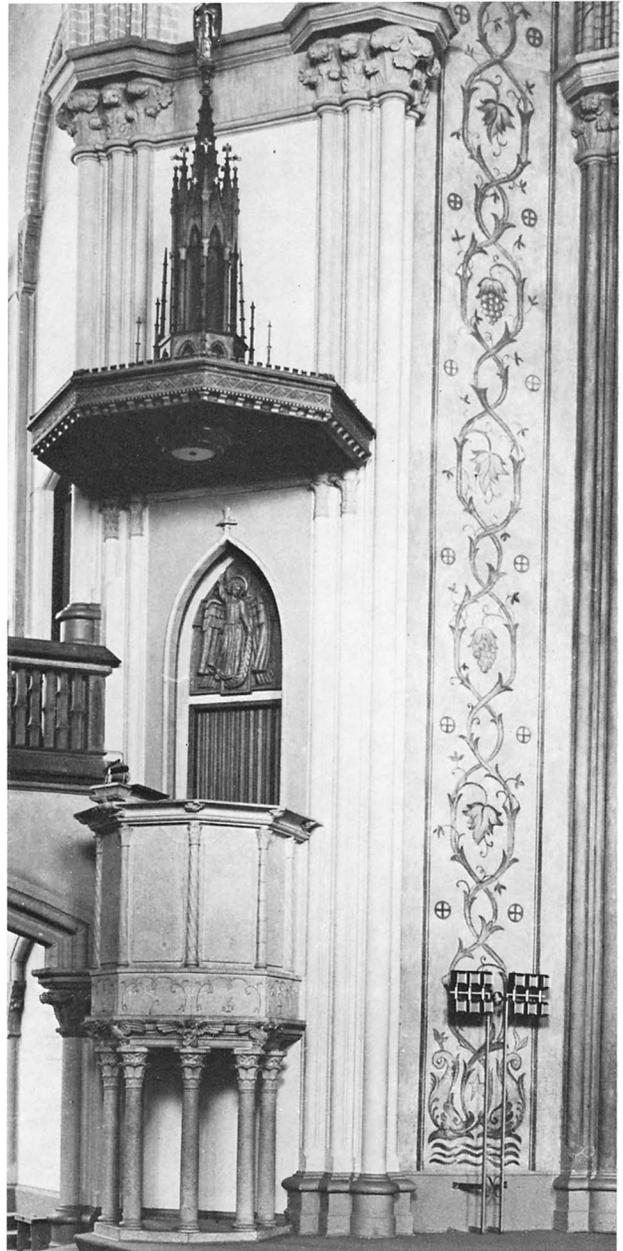
Den regelbundet femkantiga, sparsamt ornerade korgen är fäst vid triumfbågens vänstra sida (fig 139). Den är sammansatt av odekorerade speglar mellan attacherade, i flera fall spiralvridna hörnkolonetter, samt därunder fält med grenar och kristna symboler. Det mera utförligt skulpterade underredet består av en profilerad platta med de fyra evangelistsymbolerna i hög relief (fig 140–141). Predikstolen uppbärs av sex större kolonetter med tredubbla, vågkantade kapitäl, vilande på en sexsidig platta. Höjd över korgolvet 310 cm, avstånd från väggen 137 cm.

Predikstolen har förbindelse med norra torntrappan genom en i triumfbågen infälld nisch, som inramas av en spetsbågig rundprofil krönt av en korsblomma. Över dörren har i nischen insatts en ekrelief med en mot altaret vänd ängel, bärande en segerpalm (fig 142). Utförd av John Lundqvist 1956. Höjd 110 cm.¹⁷⁹ Nischen flankeras av fyra parvis ställda halvkolonetter, slutande under ljudtaket i smala, vridna kapitäl.

Taket är i modifierad form den ursprungliga predikstolens ljudtak, ritat av Hermansson. Vid den Wahlmanska restaureringen avlägsnades de diagonalställda smideskammarna på takets översida, vilken gjordes plan. Spiran

Fig 139. Predikstolen från 1922 i enlighet med en modell av Tore Strindberg efter L I Wahlmans ritningar. Ljudtaket är det ursprungliga från 1903, övre delen med spiran har dock ändrats senare. Foto 1974.

The pulpit, dating from 1922, from a model by Tore Strindberg, designed by L I Wahlman. The sounding-board is the original one made in 1903; the upper part with the spire was remodelled later.

med sin krönande ängel förhöjdes genom ett postament till ett litet torn samt omgavs med spjutspiror. Förgyllningen av ängeln vid den andra restaureringen kontrasterar mot takets i övrigt grågröna färg. På undersidan insattes vid samma tillfälle en flat lampa i stället för de fyra sk pendlar med lampor i nysilverskärmar, som tidigare hängde ned från ljudtakets kanter.¹⁸⁰

Under åren 1943–56 förde en smal trätrappa ned i koret från predikstolen (fig 120).¹⁸¹

Den tidigare predikstolen, placerad på samma ställe som den nuvarande churu fristående, var utförd i ek av AB Malmö Snickerifabrik 1903 efter ritningar i renässansgotik av Gustaf Hermansson (fig 114). I uppbyggnaden anslöt sig predikstolen till den av Helgo Zettervall utbildade typen.¹⁸²

Fig 140–141. Detaljer av predikstolens underrede. Oxen, evangelisten Lukas' symbol, och Johannes' sinnebild, Öرنen.

Details of the base of the pulpit. The Ox and the Eagle, symbols of St Luke and St John the Evangelist.

Fig 142. Över predikstolens dörr insattes 1956 en ekrelief av John Lundqvist visande en ängel med segerpalm. Dörrnischen flankeras av kopplade knektar med vegetativt utformade kapitäl. Foto 1973.

In 1956 an oak relief of an angel with a palm of victory, by John Lundqvist, was installed above the pulpit door. The door niche is flanked by coupled shafts with plant capitals.

Fig 143. Från den ursprungliga predikstolen, utförd 1903 av Malmö Snickerifabrik efter Gustaf Hermanssons ritningar bevaras i kyrkkällaren bl a denna ekrelief med evangelisten Markus. Reliefen var vid sidan av framställningar av de övriga evangelisterna infälld i korgens sidor (jfr fig 114). Foto 1974.

From the original pulpit, made in 1903 by Malmö Snickerifabrik and designed by Gustaf Hermansson, this oak relief of St Mark is preserved. The relief, and other figures of the evangelists were let into the sides of the pulpit (cf fig 114).

Den sexkantiga korgen, vars sidor upptogs av i spetsbågar insatta bilder i lågrelief av Kristus och de fyra evangelisterna mellan hörnkolonneter, vilade på ett avsmalnande postament buret av en pelare av sammanställda kolonneter. En fritrappa med räcken av öppna spetsbågar förde ned i koret.¹⁸³ Från den 1922 nedmonterade predikstolen bevaras endast två detaljer i kyrkkällaren, en av sidorelieferna föreställande Markus (bräckt; fig 143) samt bokstödet ryggtafva, Johannes' symbol örnen. På väggen bakom den äldre predikstolen var upphängt ett rött sammetsdraperi med guldkordong upptill, vilket 1914 ersattes med ett grönt.¹⁸⁴

Orglar

Oscarskyrkan har alltid varit känd för sin ambitiösa musikaliska verksamhet. Genom såväl vokala som instrumentala konserter intar kyrkan sedan invigningen en ställning som en av de främsta bland Stockholms »musikkyrkor». Särskilt gäller detta efter byggandet av den nya barockorgeln, vilken ännu framstår som en av Skandinavians största och förnämsta kyrkorglar.¹⁸⁵

Huvudorgeln, som invigdes 4 september 1949 är placerad på tvärläktaren i väster (fig 113). Delar av orgelverket har skjutits in i västpartiets övre valv. Sedan den äldre orgeln (se nedan), vilken till största delen var ett instrument i enlighet med 1800-talets ideal, befunnits inte endast vara musikaliskt passé, utan även rent tekniskt var i sådant skick att fortsatta reparationer syntes meningslösa, beslöt församlingen 1946 anskaffa en helt ny orgel.

Dispositionen av stämmorna i den nya orgeln utarbetades av kyrkans organist Alf Linder, den främsta drivkraften bakom nybygget, i samarbete med orgelbyggmästaren Sybrand Zachariassen. Orgeln byggdes av den sedan 1800-talet välkända danska orgelfirman Marcussen & Søn i Åbenrå, vilken vid denna tid innehades av Zachariassen.

Avsikten var att konstruera ett instrument i enlighet med den sk orgelrörelsens principer, dvs med förebilder huvudsakligen från barockens tyska och franska orgeltyper med dessas övertonsförstärkande stämmor. Dispositionen gavs dock sådan omfattning att orgeln även skulle kunna tjäna 1800-talets repertoar med dess delvis helt andra musikalisk-tekniska krav. Den romantiska orgelmusikens

Fig 145. Ritning 1921 av L I Wahlman till den ombyggda orgelns fasad. Hörntourellernas tunga huvar har ersatts med smala spiror. Raä, K-byrån.

Drawing, 1921, by L I Wahlman of the front of the rebuilt organ.

Fig 144. Den ursprungliga orgelns fasad. Ritning av Gustaf Hermansson 1901. OKA.

The original organ front. Drawing by Gustaf Hermansson, 1901.

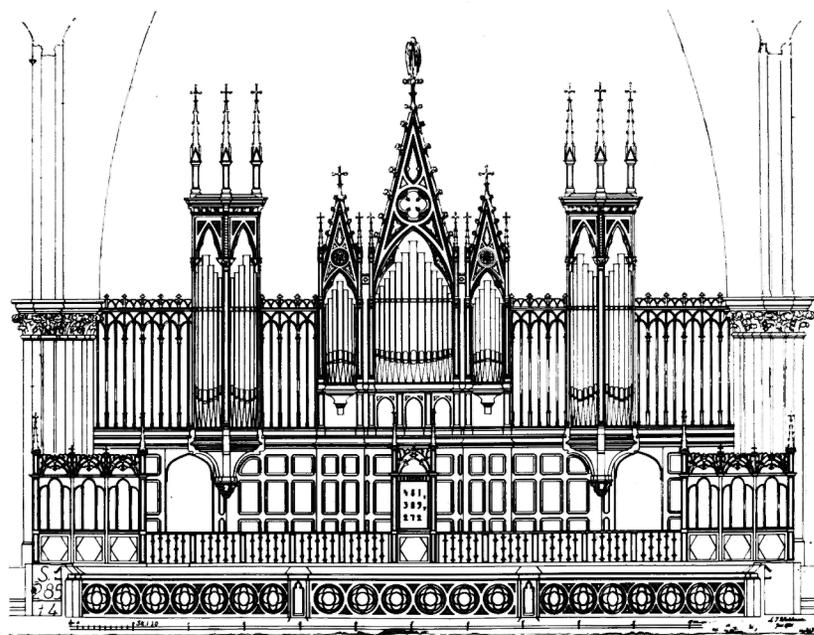
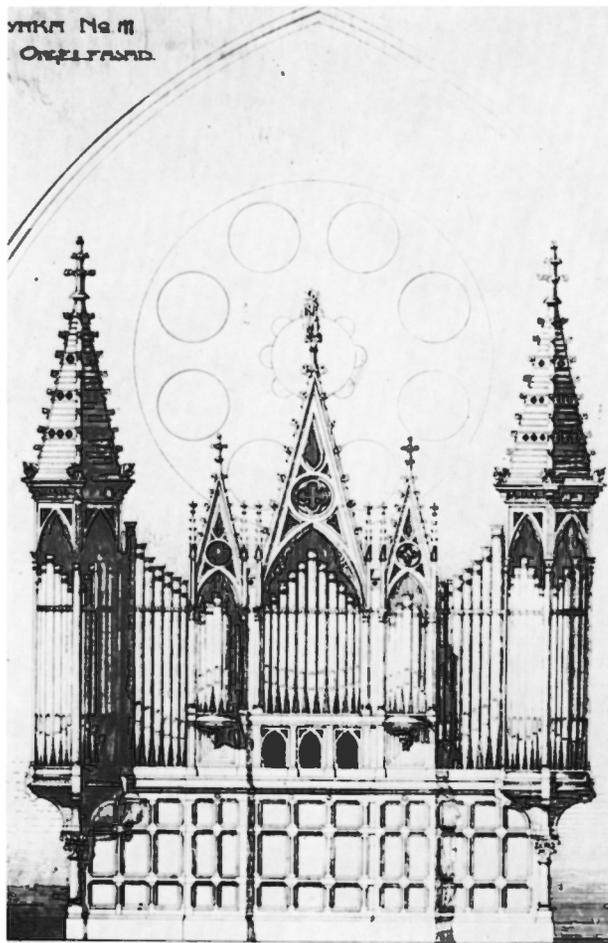

Fig 146. Orgeln. Fotograferad omkring 1950 innan valvstrålarnas dekor borttagits. OKA.
The organ, photographed c 1950 before the decoration on the vault ribs had been removed.

många orkestrala effekter nås emellertid i den nya orgeln genom kombinationer av barockstämmor.

Stämmorna är fördelade efter verksprincipen, enligt vilken orgeln är sammansatt av ett antal orgelverk, som vart och ett har sin självständiga uppbyggnad och karaktär. De olika verken utgör tillsammans en klanglig enhet, men kan i förekommande fall även spelas ut mot varandra. De 77 stämmorna har sålunda fördelats på huvudverk, ryggpositiv, bröstverk, crescendoverk och pedal samt ett från den tidigare orgeln bevarat fjärrverk, som omdisponerats och nyintonerats. Pipornas antal är drygt 5 000. Intonationen är utförd av Zachariassen och hans båda medarbetare P-G Anderssen och A Weding.

Det centralt placerade spelbordet har fyra manualer och pedal. Trakturen till tre manualer och pedalen är rent mekanisk medan crescendo- och fjärrverken, vilka spelas från samma manual, samt registraturen drivs elektro-pneumatiskt.

Fasaden med dess uppbyggnad av öppna lådformer med ljudande fasadpipor är ritad av arkitekt Bernhard Schill med utgångspunkt från en promemoria av byggnadsrådet David Dahl, Byggnadsstyrelsen. Fasaden är utförd i obehandlad ek med delvis förgyllda ornament och vinlövsnyderier i gardindrapering av den danske bildhuggaren Rolf Schütze (fig 146). Arkitekten Schill har även upprättat ritningar till orgelläktarens ombyggnad med trappor och gradiner.¹⁸⁶

Den tidigare orgeln från 1903, som utförts av orgelfirman P L Åkerman & Lund i Sundbyberg, omfattade 32 stämmor. Dess gotiska fasad i ek, ritad av Gustaf Hermansson, pryddes av ett mittparti med tre genombrutna vimperger och ett par runda hörntoureller med stora spetsiga huvor (fig 115, 144).¹⁸⁷ Under restaureringen på 1920-talet utbyggdes orgelverket 1922–23 av AB Åkerman & Lunds Nya Orgelfabrik, som firman nu hette, och erhöll 86 register, fjärrverket inräknat,

med tre manualer och pedal (transmissionsorgel). Det ännu bevarade fjärrverket är byggt ovanför mittskeppets takstolar samt förbundet med koret via en träkanal, som mynnar i två ovala ljudöppningar i korvalvets kappor (fig 124).¹⁸⁸

Fördelningen av stämmorna var gjord helt i enlighet med den romantiska orgelns principer. Bland de många orkesterimiterande stämmorna märktes sålunda violin, violoncell, kontrabas, flöjt, klarinett, oboe, fagott, trumpet och basun. I fjärrverket fanns även en Vox Humana-stämma. Orgeln hade en fullständig elektrisk traktur, vilket medförde att spelbordet kunde placeras snett på den ombyggda och förhöjda orgelläktarens södra sida med fri sikt för organisten över kyrkorummet samt bättre kontakt mellan denne och kören.¹⁸⁹

I samband med att orgeln byggdes ut åt sidorna ritade Lars Israel Wahlman delvis om den äldre, litet tunga fasaden och gav den, liksom de båda nytilkomna sidostyckena en lättare och elegantare utformning i sengotisk anda med krabbprydda spetsar och smalbågigt gallerverk (fig 145). På båda sidor om orgelläktaren uppsattes de ännu bevarade galler-skärmarna i målat och senare delvis förgyllt trä med graciöst stavverk, krönt av vegetativa former, likaledes efter sengotiskt inspirerade ritningar av Wahlman (fig 121).¹⁹⁰

Övriga musikinstrument

På norra tvärskeppsläktaren återfinns en cembalo i stramt utförande från 1964, »Vivaldi» (Neupert), med två manualer och fyra register samt ett minipiano, »August Hoffman 1001» inköpt 1973.¹⁹¹

Dopredskap

Den nuvarande dopfunten av mattslipad gråsvart kalksten från Brunflo utfördes 1957 av skulptören John Lundqvist för det nya dopkapellet (fig 123).¹⁹² Cuppan, som är rund, har upptill prytt med ett avrundat brett

Fig 147. John Lundqvists dopfunt i gråsvart kalksten från 1957. Foto 1973.

Baptismal font by John Lundqvist, in greyish-black limestone, 1957.

Fig 148. Den ursprungliga dopfunten i vit marmor från 1903 efter ritning av Gustaf Hermansson. Foto 1974.

The original font in white marble dating from 1903, designed by Gustaf Hermansson.

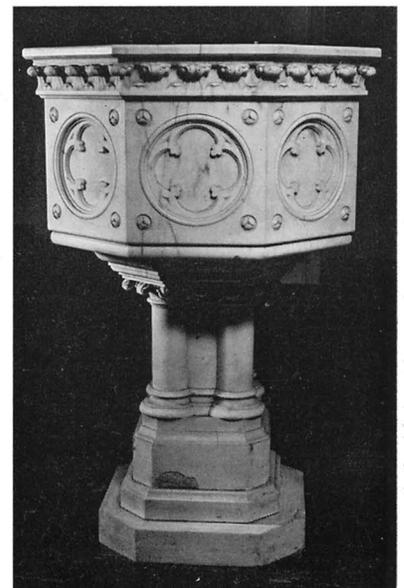

Fig 149. Dopskål i ädelstensbesatt, förgyllt silver. Utförd 1893 av A R Lindgren och C Féron efter H Hörlins ritning. Foto 1973.

Baptismal bowl in silver-gilt, set with precious stones. Made in 1893 by A R Lindgren and C Féron from a design by H Hörlin.

tandsnitt samt, i hög relief, en duva på ena sidan och ett Kristusmonogram på den andra, båda över strålar. Skaftet har sex konkava sidor med avfasade, kannelerade hörn (fig 147). Höjd 89, diameter 59 cm.

Härtill hör ett dopfat och en dopkanna av silver. Det runda fatet har

brett odekorerat brätte med pålörd oxiderad sarg samt rund skål med konkav botten. Enligt stämplarna tillverkat 1957 av Rey Urban; graverat med kyrkans namn. Diameter 44 cm. Dopkannen, som har rund botten och något insvängt liv, vidgas uppåt för att avslutas med en bruten mynnings-

linje. Kantigt handtag dekorerat med ett kors. Graverad inskrift i botten: TILL OSCARSKYRKAN 1956 / FRÅN OSCARS KYRKOBRÖDRÅR. Stämplad Rey Urban. Höjd 28 cm.

Den äldre dopfunten i gotisk stil höggs 1903 i polerad vit italiensk marmor av Ericsson & Kjellgrens stenhuggeri i Stockholm efter Hermanssons ritningar.¹⁹³ Den oktagonala cuppan, vars sidofält pryts med fyrpassrundlar i försänkt relief, bärs av sammanställda kolonnettsegment på en terrasserad firsidig fot med avfasade hörn (fig 148). Marmorn har senare mattats genom kalklasering. Höjd 104, diameter 75 cm. Dopfunten var uppställd på en stenskiva vid triumfbågens södra fot.

Till denna dopfunt hör en dopskål med lock av förgyllt silver i drivet, ciselerat och graverat arbete med pålörda ornament och steninfattningar (fig 149). En rund bladornerad fot med granater och obsidianer förbinds genom en krans av evangelistsymboler mellan festoner med en bukig, godronerad skål med granater och en kantbård med inskriften DATA EST MIHI OMNIS POTESTAS IN COELO ET IN TERRA + EVNTES ERGO DOCETE OMNES GENTES BAPTIZANTES EOS IN NOMINE PATRIS ET FILII ET SPIRITVS SANCTI (= Mig är given all makt i himlen och på jorden. Gån fördenskull ut och gören alla folk till lärjungar, döpande dem i Faderns och Sonens och den helige Andes namn). I skålens botten är en duva över strålar graverad. På det svagt tältformade locket reser sig Johannes Döparen inom en öppen krona besatt med pärlor och granater. På insidan har kyrkans namn graverats. Höjd 31, diameter 21 cm. Dopskålen, som ingick i hovjuvelerare Carl Férons gåva (se nedan), är enligt stämplarna utförd 1893 av firma Gustaf Möllenberg, Stockholm.

Nattvardskärl

»Férons gåva». På Oscar II:s födelsedag 21 januari 1903 skänkte hovjuvelerare Carl Féron en uppsättning

Fig 150. Nattvardskärl i ädelstensbesatt, förgyllt silver omfattande kalk, patén, vinkanna och oblatask. Utförda på 1890-talet som fig 149. Foto 1973.

Communion vessels, silver-gilt with precious stones, chalice, paten, flagon and bread-box. Made in the 1890's as in figure 149.

altarkärl i förgyllt silver bestående av kalk, vinkanna, oblatask och patén (fig 150) samt en dopskål (se ovan) i drivet, ciselerat och graverat arbete med pålörd utsmäckning samt med äkta pärlor och rundslipade orientalska granater, obsidianer, topaser, turkoser och turmaliner. Kärlen, som ritats i anslutning till guldsmedsarbeten från medeltiden och renässansen av formgivaren Hugo Hörlin,¹⁹⁴ utfördes under 1890-talet av guldsmedsfirman Gustaf Möllénborg i Stockholm av A R Lindgren och Carl Féron, vilken vid denna tid innehade firman. Kalken, kannan, paténe och dopskålen, enligt stämplarna gjorda

1893, exponerades samma år på den svenska avdelningen på världsutställningen i Chicago, där de även prisbelönades, medan oblatasken utfördes först 1899.¹⁹⁵ Samtliga delar är graverade med kyrkans namn. 1. Kalk (fig 152). Trumpetformad fot med nod bärande en godronnerad rund cuppa, upptill avslutad med ett språkband med texten DE VERA VITE FERT HOC (VAS) POCULA VITE MDCCCXCIII (= Av det sanna vinträdet bringar detta (kärl) livets dryck 1893).¹⁹⁶ Höjd 21,5 cm. Härtill utfördes 1947 i förgyllt silver en rund skålformad insats med tvärplåt och rörpip för nattvard med särkalkar. — 2. Vinkanna (fig 151). Ut-

svängd fot med drivna evangelistsymboler samt rund corpus. Över bukens godronnering en fris med ädelstenar och pålödda vinlöv. Runt livet en krans av lödda rosor och rosenblad, däröver en fris med driven vinkranka. Godronnerat lock med vinlövsformat tumgrepp. Locket avslutat med en emaljerad eldslåga på ett skaft inom en öppen krona. Svängt handtag i form av en drake. Höjd 40 cm. — 3. Oblatask. Nedåt vidgad fot bärande en rund godronnerad skål. Runt livet ett språkband med texten IESUS DIXIT HOC EST CORPUS MEUM QUOD PRO VOBIS TRADATUR (= Jesus sade: Detta är min lekamen som var-

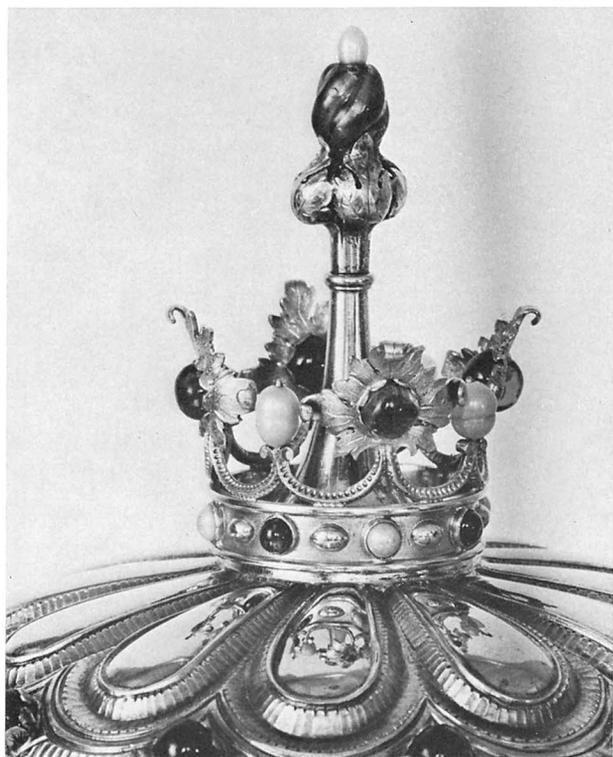

Fig 151. Närbilder av vinkannan i fig 150. Detalj av rosenfrisen runt kannans liv samt oblataskens lock. Foto 1974.

Close-up of the flagon in fig 150. Details of the rose edging round the flagon and the lid of the bread-box.

der utgiven för eder). Locket som nr 2. Höjd 20 cm. — 4. Patén. Runt fat, vars botten återger Kristus troande inom en mandorla och omgiven av de fyra evangelistsymbolerna. På brättet orden HIC EDITVR IHESVS REMANET TAMEN INTEGER ESVS

(=Här förtäres Jesus, men det som förtäres förbliver dock helt). Diameter 17,3 cm. Kopia av svenskt 1300-talsarbete.

Nattvardsservis av graverat förgyllt silver i konventionellt utförande bestående av kalk, vinkanna, oblatask

och patén (fig 153). Enligt stämplarna gjorda 1906 av silversmeden Israel Sundström i Stockholm. Samtliga delar märkta »Tillhör Oscars Församling 1906». — 5. Kalk. Trumpetformat skaft på rund profilerad fot bärande en rund cuppa med indraget bräm; cuppan graverad med en bok över ett kors inom tvärlagda palmblad. Inskription även: »vigt 777 gr». Höjd 26,5 cm. Härtill utfördes 1947 i förgyllt silver en rund skålformad insats med tvårlåt och rörpip för nattvard med särkalkar. — 6. Vinkanna. Efter förebild från 1737 i Hedvig Eleonora kyrka. Pärnformad corpus med dekor som nr 5 på en rund profilerad fot och med svängt handtag. Klockformat lock som dragits ut i en delfinnäbb över snåsen. Locket krönt med en rund sockel bärande Guds lamm. Inskription även: »vigt 2 288 gr». Höjd 49 cm. — 7. Oblatask. Oval grundform. Med skål dekorerad som nr 5 på utsvängd fot. Det lätt välvda, profilerade locket krönt av Guds lamm. Inskription även: »vigt 469 gr». Höjd 17 cm. — 8. Patén. Runt osmyckat fat med rakt brätte. Inskription även: »vigt 233 gr». Diameter 16 cm.

— 9–308. 300 särkalkar i silver med förgyllt kant och skål. Rund cuppa med kors samt nedåt vidgad fot med nod, kyrkans namn ingraverat. Höjd 9,3 cm. På tolv brickor med ståndare. Tillverkade 1947–48 av silversmeden O L Olausson, Stockholm.¹⁹⁷

Två sockenbudstyg: 309–10. Sockenbudstyg i silver omfattande en kalk, höjd 13,3 cm, dekorerad som nr 5 med oblatask i foten samt separat vinflaska i silver med skruvlock format att placeras i cuppan. Vinflaskan liksom en liten patén i förgyllt silver. Enligt stämplarna gjord 1909 av K Andersson, Stockholm. — 311–15. Sockenbudstyg i fem delar bestående av kalk, oblatask och patén i silver dekorerade med ett kors samt vinflaska i matt glas med silverhandtag i korken och ett krucifix i trä. Enligt stämplarna gjorda 1963.

Brudkronor

1. Av förgyllt silver med slipade bergkristaller. Från kronringen reser sig åtta utåtböjda, bågformade ståndare med bergkristaller i spetsarna. I bågar har insatts sädesax samt, mitt fram, en stjärna. I den genombrutna kronringen, graverad »Oscars församling», en platta med inskriptionen »Karl Astra». Kronringens diameter 7, höjd 7,5 cm. Utförd 1939 av K Anderson, Stockholm och skänkt av fröken Astra Berggren 1961.¹⁹⁸ — 2. Av förgyllt silver med pärlor (fig 154). Den genombrutna kronringen med hängande pärlor uppbär fem högre och fem lägre ståndare förbundna medelst voluter. De högre ståndarna genombrutna med hängande pärlor samt med i spetsarna fritt hängande hjärtan, de lägre utformade som balustrar. Kronringens diameter 7, höjd 7 cm. Med två nålar. Gjord 1940 enligt stämplarna av C G Hallberg, Stockholm. I etui med silverplåt graverad »Gåva / till Oscars församling 19 $\frac{1}{9}$ 42».

Fig 152. Närbild av kalken i fig 150. Foto 1974.

Close-up of the chalice in figure 150.

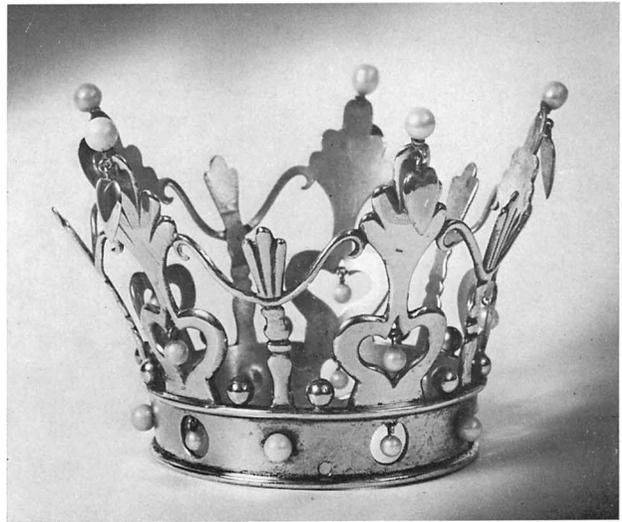
Fig 153. Nattvardskärl i förgyllt silver. Av Israel Sundström 1906. Foto 1973.

Communion vessels in silver-gilt by Israel Sundström 1906.

Fig 154. Brudkrona nr 2 av förgyllt silver med pärlor. I traditionellt utförande 1940 från C G Hallberg. Foto 1974.

Bridal crown no 2, silver-gilt with pearls. In traditional style, made in 1940 by C G Hallberg.

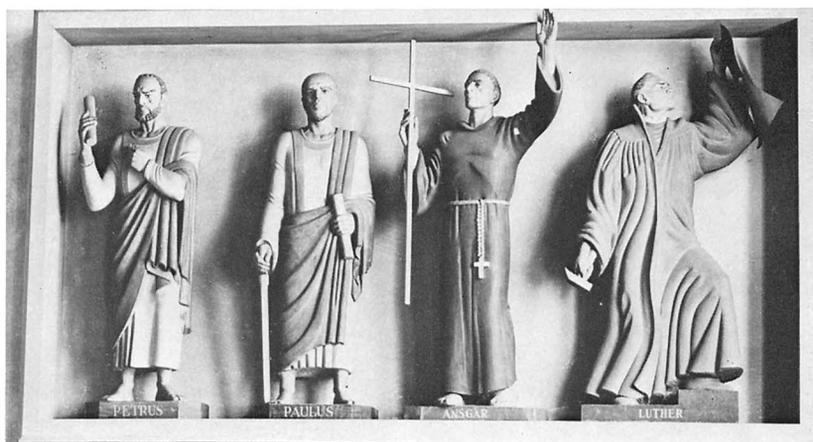

Fig 155. Fyra av de åtta skulpturer som Gunnar Torhamn utförde 1922–35. De här återgivna är placerade på södra tvärskeppets vägg. Foto 1974.

Four of the eight sculptures made by Gunnar Torhamn 1922–35. Those illustrated here are now on the wall of the S transept.

Fig 156. Altarkors nr 1 i silver med ädelstenar, utfört av Jacob Ängman 1922 efter L I Wahlmans ritningar, döds-skallen skulpterad i elfenben av Alfred Ohlson. Foto 1974.

Altar cross, silver with precious stones, by Jacob Ängman, 1922, designed by L I Wahlman.

Fig 157. Altarkors nr 2 i silverbeslagen ebenholtz med ädelstenar från K Anderson 1922 efter ritning av L I Wahlman. På sakristians altare. Foto 1974.

Altar cross in silver-mounted ebony with precious stones, made by K Anderson, 1922, designed by L I Wahlman. On the altar in the vestry.

Skulptur

I kyrkorummet är åtta polykroma frisksulpturer uppställda, de s k profeterna. De avbildar Moses, Elias, Jesaja, Jeremias, Petrus, Paulus, Ansgar och Luther (fig 155). Av skulpturerna som utfördes mellan 1922 och 1935 av Gunnar Torhamn, är Moses, Elias och Jeremias utförda i trä, övriga i gips.¹⁹⁹

Skulpturerna var till en början utplacerade på kapitälerna till långhusets nedre kolonner, med läktarsidorna som väggbakgrund. Då figurerna befanns göra ett något oroligt intryck, flyttades de i samband med restaureringen 1954–56 till tvärskeppsarmarnas östväggar och inplacerades i två altarskåpsliknande ramar. De gam-

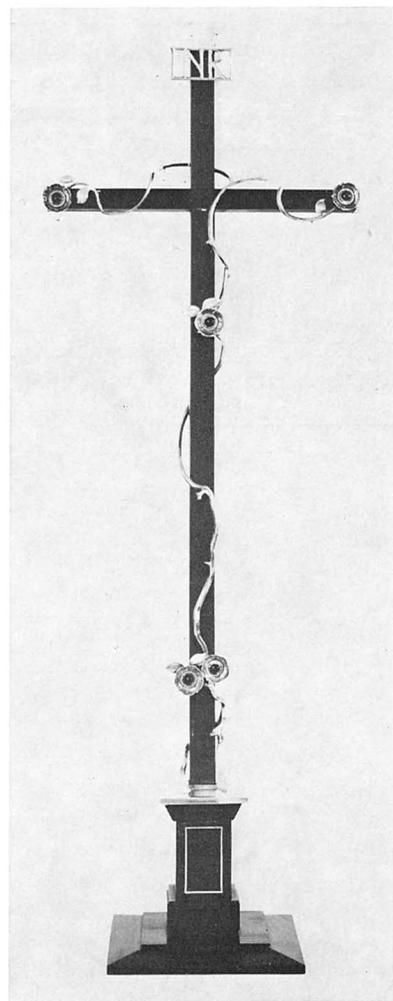
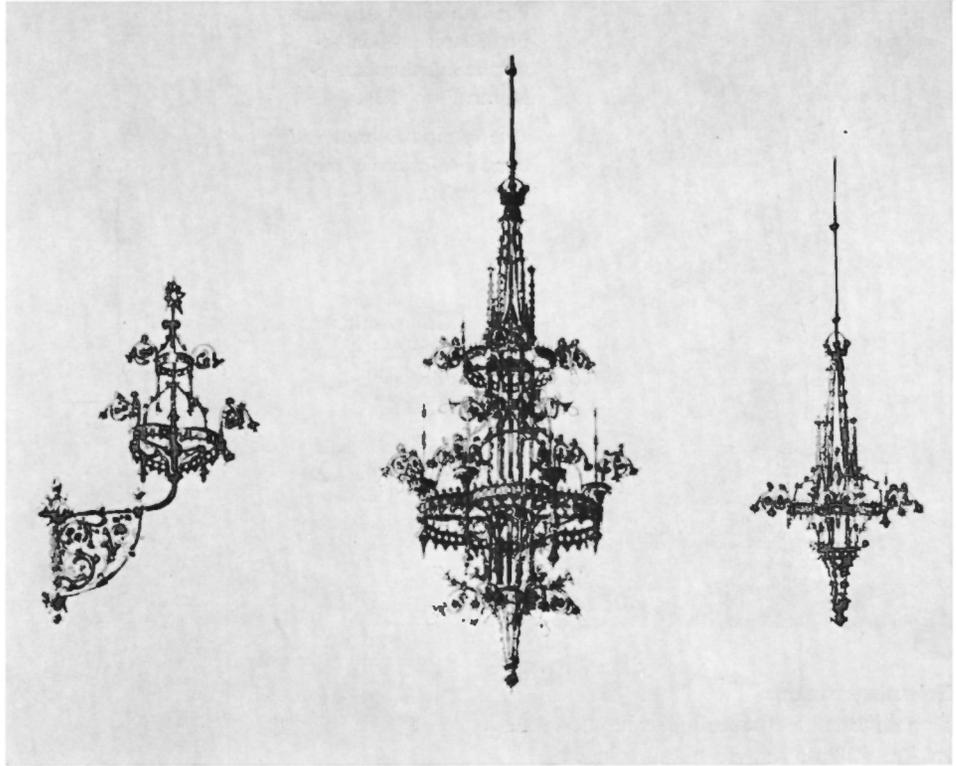

Fig 158. Originalritning av Gustaf Hermansson 1902 till delar av den ursprungliga belysningsarmaturen i guldfennissad mässing med nakna glödlampor. Från vänster korarm, samt kronor för mittskeppet respektive sidoskeppen över läktarna. OKA.

Original drawing by Gustaf Hermansson of parts of the original lighting units in gold varnished brass with naked electric bulbs. From the left chancel brackets, and chandeliers for the nave and the aisles above the galleries, respectively.

maltestamentliga gestalterna återfinns i det norra skåpet, övriga i det södra.

Av skulpturerna, vilka samtliga är avsedda att ses framifrån, bryter endast en, Luther, mot det något stela formschema som präglar de övriga figurerna. Reformatorn är avbildad, delvis från sidan, i en svepande rörelse, då han på kyrktrappan anslår sina teser.

Kors och krucifix

1. Kors för huvudaltaret i ciserelat och graverat silver med pålödda ornament samt besatt med halvädeltstenar (fig 156). Från en profilerad kvadratisk fot reser sig på en hög sockel med flackslipade agatskivor ett kors med rund stam, krönt av ett genombrutet INRI. Ur en döds-kalle på fotplattan, skulpterad i elfenben av Alfred Ohlson växer två törnen upp, slingrande sig kring stammen och tvärbjälken. På törnena fem rosor, besatta med rundslipade karneoler, symboliserande Kristi sår. I korsmitten fyra facett-

slipade, grönfolierade bergkristaller. Graverad inskrift förutom kyrkans namn »Till minne av / Fru Hanna Berg». Utfört efter L I Wahlmans ritningar, enligt stämplarna, av Jacob Ångman, Guldsmeds AB, Stockholm, 1922. Höjd 71 cm. Skänkt av grosshandlare Nils Berg.²⁰⁰ — 2. Kors på altaret i sakristian (tidigare i begravningskapellet) av ebenholtz med inläggningar samt slingrande törnen av silver med fem rosor besatta med rundslipade karneoler. Överst ett genombrutet INRI (fig 157). Märkt med kyrkans namn. Höjd 75,5 cm. Korset som är en variant av nr 1 har likaledes ritats av L I Wahlman. Det har utförts och skänkts av hovjuvelerare K Anderson, Stockholm, 1922.²⁰¹ — 3. Kors i dopkapellet på nordvästra tvärskeppsväggen. Enkelt kors från 1957 i beigemålat trä med inlagt, silverfärgat kors (fig 123). Höjd 111,5 cm. — 4. Krucifix, tidigare i begravningskapellet. Korset liksom sockeln, på vilken ses orden »Se, /

Guds Lam» (sic), av svartlackerat trä, bär en Kristusbild i målad gips. Höjd 85 cm. Sannolikt identiskt med det krucifix som skänktes 1909.²⁰²

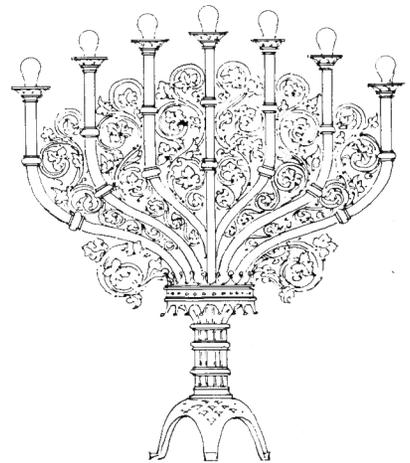

Fig 159. Ritning av Gustaf Hermansson till altarets sjuarmade ljusstake (jfr fig 114). OKA.

Drawing by Gustaf Hermansson of the seven-armed candlestick for the altar (cf fig 114).

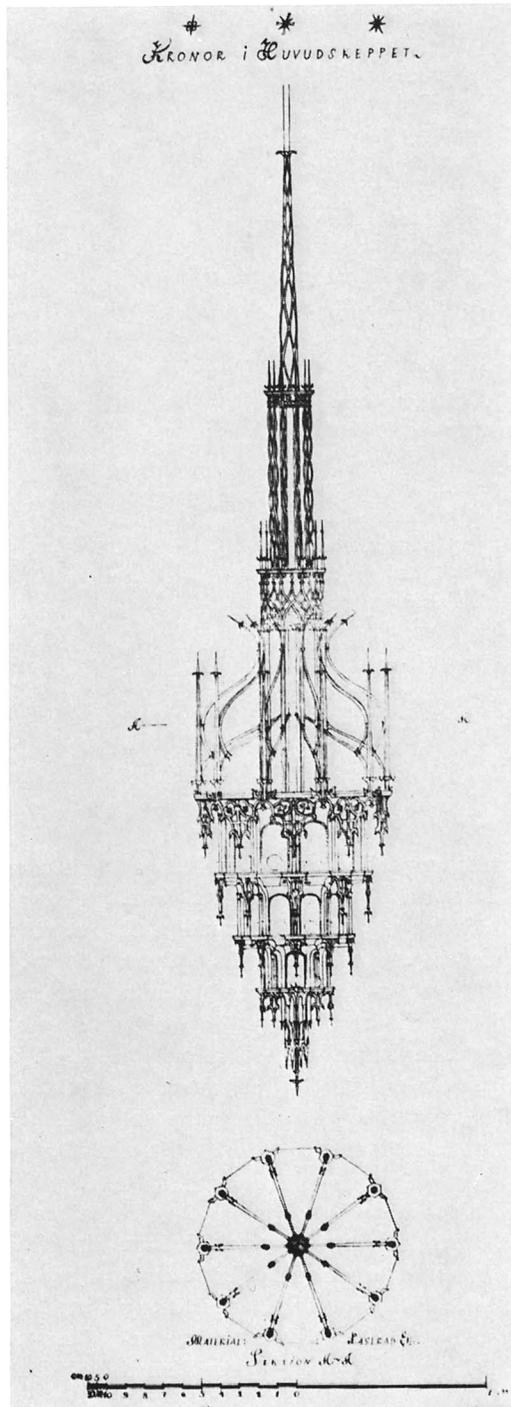

Fig 160. En av den äldre predikstolens båda bevarade mässingskandelabrar. Foto 1974.

One of the two preserved brass candelabra of the older pulpit.

Fig 161. En av mittskeppets ljuskronor i ek från 1922, ritning av L I Wahlman. OKA

One of L I Wahlman's oak chandeliers for the nave, 1922.

Belysningsarmatur

Den nuvarande armaturen har huvudsakligen tillkommit vid restaureringen 1954–56 samt 1972.

Mittskeppet upplyses av sex stångkronor i två rader från de tre mellersta travéernas valvkappor. Kronorna, vilka liksom större delen av den övriga armaturen ritats av Otar Hökerberg, är gjorda i antikoxiderad, mattfennissad mässing.²⁰³ De består av en lång, delvis »refflad» mittstång bärande kransar av ljushållare med snett nedåtriktat sken (fig 112).

Dopkapellet belyses av en ampel (fig 123), liksom de runda skålarna under tvärskeppsarmarna, med uppåtriktat ljus. I sidoskeppen och under orgelläktaren hänger nio lyktor med cylindriska vita glasskärmar inom ett tunt stavverk. De kronor, liknande mittskeppets, som Hökerberg uppsatt över läktarna utbyttes 1972 mot diskretare armatur med begränsat nedåtriktat sken av konstnären Knut Hallgren (fig 112). De tolv nya kronorna utgörs av enkla lampkransar med ljushållare i mässing med skärmar av svartlackerad plåt.²⁰⁴ På orgelläktaren återfinns ett par golvkandelabrar i mässing med uppåtriktade skålar i vitt

glas (fig 113). Över orgelläktaren och musikläktaren i norr har även uppsatts strålkastare.

De ramper med lysrör, osynligt placerade bakom knektar, som Hökerberg insatte i koret, kompletterades 1972 av Hallgren med två sidoställda

lampställningar i mässing och matt glas. Från korvalvets slutsten hänger ännu Lars Israel Wahlmans ampel av aloeliknande nysilverblad i trådar erinrande om blomspiror (fig 124).²⁰⁵

I sakristian återfinns två nyare malmkronor av barocktyp (fig 119).

Fig 162–163. T v. Den ena av ett par ljusstakar (nr 5–6) i silver, utförda i Berlin omkr 1800. T h. Den ena av ett par kandelabrar (nr 7–8) i silver, utförda av Georg Jensen, Köpenhamn 1914.

Left. One of a pair of candlesticks in silver made in Berlin c 1800. Right. One of a pair of candelabra in silver, made by Georg Jensen, Copenhagen 1914.

Förhallen belyses av tre stora lyktor, ritade av Hökerberg, med traditionell toppig form av gröntonat glas mellan blyspröjsar (fig 118).

Av den ursprungliga armaturen från 1903 (fig 114) som ritades av Hermanson har ingenting annat bevarats än altarets sjuarmade kandelaber (fig 114, 159) och predikstolens små stakar (fig 160) — samt utförliga ritningar (fig 158).²⁰⁶ De många stora och små lamporna med nakna glödlampor, var utförda i guldfennissad mässing av AB N P Linderbergs verkstäder i Sundsvall.²⁰⁷ Praktfullast var mitt-

skeppets från valvens slutstenar nedhängande fyra stora kronor i nygotik, detaljrikt utförda som öppna konstruktioner med krabbsmyckat stavverk, upptill avslutat med små spetsgavlar flankerade av spiror och en bygelkrona samt bågformade kronringar bärande knippen av lampor.

Från korets sidoväggar sköt ett par två meter höga armar ut medan slutstenarna under läktarna bar enklare lampringar. På de övre kapitälerna hade rader av nakna glödlampor utplacerats.

Vid restaureringen 1921–23 byttes

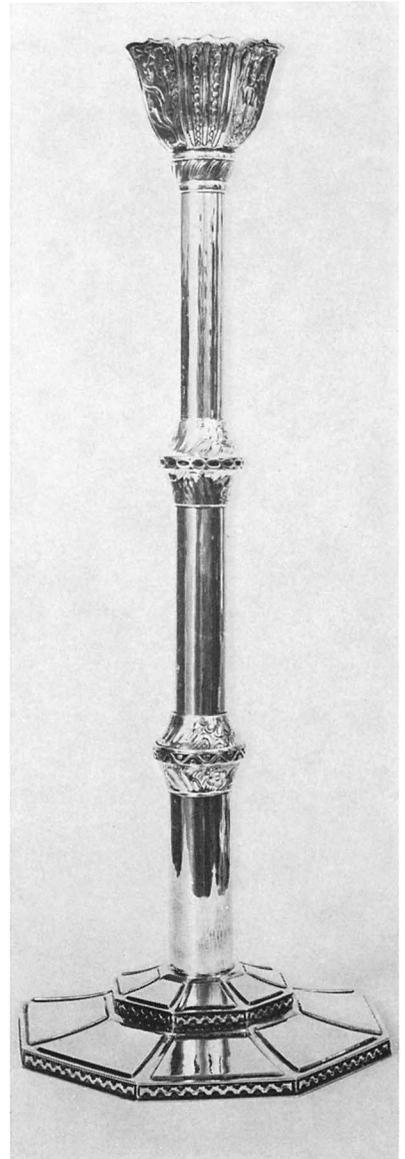

Fig 164. En av sex höga altarstakar (nr 9–14) i silver utförda 1922 av T M Tande hos K Anderson efter L I Wahlmans ritningar. Foto 1974.

One of six tall altar candlesticks in silver, made in 1922 by T M Tande at K Anderson's workshop, designed by L I Wahlman.

alla mässingskronorna mot ny armatur i ek, ritad av L I Wahlman.²⁰⁸ Mittskeppets tre, senare fyra stora kronor²⁰⁹ var inspirerade av sengotiskt och arabiskt konsthantverk (fig 161, 138). De stora droppformade, stalaktitartade kronorna, som levererats

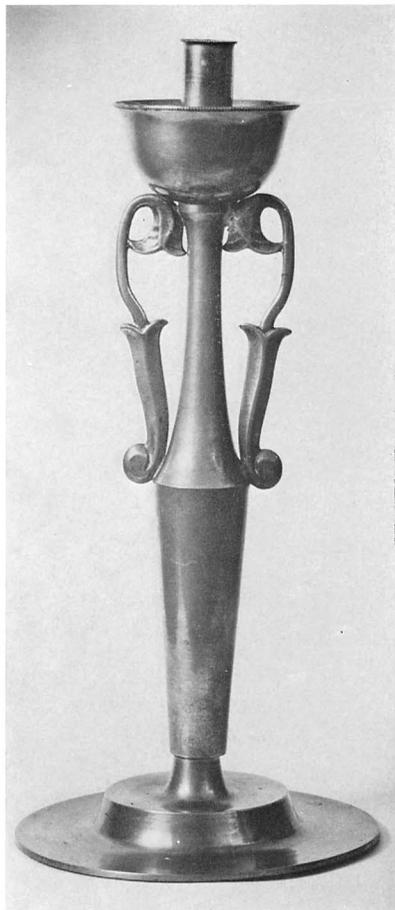

Fig 165. Den ena av ett par tennljusstakar (nr 23–24) från 1920-talet. Foto 1974.

One of a pair of pewter candlesticks dating from the 1920's.

av NK, bestod av en undre del med nedåt avtrappade ringar med reflek-tornischer för nedåtriktade lampor, omgivna av nedhängande spetsaktigt masverk, samt upptill, eleganta båg- och spetsformer avslutade i ett avsmalnande spiralverk. Under läktarna hängdes tolv enklare lyktor. Typiska för Wahlman var också de fyra »pendlar» av nysilver som var fästa i predikstolstakets ytterkant (fig 120).

Ljusredskap

1–4. Fyra likartade men ej helt identiska, enpipiga ljusstakar i driven och punsad mässing (fig 119). Samtliga på bred klockfot med blomsterornament samt spiralformade skaft.

Fig 166. Detalj av en av sex höga golvljusstakar (nr 17–22) i målat trä efter ritning av L I Wahlman. Hela ljusstaken avbildad i fig 123. Foto 1974.

Detail of one of the tall floor candlesticks in painted wood, designed by L I Wahlman. The whole candlestick is illustrated in figure 123.

Tre bär breda mellanbrickor ovan foten, alla har i modern tid försetts med ljusbrickor. Samtliga stakar sannolikt från 1700-talet. Kyrkans namn ingraverat på alla fyra, en har dessutom inskriften A:O:S:B:K:D: 1758. Höjd 21–22 cm, fotens diameter 18–20 cm. Gåva 1947.²¹⁰ — 5–6. Ett par enpipiga ljusstakar i drivet och ciselerat silver (fig 162). Rund profilerad fot med kolonnformat skaft, upptill prytt med draperislingor växlande med tofsar. Ljusmanschetten, liksom foten och skaftet prydd med en repstav. Höjd 25 cm. Enligt stämplarna utförda i Berlin mellan åren 1788 och 1802; nr 5 av (Daniel Albrecht) FOUR / NIER (nött stämpel) med ett graverat F, nr 6 av HST (= Georg Heinrich Steffen).²¹¹ Båda märkta med kyrkans namn. — 7–8. Ett par sexpipiga kandelabrar i drivet och ciselerat silver i kraftfull barockjugend av Georg Jensen i dennes karaktäristiska, vegetativa utformning (fig 163). Från en bred klockformad fot, prydd med en tjock pärlstav reser sig ett bladornerat skaft, bärande två kronringar med vardera

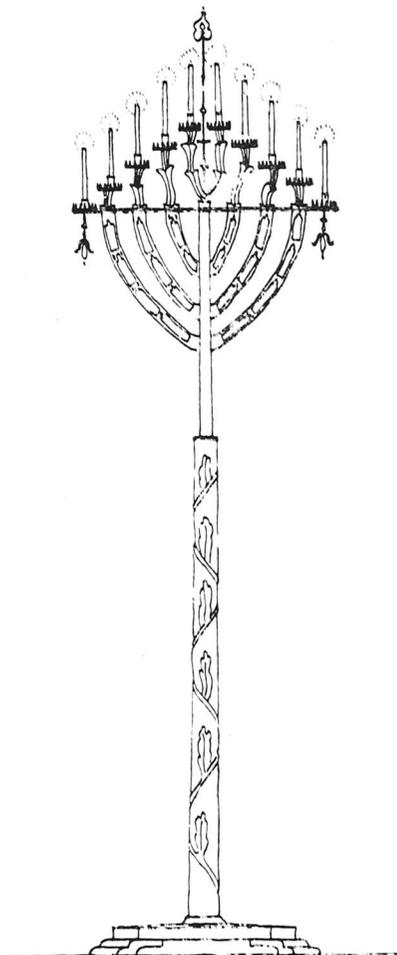

Fig 167. Ritning av L I Wahlman till två höga altarkandelabrar (nr 15–16) utförda i målat trä 1922 (jfr fig 120). OKA.

Drawing by L I Wahlman for two tall altar candelabra in painted wood, 1922 (cf fig 120).

tre ljushållare samt slutande i en knapp. Sannolikt unika pjäser, ritade och troligen även tillverkade av Georg Jensen själv i Köpenhamn 1914. Höjd 57 cm. Märkta med kyrkans namn. Legat 1960 efter dir och fru Nils Lundgren.²¹² — 9–14. Sex höga enpipiga altarstakar (fig 137) i drivet och ciselerat silver. Åttkantig fotplatta samt ljushållare i form av en vågkantad blomkalkburen av ett runt skaft med två breda skaftringar (fig 164). Samtliga graverade med kyrkans namn. Höjd 54,5 cm.

Fig 168. Den ena av ett par mässhakar (nr 1–2) av röd sammet med gulddekor, utförda 1903 av Ersta diakonissanstalt. Ryggsidan. Foto 1973.

One of a pair of chasubles, red velvet with gold ornament, made in 1903 by the Ersta diakonissanstalt. Back.

Fig 169. Framsidan av mässhake i fig 168. Foto 1973.

Front of the chasuble in figure 168.

Fig 170. Mässhake nr 5 i röd sidendamast med ryggsidans broderade applikation. Utförd av Licium 1922 efter ritning av Oscar Brandtberg. Foto 1973.

Red silk damask chasuble with the embroidered application on the back. Made by Licium in 1922 from a design by Oscar Brandtberg.

Ritade av L I Wahlman och utförda 1922 av ciselören T M Tande hos K Anderson, Stockholm. Skänkta av dir och fru Waldemar Ramstedt.²¹³ — 15–16. Ett par stora tiopipiga golvkandelabrar i målat och förgyllt trä, tidigare placerade på båda sidor om

altaret (fig 167). Med tio vegetativt utformade ljushållare sammanhållna av en tvärså, buren av sex, från skaftet utgående, böjda armar. Höjd ca 4 m. Ritade av L I Wahlman 1922. Försågs 1944 med glödlampor (fig 120).²¹⁴ — 17–22. Sex höga enpipiga golvstakar i målat och förgyllt trä (fig 123). Skaft med slingrande rankor på fyrkantig fotplatta. På ljushållaren, utformad som ett kapital med starkt

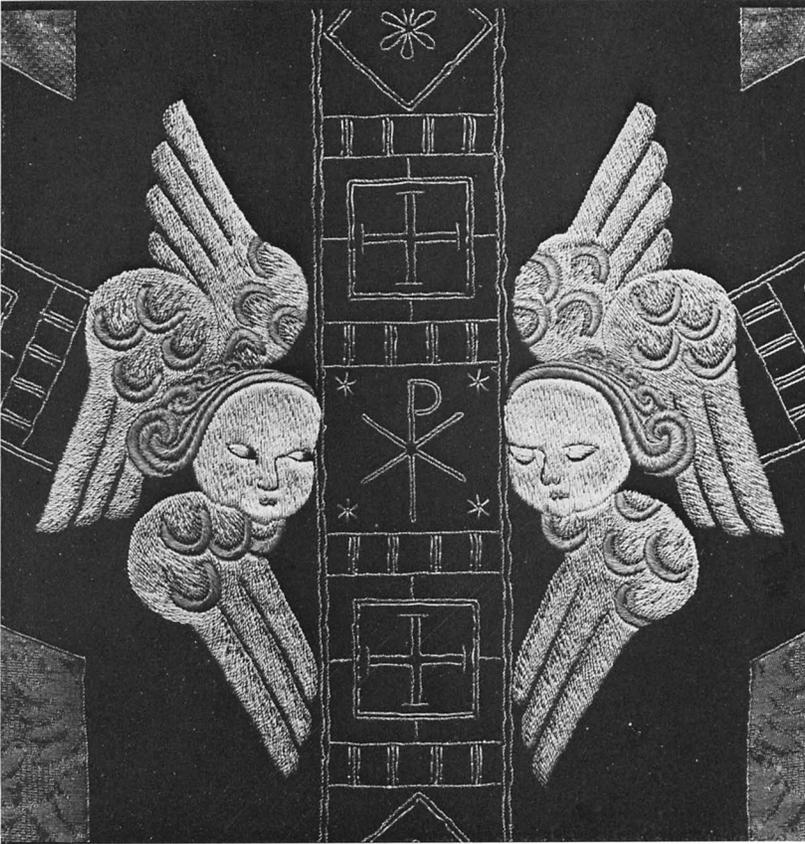

Fig 171. Detalj av fig 170 med silkebroderade änglar. Foto 1973.

Detail from figure 170 with silk embroidered angels.

utåtvridda, smala voluter, en ljusbricka med tinnkrans (fig 166). Höjd 136 cm. Ritade av L I Wahlman och skänkta 1927 av grevinnan Ingeborg Ridderstolpe.²¹⁵ — 23–24. Ett par enpipiga tennljusstakar (fig 165). Från den runda fotplattan reser sig ett smalt, flaskformat skaft med två vegetativa handtag och en djup ljuskål. Höjd 34,5 cm. Graverade: GÅVA TILL OSCARS KYRKA D 7-6-1924. — 25–26. Ett par enpipiga tennljusstakar. Av barocktyp med triangulär underdel på volutformade fötter, facetterat skaft samt bred ljusbricka buren av tre smala voluter. Höjd 45 cm. Sannolikt 1900-talet. — 27–28. Ett par enpipiga silverljusstakar med en hög konformad fot uppbärande en ljusbricka med uppbockad kant. Höjd 18,4 cm. Enligt stämplarna av Sven Arne Gillgren, Guldsmeds AB, i Stockholm, 1967. Graverad: »Gåva av Thom och Elsa Sjöwall 24.12.1967». — 29. Ljusbärare av svart smidesjärn i form av en öppen, korskrönt glob med en krans av 22 ljushållare för småljus samt en hållare i mitten för ett större ljus. På skaftet ett Kristusmonogram. Höjd 130 cm, diameter 63 cm. Med stativ för ljuslåda samt myntbössa, höjd 103 cm. Från 1971.²¹⁶

I det nedre fönsterregistret har i nischerna insatts enkla fönsterbänkar av trä i samma vita färg som väggen med två ljushållare i varje (fig 113). Två träskaft med tändnings- och släckningsredskap i mässing, längd 126 respektive 141 cm, finns även.

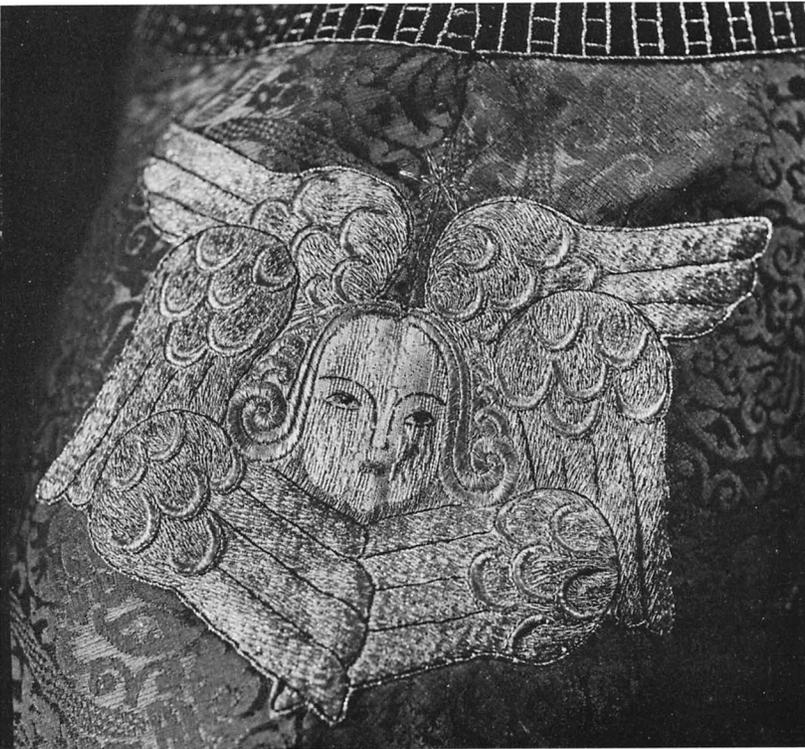

Fig 172. Detalj av mässhaken nr 6 av röd sidendamast med broderad seraf på axeln. Utförande som fig 170. Foto 1973.

Detail of chasuble in red silk damask with an embroidered seraph on the shoulder. Execution as figure 170.

Fig 173. Detalj av mässhaken nr 7 med ett bysantinskt Maria Nicopoi-motiv, broderat i silke på bred guldgalon med månstenar. Utförande som fig 174. Foto 1973.

Detail of chasuble with a Byzantine Maria Nicopoi motif, embroidered in silk on broad gold lace with moonstones. Execution as figure 174.

Textilier

Av de äldre textilierna återstår huvudsakligen mässhakar och altartextilier medan flertalet mattor och andra textilier i kyrkorummet har ersatts. Mässhakar: 1–4. I besläktat utförande, gjorda 1903 på Ersta Diakonissanstalts paramentsavdelning.²¹⁷ 1–2. Identiskt utförande i röd sammet med gulddekor. Ryggstycket visar inom ett kors av guldgaloner ett vinträd med blad och druvklasar, liksom buketter av veteax och blad, samt inom fyrpassformig ram IHS (fig 168). Framstycket likartat. Inom fyrpass, lammet med segerfana och språkband med texten »Joh: Uppb 5.» (fig 169). Rött sidenfoder med kyrkans namn broderat. 3–4. Identiskt

Fig 174. Mässhake nr 8 i vit sidendamast med ryggsidans figurbroderier i bysantinsk stil på bred guldgalon beströdd med månstenar. Under Kristi Himmelsfärd ses Oljebergets klippor samt nederst tre lärjungar. Utförd av Licium 1930 efter ritning av Oscar Brandtberg. Den ursprungliga blommiga sidendamasten utbytt mot det nuvarande tyget 1961. Foto 1973.

Chasuble no 8 in white silk damask with embroidery on the back in Byzantine style on broad gold lace sprinkled with moonstones. Below the Ascension of Christ is the rock with the grave and three disciples. Made by Licium in 1930 from a design by Oscar Brandtberg. The original flowered silk damask was replaced by the present cloth in 1961.

utförande i svart sammet med silverdekor. På ryggstycket ett brett kors av silveralgaloner inom vilket ses symmetriska rankornament samt i korsets mitt IHS inom fyrpassformig ram. På framstycket mittbård av rankornament mellan raka galoner; upptill en fyrpassformig ram med ett i relief broderat lamm vilande på ett kors över en bok med sju insegel. Svart sidenfoder med kyrkans namn.

— 5. Av stormönstrad vinröd sidendamast med broderad dekor. Ryggstycket (fig 170) upptas av ett brett applicerat kors i svart mönstrat siden med uppåtvängda korsarmar, på mitten ett smalt kors i guldbroderi samt fyra i silke broderade änglar (fig 171), vid korsets fot en ros och en döds-kalle samt vinranka och palmkvist. Runt halslinningen svarta sidenapplikationer med broderade

Fig 175. Mässhake nr 10 av broderad violett sidendamast med ryggsidans krucifix. Utförd av Gurli Hillbom på Licium 1930 efter ritning av Sofia Widén. Foto 1973.

Chasuble no 10, embroidered violet silk damask with the cross on the back. Made by Gurli Hillbom at Licium in 1930, designed by Sofia Widén.

kors och strålar. Längs mässhakens kanter svarta, guldbroderade band. Ovanlig modell, nedtill rakt avskuren. Svart sidenfoder med kyrkans namn. Ritad av Oscar Brandtberg och utförd av Licium 1922. Skänkt av fru Märta Lovén.²¹⁸ — 6. Av stormönstrad röd sidendamast med broderad dekor; längs kanterna svarta guldbroderade band. På axlarna två broderade änglar i silke och guld (fig 172). Halslinning av applicerat svart siden med, fram, IHS broderat i guld. På ryggstycket ett brett kors av applicerat svart, mönstrat siden, broderat med guld. Mässhakens skärning som nr 5. Svart sidenfoder med kyrkans namn samt »O(scar) B(randtberg) LICIAM

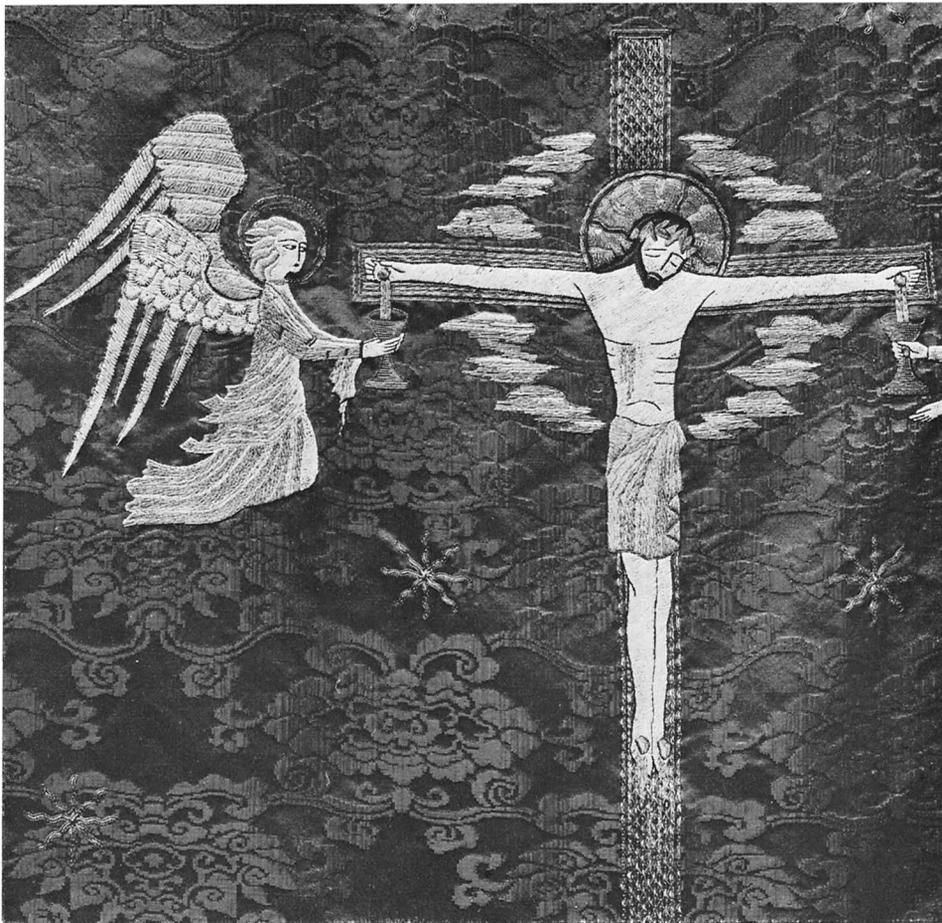
1922». Skänkt av fru Märta Lovén.²¹⁹ — 7–8. I likartat utförande. Av vit sidendamast. På ryggsidan figurbroderier i bysantinsk stil i mångfärgat silke mot guldgrund. På nr 7 ses överst Maria Nicopoia (fig 173), därunder en Golgatakulle med tre kors och inskriften INRI samt nederst ängeln vid den öppna graven och de tre kvinnorna. På nr 8 ses överst Kristi himmelfärd, därunder Oljeberget samt nedtill tre lärjungar (fig 174). De gyllene partierna beströdda med små blommor prydda med månstenar. På mässhakarnas framsidor en guldbroderad sol. Båda med foder i vitt siden med kyrkans namn samt »O(scar) B(randtberg) LICIAM 1930». Renoverades

1961 av Licium med ett femtiotalstyg som med sitt vertikala, strama mönster starkt skiljer sig från den ursprungliga blommiga sidendamasten.²²⁰ — 9–10. Av violett, blommönstrad kinesisk sidendamast. På framsidorna ett smalt kors av applicerade band. Ryggsidan upptas på nr 9 av ett guldbroderat kors, i korsmitten lammet med korsfana. Vid korsets tvärramar och fot änglar broderade i blått och vitt. På nr 10 ett krucifix med tre änglar, uppsamlade Kristi blod i kalkar (fig 175–176). Foder i violett siden med kyrkans namn. Av Sofia Widén, broderade av Gurli Hillbom på Licium 1930.²²¹ — 11–12. Av grön sidendamast med mönster komponerat på Licium och vävt i Italien. På framsidorna smal bård, på ryggsidorna kors prydda med på nr 11 små kors, på nr 12 stiliserade vinrankor. Grönt sidenfoder med kyrkans namn samt »S(ofia) W(idén) LICIAM 1939». — 13–14. Av vit sidendamast i identiskt utförande. Prydda endast med ett orangefärgat band på bred guldgalon, som över axlarna löper ned i en vinkel över framsidan, samt på ryggsidan i ett gaffelkors, vars mitt upptas av ett Kristusmonogram flankerat på nr 13 av A och Ω, på nr 14 av två fisksilhuetter. Orangefärgat linnefoder med texten »I(nga) J(ohansson) LICIAM 1962».

Stolor: 1. Ljusviolett blommönstrat siden. På de med frans avslutade, bredare ändarna liksom i nacken kors av guldband. Foder i gult siden. Bredd 12, längd 215 cm. Inköpt i Italien och skänkt 1954 av kyrkoherde J Hoff. — 2. Crème-färgat siden med foder i samma material. Två guldbroderade malteserkors och kvadrater i blått och rött. Bredd 9, längd 269 cm. — 3. Vitt mönstervävt ylle med korsformer. Tre av korsen överbroderade med guldråd; avslutat med frans. Bredd 8,5, längd 273 cm. Libraria. — 4. Röd sidendamast med tre broderade kors i guld och grönt silke, i nacken inom en triangel, på ändarna inom cirklar. Bredd 8, längd

Fig 176. Detalj av föregående med en av de tre änglar som uppsamlar Kristi blod i kalkar. Det kinesiska sidenet är även broderat med gyllene stjärnor. Foto 1973.

Detail of the previous figure with one of the three angels catching Christ's blood in chalices. The Chinese silk is also embroidered with gold stars.

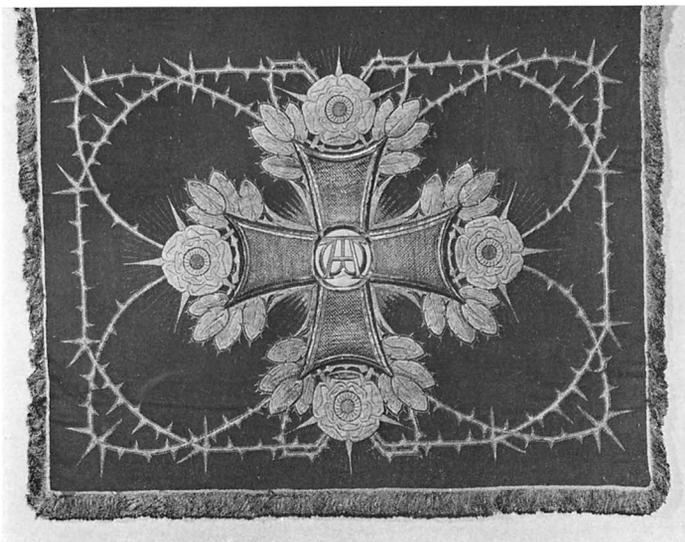

284 cm. Libraria 1967.²²² — 5. Svart mönstervävt ylle med korsformer. Bredd 9, längd 283 cm. — 6. Grönt ylle med på ändarna korsglober broderade i guld och silver samt grönt silke. Bredd 8,5, längd 272 cm. — 7. Ljusgrönt mönstervävt linne med korsformer. Bredd 8,5, längd 257 cm. Libraria. — 8. Violettt sidendamast prydd på ändarna med två kors broderade i guld och silver samt vitt silke. Bredd 9, längd 273 cm. — 9. Violettt med tre kors broderade i guldtråd. Bredd 8,5, längd 276 cm. 2-9 från 1950- och 1960-talen.

Antependier: 1. Av rött kläde med guld- och silkebroderier (fig 177). Mittfältet upptas av ett stort malteserkors i guldläggsöm med A och Ω i korsmitten. Vid korsändarna rosor i gula schatteringar samt slingrande törnrankor. Frans i gult silke på tre

Fig 177. Antependium nr 1 av rött silke- och guldbroderat kläde. Utförd av Annie Frykholm på Thyra Grafströms ateljé, NK 1903. Foto 1973.

Antependium, red silk and gold embroidered broadcloth. Made by Annie Frykholm at Thyra Grafström's workshop, NK, in 1903.

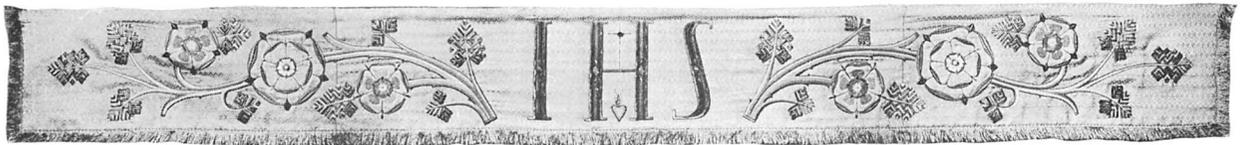

Fig 178. Altarbrun nr 2 i rosa sidendamast med broderier i silke och mörknad metalltråd. Utförd av Libraria 1937 efter ritning av Oscar Brandtberg. Foto 1973.

Altar border in rose silk damask with embroidery in silk and now discoloured metal thread. Executed by Libraria in 1937, designed by Oscar Brandtberg.

sidor. Foder av rosa siden. Höjd 82, bredd 103 cm. Sytt av Annie Frykholm på Thyra Grafströms ateljé, NK, 1903 och skänkt av fru H Francke.²²³ — 2. För altaret i sakristian (fig 119). Av gråvit blommönstrad sidendamast med guld- och silkebroderier. Under orden GLÄDJEN EDER I HERREN ALLTID i grönt ses en krona i guld över korslagda blommor och sädesax i grönt, vitt, gult och rosa. Foder i gulgrått linne med applicerad text: »Till Oscars Församling / med tack för / Valdus Bengtssons gärning / av / Oscars kyrkliga ungdomsförbund / 30.3.1947» samt »Ersta 1947». Höjd 114, bredd 127 cm. Ritat av Hillevi G:son Berg.²²⁴

Altarbrun: 1. Med två sidostycken. Av grön guld- och silkebroderad sidendamast besatt med ädelstenar. Framstycket (fig 137) med guldgaloner på sidorna och guldfrans nedtill prytt med en kalk på mitten, broderad i duvgrått och guld med en topas och två opaler på noden. Över kalken två tryckta bågar i guld, över vilka strålar i guld och rött belyser kalkens orangefärgade blod. Mot brunets sidor sträcker sig två gyllene vinrankor

med löv och druvklasar i duvgrått och blått. Över hela ytan små blommor i olika korsformer prydda med opaler, granater och turmaliner. Höjd 24, bredd 228 cm. Framstyckets vinträd återkommer på de båda sidostyckena, vilka försetts med frans på två sidor. Höjd 24, bredd 95 cm. Foder i blått linne med på framstycket texten O(scar) B(randtberg) LICIUM 1923. Broderat av Gurli Hillbom. Gåva.²²⁵ — 2. Av rosa sidendamast med broderier i silke och mörknad metalltråd, frans på sidorna (fig 178). Mittpartiet upptas av ett IHS i metall och blått med ett kors besatt med en safir, dessutom ett brinnande hjärta i samma färger. Åt sidorna sträcker sig rankor i guld med blad samt rosor i gråbrun applikation med broderier i metall och blått (fig 179). De två största rosorna prydda med pärlor. Ljusbrunt melerat linnefoder med texten LIBRARIA / 1937 / KOMP O(scar) B(randtberg). Höjd 26, bredd 230 cm. Gåva av kammarrättsrådet O Ekenberg.²²⁶ — 3. Av violett guld- och silkebroderad sidendamast med guldgaloner av olika bredd nedtill och på sidorna. Regelbundet mönster av kors

växlande med ramar i guld. I ramarna sköldformer ömsom i rött med gyllene kors, ömsom i ljusblått. Foder i oblekt linne med texten KOMP E(lin) P(ettersson) LICIUM 1956 samt DETTA ALTARBRUN SKÄNKT OCH BRODERAT / TILL OSCARSKYRKAN / AV GRETA OLIN 1956. Höjd 27,5, bredd 229 cm. — 4. Altarbrun, gjort i anslutning till John Lundqvists altare i guldbrons, av gulvit guld- och silkebroderad linne-damast; med galoner på tre sidor (fig 180). Över det applicerade mittpartiets IHS, omgivet av gyllene strålknippen, ett regnbågsmotiv. Gulvitt linnefoder med texten »M(ärtha) G(ahn) 1956», Licium.²²⁷ — 5. Av svart omönstrat siden med sparsamma broderier i guldtråd. Nedtill frans i svart silke med inslag av guldtråd. Mittpartiet upptas av ett IHS mellan fyra blom- emblem. På ytterkanterna palmkvistar. Foder i svart linne. Höjd 41, bredd 240 cm. Utförd av mittdelen i den svarta altarskruden i sex delar från Licium 1924.

Bland övriga altartextilier märks: 1. Duk i vitt linne, på tre sidor en bred bård i jugendinfluerat vitbroderi med växelvis rosor och veteax i cirkelformer (fig 181). Bredd 108 cm, längd 266 cm. Sannolikt från 1907.²²⁸ — 2. Altarskrud i sex delar av svart siden med frans i svart med inslag av guld; delvis omgjord för altarbrun nr 5. Fem delar återstår. Licium 1924.²²⁹ —

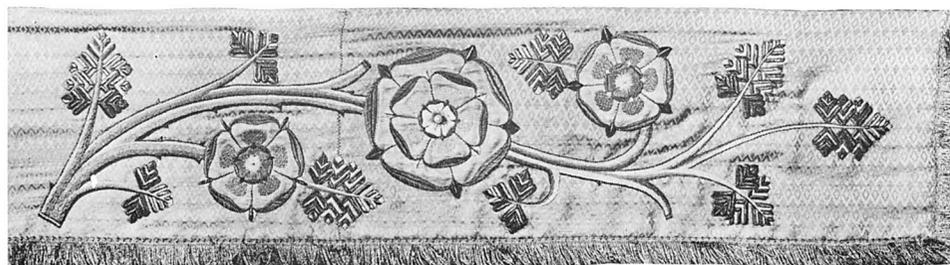

Fig 179. Detalj av föregående med högra delens rosenkvist i applikation och broderi. Foto 1973.

Detail of the previous figure, the rose spray in application and embroidery on the right side.

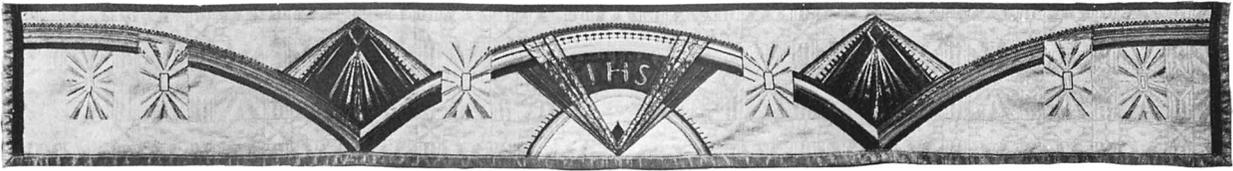

Fig 180. Altarbrun nr 4 av gulvit guld- och silkebroderad linnedamast med gyllene strålknippen och regnbågsmotiv. Utförd av Licium 1956 efter ritning av Märtha Gahn. Foto 1973.

Altar border of yellowish-white gold and silk embroidered linen damask with bunches of gold rays and rainbow motifs. Made by Licium in 1956, designed by Märtha Gahn.

3. Altarskrud i åtta delar i violett siden med frans. Sju delar återstår. Från 1930.²³⁰ — 4. Brudtäck för altarringen av gråvit silverbroderad sidendamast med guldfrans på fyra sidor. På nedre delen initialerna OE, AE, BL, ESÅ samt 19¹²49 och VIGSEL I MORA KYRKA samt 19²⁸38. Gråbrunt melerat linnefoder med texten LIBRARIA 1938 och kyrkans namn. Höjd 208, bredd 199 cm. Skänkt av kammarrådet O Ekenberg.²³¹

Kalkkläden: 1. Av vit silkebroderad sidendamast, kantad med smala blågröna band. I mittfältet en applicerad medaljong i ljusblått med en krona i gult och rött. På ömse sidor A och Ω samt i hörnen korslagda stavar i gult och rött. Ljusblått sidenfoder. — 2. Av röd silkebroderad sidendamast, kantad med smala gula band. I mitten en applicerad sol broderad i gult, grönt och orange. I hörnen broderade eldslågor. Halmgult sidenfoder. — 3. Av olivgrön silkebroderad sidendamast, kantad med smala orangefärgade band. I mitten en vinranka med cirkelrund form i brunt och vitt med blad i gröna schatteringar. Ljusgrönt sidenfoder. — 4. Av violett silkebroderad sidendamast, kantad med smala blå band. Inom en törnekrona i flerfärgat silkebroderi INRI. I hörnen vinlöv och druvklasar. Blått foder. Samtliga kalkkläden har texten: LIBRARIA / 1950 / KOMP M(ärtha) G(ahn) samt kyrkans namn. Ungefärliga mått 49 × 49 cm. Skänkta av direktör och fru I Enestad.²³²

Predikstolskläden: 1. Av blå sidendamast. Stort kors samt orden GUD / ÄR / KÄRLEKEN i guldbroderi. Foder i blått linne med texten: BRODERAT OCH SKÄNKT / TILL OSCARSKYRKAN 1941 / AV FRU HILDA EKENBERG. Höjd 48,

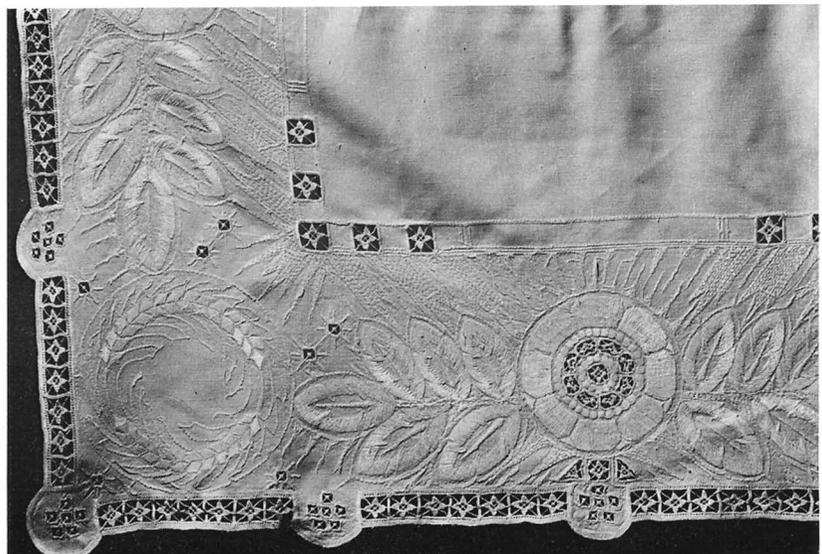
bredd 29 cm. Komponerat av s(ofia) w(idén) LICIUM. — 2. Av grön sidendamast med silkebroderi och bandapplikationer. Höjd 55, bredd 33 cm. — 3. Av violett sidendamast med applikationer samt broderier i flerfärgat silke och guld. Höjd 56, bredd 33 cm. Predikstolsklädena 2–3 har båda foder av oblekt linne med texten: GÅVA AV / GOTTHARD OCH HILDA KARLSSON / TILL MINNE / AV LARS OCH ULLA HOFFS VIGSEL / DEN 15 DEC 1953 och KOMP M(ärtha) GAHN 1956 samt kyrkans namn.²³³ — 4. Av gulvit sidendamast med broderier i anslutning till altarbrunet nr 4: kors av

guldband under en regnbåge krönt av eldslågor i röda schatteringar (fig 182). Rosa linnefoder med texten: LIBRARIA / KOMP M(ärtha) G(ahn) / 1954 och GÅVA TILL OSCARSKYRKAN 1953 / AV / JOSEFINA HÖGLUND. Höjd 50, bredd 31 cm. — 5. Röd sidendamast med stramt broderi i vitt, rött och brunt silke. Rött linnefoder med texten ATELJE LIBRARIA / STOCKHOLM. Höjd 55, bredd 33 cm. Av Märta Swartling-Andersson 1967.²³⁴

Vävnader: 1. I dubbelväv av ylle i grönt med mönster av vita bågar, inspirerade av kyrkans valvkonstruktion, bildande tre brutna mandorla-

Fig 181. Detalj av altarduk i vitt linne med bärd i jugendinfluerat vitbroderi. Sannolikt från 1907. Foto 1973.

Detail of altar cloth in white linen with Art Nouveau edging. Probably 1907.

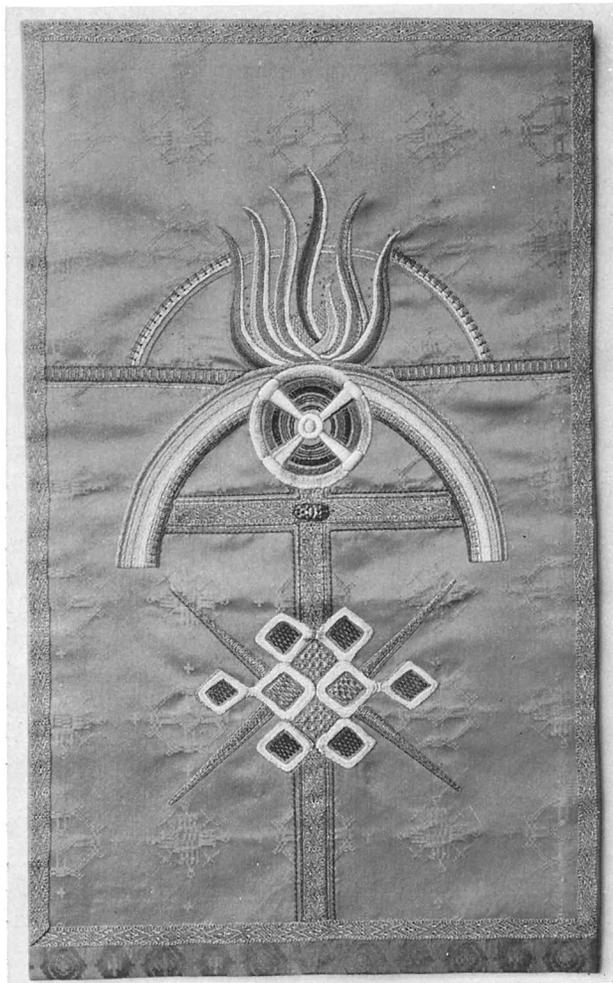

Fig 182. Predikstolskläde nr 4 av gulvitt broderad siden-damast. Utfört på Libraria 1954 efter ritning av Märtha Gahn. OKA.

Pulpit cloth, yellowish-white embroidered silk damask. Made by Libraria in 1954, designed by Märtha Gahn.

former, i den mellersta en stiliserad nedåtvänd duva i vitt. Detaljer av rött och gult i de tre vertikala band som löper över vävnaden (fig 123). På baksidan texten: 1957 KOMP MÄRTHA GAHN / VÄVD (AV) N A GERLE på S:t Martinsgården i Solna.²³⁵ Höjd 135, bredd 270 cm. Över dopkappellets barriär. — 2. I röllakansteknik med mönster i brunt och gult mot röd grund. Kompositionen har i centrum ett stiliserat kors inom en mandorla. Kallad »En ton förklingar». På baksidan texten: »I ödmjuk tacksamhet för att /Gud gav mig Anne-Marie / Gunnar». Höjd 125, bredd 362 cm. Märkt EM, HV, LL, dvs komponerad av Edna Martin och vävd på Handarbetets vänner av Lilly Lewin 1962.²³⁶ Över orgelläktarens balustrad (fig 113).

Mattor: 1. Flossamatta, ursprungligen tänkt som bröllopsmatta, för koret utanför altarringen; sträcker sig över korrappan ned på kyrkgolvet. På kordelen ses i det vertikala rosa mittfältet ett livsträd med livets krona i rektangulärt fält samt bårder i blått och grönt med stiliserade rankor (fig 183). Över trappstegen har lagts horisontella sicksackbårder i olika färger medan partiet nedanför koret upptar tvärgående fält med grenar (fig 122). Längd 550, bredd 212 cm. Av Märtha Gahn, vävd av Uppsala läns hemslöjdsförening 1936.²³⁷ — 2. Flossamatta innanför altarringen. Grön med vinkel- och sicksackmönster, som ansluter sig i komposition och färg till nr 1. Längd 215, bredd 238 cm. Komponerad av Märtha Gahn 1948.²³⁸

— 3. Flossamatta i gråvitt med regelbundet återkommande korsformer i ljusgrönt och gråbrunt. 175 × 277 cm. Gåva 1949. I sakristian (fig 119). — 4. Röllakanmatta för dopkappellet (fig 123). Geometriskt mönster i rosa huvudton, dessutom med gult, blått och grått i ytterfälten. Initialerna M(ärtha) G(ahn) i nederkanten, vävd av Uppsala läns hemslöjdsförening 1956. 262 × 182 cm.²³⁹ — 5. Matta för koret innanför altarringen vävd i bunden rosengångsteknik med mönster av breda tvärgående ränder i violett, blått och mörkrött mot violett grund. I kanten initialerna E(dna) M(artin). Vävd på Handarbetets vänner av Birgitta Fridell och Kajsa Stina Wickman 1967. 235 × 220 cm.²⁴⁰ — 6. Matta för koret utanför altarringen vävd i fri rosengångsteknik med mönster av stiliserade vinlöv och druvklasar i mörkt röda och blå schatteringar mot violett grund. Initialerna IÅKL HV och EM, dvs komponerad av Edna Martin och vävd av Irma Åström och Karin Lång på Handarbetets vänner. 440 × 250 cm.²⁴¹ — 7. Orientalisk matta, tidigare i koret. 408 × 608 cm. Legat 1940 efter grevinnan I Ridderstolpe.²⁴² — 8. Orientalisk gallerimatta i sakristian (fig 119). 95 × 566 cm. Gåva 1957.²⁴³

Kollekthåvar: 1–8. Håvar av mörkröd mönstrad sammet med röd frans och tofs (fig 119). Total längd 200 cm. Nr 1–7 från Libraria 1923, nr 8 från Licium 1939.²⁴⁴ — 9–14. Håvar av röd sidendamast med broderade kors i guld. Innerpåse av läder stämplat SOLI DEO GLORIA / Till Oscars församling Stockholm / från Oscars Kyrkliga Efterkrigshjälp / 1 advent 1950. Gjorda på Ersta paramentsavdelning.²⁴⁵

Baldakin. I koret fanns tidigare uppsatt en baldakin över den äldre dopfunten, vilken var placerad vid triumfbågens södra fot. Baldakinen utgjordes av ett tältformat tak med högt fall, fäst vid väggen samt i ytterhörnen buret av två lutande stänger, vilka avslutades med en

hängande vindruvsklase respektive en stjärna. Baldakintaket av grågrönt, handtryckt linne, hade längs nederkanten lambrekängskärning, kantad med guldspets och foder av blå linne-lärf. Bakom dopfunten hängde på väggen en vävnad i blått linne med vertikala silverbårder, symboliserande rinnande vatten. Baldakinen, utförd av Licium efter L I Wahlmans ritningar (fig 121), hade uppsatts på prov 1922 sedan Byggnadsstyrelsen förklarade sig tveksam inför detta profana arrangemang. Baldakinen, vilken var tänkt som en pendang till predikstolen vid triumfbågens motsatta sida, borttogs 1943 (fig 99).²⁴⁶

Möbler och träarbeten

Kyrkan har öppna bänkar av ek, ordnade i bänkkvarter med 27 bänkar i mittskeppets två av en mittgång delade kvarter samt 5 bänkar i dopkapellet och 4 bänkar med mittgång i södra tvärskeppsarmen. På läktarna finns likartad bänkinredning med 6 bänkar på norra läktaren och 20 på södra. Bänkarna i norra tvärskeppsarmens dopkapell har kortats och vänts framåt. På läktaren häröver revs bänkarna då denna del gjordes om till musikläktare 1971. Utanför bänkkvarteren återfinns enklare och smälare bänkar utmed väggarna samt i förhallen.

Bänkarna, vars gavlar pryts med försänkta passformer (fig 114), är gjorda på AB Malmö Snickerifabrik efter ritningar av Hermansson. Vid restaureringen 1921–23, då tvärskeppsarmarnas bänkkvarter delades, omtönades bänkinredningen, så att bänkarna nere i kyrkan kom att bli mörkare medan läktarnas bänkar blev ljusare.²⁴⁷ På 1950-talet försågs bänkarna nere i kyrkan med långdynor, klädda i blåviolett ylletyg. I dopkapellet, där bänkarna även försetts med knäfallsdynor, återfinns fem karmstolar av valnöt klädda i gråmeleerat ylletyg.

Vid nummerskenorna på östra tvärskeppsväggarna är två miniatyr-
6 – 745297 Oscarskyrkan

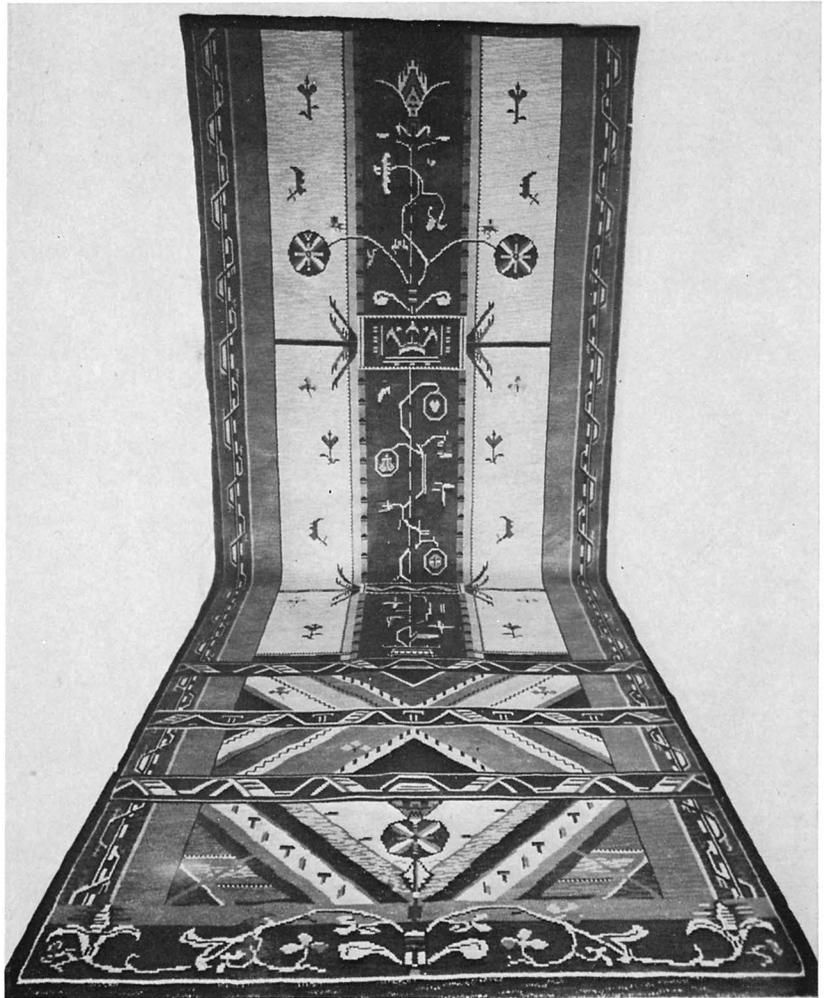

Fig 183. Flossamatta nr 1 för koret (jfr fig 122). Vävd av Uppsala läns hemslöjdsförening 1936 efter ritning av Märtha Gahn. Librarias bildalbum, Nord M.

Heavy pile carpet for the chancel (cf fig 122). Woven by Uppsala läns hemslöjdsförening in 1936, designed by Märtha Gahn.

pulpeter i grålaserat trä för psalmsiffror utplacerade. I kyrkans västra del står två förvaringskistor ritade av L I Wahlman,²⁴⁸ ett skåp och en bokhylla för psalmböcker samt ett bord med hylla för böcker, skrifter och vykort. För koret finns två läspulpet. Den nyare, som gjorts av Håkan Olsson 1969²⁴⁹ är tresidig och utförd i naturfärgad ek. Den äldre pulpeten av mörklaserad ek med gulddekor har utförts på NK efter ritningar av Wahlman (fig 184). Den utgörs av en talarstol på en låg platt-

form med på framkanten texten OSCARSKYRKAN 1923 samt med sparsamma gren- och blommotiv. Framsidan är genombruten med en båge i vilken inhängts ett draperi från Licium i bruna schatteringar, vävt av linne och silke med broderier i silke och guldtråd samt med en frans.²⁵⁰ Höjd 110, bredd 98 cm.

I tornvestibulen, vilken tjänstgör som hall, har i västporten inbyggts ett stort spegelskåp av ek. Sakristian möblerades 1949–50 med bön- och vigselpallar framför altaret samt ett

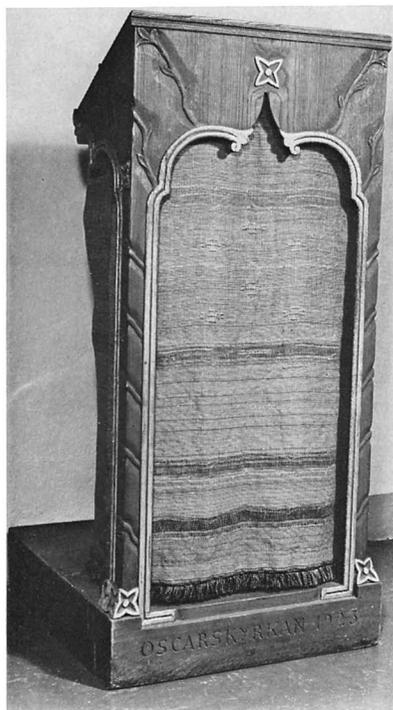

Fig 184. Läspulpet för koret i mörklaserad ek med gulddekor utförd på NK 1923 efter ritning av L I Wahlman. Draperiet i brunt linne med silke- och guldbroderier är sytt av Licium. Foto 1974.

Lectern for the chancel in dark-glazed oak with gold decoration, made at NK in 1923 from designs by L I Wahlman. The hanging in brown linen with silk and gold embroidery was made by Licium.

framsidan prytt med broderade ädelstensbesatta blommor. Övrig äldre träinredning är helt försvunnen. Bland ritningarna finns dock en av Hermansson ritad nummertavla med rosenmyckad träram.²⁵²

Övriga inventarier

Sex kollektbössor av genombruten kopparplåt på stativ av vridet smidesjärn med kopparrosor; från 1906–39.²⁵³ Höjd 90 cm.

Under orgelläktaren återfinnes tre marmortavlor med namnen på ledamöterna i Hedvig Eleonora kyrkoråd under de år Oscarskyrkan uppfördes respektive »series pastorum» samt namnen på kyrkobyggnadskommitténs ledamöter och tjänstemän. I västra förhallen har uppsatts två marmortavlor, den ena med namnen på sjömän från församlingen, som omkommit under andra världskriget, den andra med donatorernas namn.

Vaser. 1–4. Två högre (fig 137) och två lägre vaser i drivet silver med identisk form. Åttkantiga med plana,

nedåt avsmalnande sidor med, på framsidan ett pålött kors. Bredare fot av samma form med bårder i anslutning till ljusstakarna nr 9–14. Märkta med kyrkans namn. Höjd 21 respektive 18 cm. Utförda 1937 av Guldsmeds AB, Stockholm. — 5–6. Ett par enkla tennbägare med rund form, uppåt utvidgande sig. I botten graverade »Hugo / Renvall / 1925». Höjd 16,5 cm.

Klockor

I huvudtornet är upphängda två mindre klockor (»kvartar») i tornkrönets västra och södra spetsgavlar samt tre större klockor i klockkammaren. De senare bär alla Oscar II:s bild i relief. Storklockan med vikten 1 986 kg (diameter 155 cm) har dessutom orden TACKER HERREN, TY HAN ÄR MILD OCH HANS GODHET VARAR EVINNERLIGEN, mellanklockan med vikten 1 018 kg (diameter 124 cm) orden JESUS SADE: KOMMEN TILL MIG I ALLE, SOM ARBETEN OCH ÄREN BETUNGÅDE, OCH JAG SKALL VEDERKVICKA EDER, samt lillklockan med vikten 583 kg (diameter 104 cm) JESUS SADE: FRIDEN GIFVER JAG EDER, MIN FRID GIFVER JAG EDER. Klockorna har dessutom på ringen texten GJUTEN FÖR OSCARSKYRKAN I HEDVIG ELEONORA FÖRSAMLING AF FIRMAN JOH. A. BECKMAN & C^O STOCKHOLM ÅR 1902. Ringningen som från början var manuell utförs sedan 1911 medelst elektriskt slagverk.²⁵⁴

skrivbord, två karmstolar och nio enklare stolar, alla klädda i röd plysch.²⁵¹ I väggarna har infällts sex vitrinskåp för skrudar o a; i ett sidorum står ett telefonbord, ritat av L I Wahlman.

Bland äldre, icke använda möbler och träarbeten, vilka liksom den tidigare läspulpeten förvaras i kyrkkällaren, återfinns ett par nummer-tavlor i gråmålat trä efter L I Wahlmans ritningar samt ett bokstöd, klätt med gyllenbrunt siden och på

Begravningskapellet

I hörnet av Storgatan och Fredrikshovsgatan anlades 1903 ett mindre begravningskapell (fig 185), även detta ritat av Gustaf Hermansson (fig 188).²⁵⁵ Av intresse är att denne från början tänkt sig en något högre resning på den lilla byggnaden. I två omgångar prutade emellertid kyrkobyggnadskommittén ned höjden till den nuvarande, tydligen i avsikt att helt

underordna kapellet kyrkobyggnaden.²⁵⁶

Planen visar ett enkelt rektangulärt rum med valv. Exteriören är utförd i anslutning till kyrkan med samma växling av rå- och släthuggen skär respektive gulgrå marmor över en granitsockel. De låga försträvade fasadernas långsidor visar tvenne grupper med, i vardera, tre lansett-

fönster inom en gemensam omramning. Av de trekopplade fönstren, vilka har en sammanhängande solbänk, är det mellersta något uppdraget. På södra gavelfasaden ses ett stort ros-fönster (fig 185) medan motsatta fasaden öppnar sig i en bred i muren lagd portal, uppåt avslutad med en tudorbåge samt inramad av en rundstavsprofil med små kapital

Fig 185. Begravningskapellet i hörnet av Storgatan och Fredrikshovsgatan. Bilden som tagits från söder med kyrkan i bakgrunden visar kapellets utförande i nära anslutning till denna. Foto 1973.

Burial chapel at the corner of Storgatan and Fredrikshovsgatan. The photograph, taken from S, with the church in the background, shows how the chapel was designed in close relation to the church.

Fig 187. En av de två höga jugendinfluerade golvkandelabrar i mörknad mässing på plintar i rödmålad plåt, vilka flankerar kapellets utgång. Den övre ringen av ljusarmar borttagen. Skänkta 1909 och ursprungligen uppställda i kyrkans kor. Foto 1973.

One of the two tall Art Nouveau influenced floor candelabra in brass, now discoloured, on plinths of red painted sheet, which flank the exit from the chapel. The upper ring of the candle-bracket removed. Donated in 1909 and originally in the chancel of the church

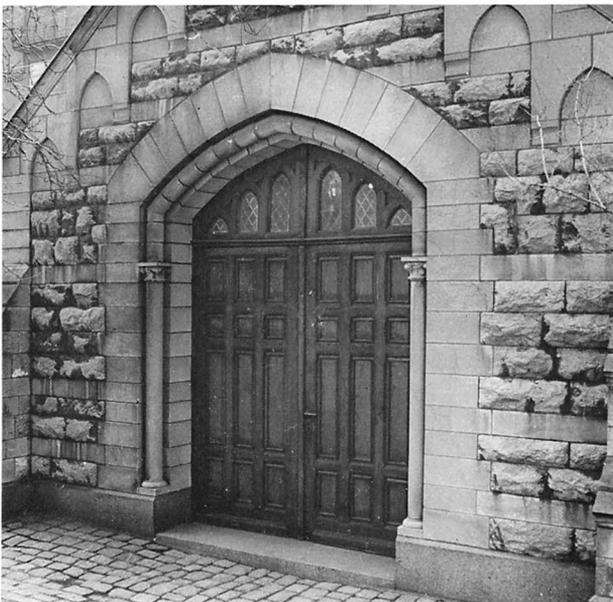

Fig 186. Begravningskapellets entrésida med den breda ekportalen.

Entrance front of the burial chapel with the wide oak portal.

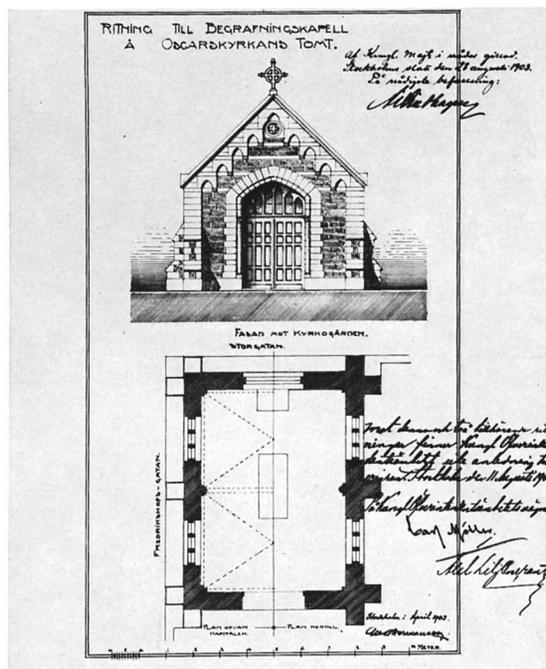

Fig 188. Originalritning till begravningskapellet av Gustaf Hermansson 1903 med entréfasad och plan. OKA.

Original drawings for the burial chapel by Gustaf Hermansson, 1903, with the entrance front and plan.

(fig 186). Mellan spetsgavlarna, som kröns av ringkors, har lagts ett skifferklätt sadeltak; under gavlarnas taklist löper en stigande spetsbågefris liknande kyrkans. I portalen ses en bred tvådelad ekport över vilken en rad små spetsbågefönster insatts.

Kapellets enda rum är välvat med ett par rektangulära ribblösa kryssvalv mellan vilka slagits en profilerad gördelbåge, buren av knektar. Valvkapporna är vitmålade medan ribbor, knektar och väggar strukits i ljusgrått. Golvet är belagt med svarta och

vita stenplattor i rutmönster; i dess mitt träluckor med ringar över källaren.

I sidofönstren har insatts tonat glas i rombmönstrat spröjsverk omgivet av en smal bård i gult och violett glas. Rosens ursprungliga glas, insatt i maskverkets rundlar mellan korsarmar, utbyttes mot nya glasmålningar av Emanuel Vigeland 1922.²⁵⁷ Mellan rundlarnas målningar, illustrerande livet och döden, ses i svicklarna fyra änglar med språkband med texten REQUIEM AETERN(AM) / DONA EIS

DOM(INE) / ET LUX PERPETUA / LUCEAT EIS (= Herre, giv dem den eviga vilan. Eviga ljuset lyse dem).

Rummet som belyses av lyktor med gröntonat glas inom spröjsverk, vilka hänger från valven, uppvärms medelst två elektriska radiatorer. Förutom ett altare i trä, marmorerat i grått och skärt (höjd 101, bredd 110, djup 63 cm) med ett krucifix helt i trä (höjd 76 cm) finns ett litet orgelharmonium, fyra bänkar samt en katafalk från 1924, som numera är ur bruk, klädd i svart kläde samt med stora försilvrade lejonassar.²⁵⁸

Ett par höga golvkandelabrar i mörknad mässing, vilande på nedåt utbuktande plintar i rödmålad plåt flankerar utgången (fig 187). De päronformade kandelabrarna som bärs av profilerade skaft med fyra serafer nedtill är utförda med anknytning till jugendstilen. De består av ett rankverk med äpplen och löv, vilket bär ett bredare band runt corpus med 28 ljushållare samt högre upp två smalare band vilka berövats sina sammanlagt 16 ljushållare. Kandelabrarna kröns av en ängel med uppåtriktade spetsiga vingar på ett klot. Höjd 285 cm. Skänkta av fru Anna Broms 1909. Före 1922, då de fick sin nuvarande uppställning, placerade i kyrkans kor.²⁵⁹

De första årtiondena ägde jordfästningar ofta rum i kapellet, numera används det uteslutande som bårhus.²⁶⁰

Noter

1. *N Ahnlund & S Skoglund*, Ladugårdslandet, s 318. — Oscars församling 50 år, s 102.
2. *N Ahnlund* etc, a a, s 317 f, 368. — Statistisk årsbok för Stockholms stad 1906, s 53.
3. *N Ahnlund* etc, a a, s 316 f, 320. — *U G Johnsson*, Lars Israel Wahlmans Engelbrektskyrka, s 39. — *A*

Alm, På storstadens gränsmarker, s 11–14.

4. »Handlingar i kyrkofrågan på Djurgården.» — SSA, HEKA K II a: 16. — OKA, ritningar, förslag till centralkyrka på Södra Djurgården 1880 av *J F Åbom*.
5. *U G Johnsson*, a a, s 33–39.
6. *N Ahnlund* etc, a a, s 328–31.

7. *Ibid*, s 337. — *A Alm*, a a, s 58–61. — *G Alm*, Enkel men värdig, s 103.
8. *N Ahnlund* etc, a a, s 322, 333. — Oscars församling 50 år, s 145.
9. SSA, HEKA K II a: 27, kr prot 31/1, 16/4, 14/5 1891; st prot 25/5 1891. — *N Ahnlund* etc, a a, s 331 f. — Oscars kyrka 1903, s 3.
10. SSA, HEKA K II a: 31, kr prot

- 30/1, 12/6, 17/6 1895; st prot 31/5 1895. — Nornan 1896, s 192. — *N Ahnlund etc*, a a, s 332 f. — Oscars kyrka 1903, s 3.
11. SSA, HEKA K II a: 33, st prot 8/3 1897. — Brev 24/2 1897 fr *G Hermansson*, hos fru E Scholander. — TT 1897, s 128.
  12. HEKA K II a: 37, kr prot 29/10 1901, bil D. — *N Ahnlund etc*, a a, s 337 f.
  13. Ibid, s 337–41. — Engelbrekts församling tjugofem år, s 81–92. — Stockholms kommunalkalender 1973, s 849.
  14. HEKA, K II a: 39, st prot 19/1 1903. — Oscars kyrka 1903, första bilden. — Oscars församling 50 år, s 131. — TT 1903, s 76. — *U G Johnsson*, a a, s 42.
  15. *G Bergquist & S Malmquist*, Malmarna II. — Jfr Oscars församling 50 år, s 149.
  16. Ibid, s 151 ff. — Se även 1932 års byggnadskommittés handlingar (OKA, K V e: 1–2).
  17. Statistisk årsbok för Stockholms stad 1906, s 53. — Stockholms kommunalkalender 1974, s 867.
  18. OKA, K II a: 58, 17/12 1964. — Oscars församling 50 år, s 231–34, 344–49.
  19. *G Bergquist etc*, a a.
  20. Ibid. — Oscars församling 50 år, s 344–49.
  21. OKA, K II a: 6, kr prot 13/11 1912. — Oscars församling 50 år, s 228–30.
  22. Ibid, s 270–72. — Series pastorum i kyrkan. — OKA, K II a: 67, kr prot 14/1 1973.
  23. SSA, HEKA K II a: 31, kr prot 29/11 1895, bil B.
  24. *G Lindahl*, Högkyrkligt, lågkyrkligt, frikyrkligt i svensk arkitektur 1800–1950, s 88.
  25. SSA, HEKA K II a: 32, kr prot 6/3 1896.
  26. SSA, HEKA K II a: 32, kr prot 9/4, 8/5 1896, med prisenämndens skrivelse 6/5 1896.
  27. Se not 126. — Hermansson hade tidigare ritat fyra kyrkor, därav mottot »5».
  28. *Nils Erland Heurlin* (1865–1947), tecknare, målare och arkitekt. Anställd på ÖIÄ. Utförde bl a perspektivteckningar åt olika arkitekter.
  29. *Johan Nordqvist* (1855–1912), arkitekt, kontrollant vid ÖIÄ. Uppgjorde planritningar till Trefaldighetskyrkan i Stockholm 1893.
  30. *Axel Magnus Valfrid Karlson* (1855–1935), arkitekt, lektor i byggnadskonst, läroboksförfattare. Har ritat kapellet på Södra begravningsplatsen samt byggnader i Stockholm och Borås. Vann första pris i tävlingarna om nytt operahus i Stockholm 1888 och nytt riksdagshus 1889.
  31. SSA, HEKA K II a: 32, kr prot 8/5 1896.
  32. DN 16/5 1896 (sign E A, sannolikt *Edvard Alkman*). — SvD 21/5 1896 (osign art).
  33. Se även ark *G Wickmans* yttrande, SSA, HEKA K II a: 32, st prot 22/5 1896.
  34. *H Edestrand & E Lundberg*, Isak Gustaf Clason, s 11, 71. — *H Schiller*, A. T. Gellerstedt, s 246. — TT för hela perioden. — TT 1909, s 60–63.
  35. TT 1897, s 71; 1898, s 36 f. — *Emil Viktor Langlet* (1824–98) arkitekt. I opposition mot Helgo Zettervall ivrade han särskilt för centralkyrkotypen, som han ansåg vara den lämpligaste för den protestantiska gudstjänstformen. Bland hans arbeten märks främst tolv centralkyrkor i bl a Malmö (Caroli och Pauli kyrkor 1878) samt stortingsbyggnaden i Oslo 1861–66 (se *G Lindahl*, a a, s 104–06).
  36. Samtliga bevarade tävlingsritningar i OKA.
  37. Allmänna Anvisningar Rörande Kyrkobyggnader. På Nädig Befallning Sammanfattade Af Kongl. Öfverintendents-Embetet, s 14.
  38. Med ett liknande förslag, ehuru denna gång med ett framför västfasaden ställt torn samt rakslutet kor vann *Valfrid Karlson* på nytt tredje pris i tävlingen om den blivande Sofiakyrkan 1900 (SvK, Stockholm VII: 3, s 419 f).
  39. *G Lindahl*, a a, s 104. — *G Alm*, Enkel men värdig, s 103 f.
  40. *G Langmaack*, Evangelischer Kirchenbau im 19. und 20. Jahrhundert, s 27, 276. — *Deutsche Bauzeitung* 1892, s 113. — *Der Kirchenbau des Protestantismus*, s 397. — *A L Drummond*, The church architecture of Protestantism, s 127.
  41. *G Lindahl*, a a, s 132–53. — *G Alm*, Enkel men värdig, s 145.
  42. Ibid, s 103–14.
  43. SSA, HEKA K II a: 32, st prot 22/5 1896. Bl a yrkade ark *G Wickman* på uppskov samt ny tävling för erhållande av en mera monumental kyrkobyggnad, då han inte fann Hermanssons förslag lämpligt för den inköpta tomten.
  44. SSA, HEKA K II a: 32, kr prot 29/5 1896. — OKA, K V a: 1, 29/5 1896. — Oscars kyrka 1903, s 6.
  45. OKA, K V a: 1, 11/12 1896, 15/5 1897; K V a: 4, 22/8 1896; K V a: 5, nr 19–20. — Oscars kyrka 1903, s 8.
  46. OKA, K V a: 1, 4/6 1896. — SSA, HEKA K II a: 32, kr prot 28/8 1896. — Färglagd ritning av den ursprungliga västfasaden i rött tegel, OKA ritningar I c: 1.
  47. RA, ÖIÄ C I aa: 74, F II aab: 23. — OKA, K V a: 5, nr 23.
  48. OKA, K V a: 5, nr 12; ritningar I d: 12 och en ej registrerad vävritning över en tvärssektion.
  49. SSA, HEKA K II a: 33, kr prot 25/2 1897; st prot 8/3 1897. — OKA ritningar, I c: 3.
  50. OKA K V a: 3, nr 212.
  51. Brev 24/2 fr *G Hermansson*, hos fru E Scholander. — TT 1897, s 129 f.
  52. OKA, K V a: 2, nr 1–4. — Oscars kyrka 1903, s 7. — *G Hesselman*, Historik över byggnadsyrket i Stockholm, s 165.
  53. SSA, HEKA K II a: 33, kr prot 11/12 1897, bil. Vid grundläggningen nedlades i en blylåda tillsammans med grundritningarna, grundläggningsdokument, Bibeln, gällande psalmbok och evangeliebok samt kyrkohandboken, liksom ett exemplar av varje i riket gällande mynt (TT 1897, s 128 f).
  54. *N Ahnlund etc*, a a, s 334.
  55. RA, ED diarium över ink handl 1896; prot och konseljakt 29/10 1897 nr 1.
  56. OKA, K V a: 4, nr 7 (3/9 1896). — Brev 24/2 1897 fr *G Hermansson*, hos fru E Scholander.
  57. SSA, HEKA K II a: 33, st prot 8/3 1897.

58. OKA, K V a: 1, 13/10 1897, 18/2 1898; K V a: 4, nr 31, 10/9 1897.
59. OKA, K V a: 5, nr 63. — SSA, HEKA K II a: 34, kr prot 22/2, 14/3 1898; st prot 28/3 1898. — Oscars kyrka 1903, s 8 f.
60. RA, ED prot och konseljakt 3/6 1898 nr 4.
61. OKA, ritningar I c: 1–2, 10 samt en onummerad ritning i stort format.
62. TT 1896, s 22–24.
63. »Handlingar rörande leveransen af huggen sten från Anderssons mekaniska stenhuggeri till Oscarskyrkan», s 37, 53 f, 62. — OKA, K V a: 2, nr 15. — SSA, Stockholms rådhusrätt Avd 3, protokoll och diariar i civila mål år 1900 nr 472.
64. Handlingar etc, s 3, 6.
65. Ibid, s 15, 17, 20 f, 49, 51. — SSA, HEKA K II a: 35, kr prot 30/5 1899, bil D. — OKA, K V a: 2, nr 15 § 4; K V a: 5, nr 206.
66. Handlingar etc, s 30, 33–36, 44 f, 58–64. — Oscars kyrka 1903, s 10. *I G Clason* intygade även på begäran, att komplettering med annan sten i samma storlekar inte var tänkbar (OKA, K V a: 5, nr 107).
67. OKA, K V a: 2, nr 9; K V a: 5, nr 104. — SSA, HEKA K II a: 35, kr prot 30/5, bil D, 30/8, bil E, 1899. — Oscars kyrka 1903, s 10. — *G Hesselman*, a a, s 165.
68. OKA, K V a: 1, 13/11 1901. — Oscars kyrka 1903, s 10 f.
69. Utförligt reportage om invigningsfestligheterna i NDA 21/9 1903 samt Idun 1903, s 523 (med en reportagetekning).
70. OKA, K V a: 7, K V a: 5, nr 236.
71. För exteriörritningar se OKA, ritningar I c.
72. OKA, ritningar I c, stort format; I d: 39. Modell av spirans träkonstruktion i kyrkkällaren.
73. OKA, ritningar I d.
74. OKA, K V a: 2, nr 9. — Raä, K-byrå, dossier S 285 (PM från Hagermans konsultationsbyrå 16/2 1952). — Oscars kyrka 1903, s 8, 11. — *G Hesselman*, a a, s 165.
75. OKA, ritningar I f: 5, 9.
76. OKA, K V d: 1, 15/8 1922.
77. OKA, K V d: 1, 19/5 1922.
78. För interiörritningar se OKA, ritningar I.
79. OKA, ritningar I d: 12.
80. Oscars kyrka 1903, s 8.
81. OKA, K V h: 2, prot 28/9 1955, bil. — Oscars kyrka 1903, s 15.
82. OKA, ritningar I b: 6–7. — Oscars kyrka 1903, s 16.
83. I kyrkkällaren förvaras bl a den äldre dopfunten, en trämodell till kyrkspiran, en modell till västfasadens tympanonplatta, två delar av den äldre predikstolen, begravningskapellets äldre altare, tre stakar tillhörande armaturen från 1903, kandelabrar, krucifix samt föremål tillhörande Gustaf Adolfskyrkan och Djurgårdskyrkan.
84. OKA, ritningar I d: 7, 12.
85. RA, ED statsrådsprot och konseljakt 3/6 1898, nr 4.
86. Socialdemokraten 21/9 1903 (osign art). — Se även DN 21/9 1903. — *B Carlsson*, Hela Stockholm, s 326. — TT 1909, s 63.
87. *T Hedberg*, Ett decennium. Del 2, s 277.
88. *G Lindahl*, a a, s 108–13. — *U G Johnsson*, a a, s 4.
89. Jfr *G Lindahl*, a a, s 103.
90. Oscars kyrka 1922, s 4.
91. OKA, K II a: 12, kr prot 27/3 1918; K II a: 13, st prot 30/5 1919.
92. Göteborgs-Posten 22/2 1929. — SvD 3/12 1922 (osign art).
93. Olika versioner i K V d: 1, se tryckt »Betänkanden till Oscars församlings kyrkostämma 1919 nr 2», bilagan, s 2–14.
94. NatM, Avd f teckn o grafik, L I Wahlmans ritningssaml nr 737. — *E Lundberg*, Arkitekturens formspråk. Del 10, s 524. — *L I Wahlman*, Kyrkorummets andakt, s 9.
95. *F Tybring*, Emanuel Vigeland, s 53. — Brev t förf 8/8 1973 fr *O Nystedt*.
96. *L I Wahlman*, a a, s 12–14. — Då inte annat anges om restaureringen, se Oscars kyrka 1922.
97. Meddelat av textilkonstnärinnan *Märtha Gahn*. — Se även *U G Johnsson*, a a, s 73.
98. Ang Wahlmans armatur, se OKA, K V d: 1; K V h: 1, prot 22/4 1954, bil 8.
99. OKA, K II a: 17, st prot 25/5 1923. Se även Wahlmans försvarspromemoria i K II a: 21, st prot 30/5 1927, bil E. — SvD 27/1 1929.
100. Förslag till ombyggnad av Wahlman. OKA, ritningar I c: 18. — OKA K II a: 24, st prot 30/5 1930. — NDA 2/8 1930.
101. OKA, K II a: 37, kr prot 5/11 1943.
102. Raä, K-byrå, fotografier, Oscarskyrkan nr 17.
103. OKA, K II a: 20, st prot 28/5 1926.
104. OKA, L I a: 16–23. — DN 30/12 1922. — Göteborgs Dagblad 24/2 1923. — Svensk Kyrkotidning 10/1 1923.
105. SvD 3/12 1922; 31/5 1930; 5/5 1935.
106. OKA, K II a: 29, st prot 28/5 1935, bil. — Raä, K-byrå, ritningar S 285: 35–37.
107. OKA, K II a: 33, kr prot 1939; K II a: 38, kr prot 29/9 1944; K II a: 39, kr prot 1/10 1945.
108. OKA, K II a: 36, fullm prot 23/11 1942; K II a: 37, kr prot 5/11 1943. — Raä, K-byrå, ritningar S 285: 39–40; fotografier, Oscarskyrkan nr 32–33 (sakristian i dess ursprungliga tillstånd).
109. OKA, fotografier. — Raä, K-byrå, fotografier, Oscarskyrkan nr 39.
110. Raä, K-byrå, ritningar S 285: 39–40.
111. Raä, K-byrå, fotografier, Oscars kyrkan nr 11, 41.
112. OKA, K II a: 40, fullm prot 22/2 1946. — »Oscarskyrkan. Orgelinvigning 12 sönd. e. Tref., den 4 sept. 1949.»
113. OKA, ritningar I c: 9. — Aftontidningen 25/1 1952.
114. Raä, K-byrå, dossier S 285 (PM från Hagermans konsultationsbyrå 16/2 1952, PM av prof *H Kreüger* 18/4 1952).
115. Oscars församlingsblad, maj 1956.
116. Där inte annat anges, se *Hökerbergs* PM »Kortfattad redogörelse för Oscars kyrkas inre restaurering åren 1955–56» i slutet av vol OKA, K V h: 2.
117. OKA, K II a: 45, kr prot 18/4 1951, bil.
118. OKA, ritningar I g: 15–16; K V h: 1, prot 14/12 1953, 8/2 1954, bil. Hökerberg hade på liknande sätt »öppnat» tvärskeppet vid restaureringen 1949–52 av Borås nya kyrka (*S Karling*, Kyrkorna i Borås och Bråmhult, s 259 f).
119. SvD 7/1 1958.
120. OKA, L I a: 44–45, 51–52.
121. OKA, L I a: 66.
122. OKA, K II a: 59, kr prot 1/11

- 1965; K II a: 60, kr prot 17/11 1966. — SvD 29/12 1937.
123. SSA, HEKA K II a: 32, kr prot 9/5 1896.
124. *W Götz*, Zentralbau und Zentralbautendenz in der gotischen Architektur, s 12 f. — Jfr *C Lundberg*, Gustaf Hermansson i: SBL XVIII, s 689.
125. OKA, K V a: 4 nr 85.
126. *Per Frans Gustaf Hermansson* (1864–1931) utbildades till arkitekt vid Tekniska Högskolan och Konstakademien. Mellan 1890 och 1897 tog han verksam del i återuppbyggnaden av Sundsvall, de två sista åren som stadsarkitekt. Från 1897 tjänstgjorde han vid Överintendents-ämbetet/Byggnadsstyrelsen, tidvis som tf byggnadsråd. Bland hans viktigare arbeten märks vid sidan av Oscarskyrkan, kyrkor i Sundsvall (1889), Hälsingborg (1895) och Sofiakyrkan i Stockholm (1899). Härtill kommer kyrkorestaureringar samt en rad statliga, kommunala och privata byggnader av olika typer som seminarier, affärs- och bostadshus, villor och en arbetarbostadskoloni. Stilistiskt speglar hans byggnader i tegel och natursten den europeiska arkitekturutvecklingen från åttiotalet och framåt. I sin arkitektur anknuter han sålunda till »realistiska» historiska stilar som nygotik och renässans, men även romansk byggnadskonst samt, efter 1900, stormakstidens arkitektur. Jugendstilen återfinnes dock endast sparsamt i vissa profanbyggnader. Han företräder en arkitekttyp, som med ett gediget stilhistoriskt och byggnadstekniskt kunnande samt praktisk-administrativ begåvning hörde till åttiotalsarkitekturens främsta fullföljare i Sverige. Dock var han knappast en arkitekt som gick några egna vägar i sitt konstnärliga skapande. Efter 1900 kom han också, trots sina försök att följa de nya idealen i flera kraftfullt utformade profanbyggnader, att helt stå i skuggan av generationskamrater som C Westman, R Östberg o a inom den sk nationalromantiska riktningen. De angrepp han fick utstå som en av företrädarna för den efter sekelskiftet förkättrade åttiotalsarkitekturen, liksom uteblivandet av mera spektakulära uppdrag, fördostrade starkt hans sista år (*C Lundberg* i: SBL XVIII, s 688–91. — *H Cornell*, Den svenska konstens historia. Del 2, s 127. — *G Lindahl*, a a, s 102 f. — *A Åman*, Sundsvall – stadsbranden och stenstaden i: Arkitektur 1964, s 215–19. — *K Malmström*, Oscarskyrkan i Stockholm, 49–53. — Upplysningar lämnade av Gustaf Hermanssons dotter, fru *E Scholander*).
127. Två manuskript, »Hur bygger man en kyrka?», Manus A från 1916, Manus B från o 1920, hos fru E Scholander.
128. Allm anv, inledn. — *G Lindahl*, a a, s 88. — *B Olén*, Kyrkoarkitektur och teologi i: Kyrkohistorisk årsskrift 1967, s 175–88.
129. Se även *G Lindahl*, a a, s 88 ff.
130. Allm anv, s 11. — Predikstolen placerades, icke i mittskeppet utan i koret vid triumfbågens norra fot (jfr Allm anv, s 11, 14), dopfunten uppställdes vid dess motsatta sida, något som betraktades som symboliskt oriktigt (Ibid, s 56), koret gjordes rakslutet (Ibid, s 20).
131. Jfr *U G Johnsson*, a a, s 27.
132. Manus A, s II: 2, 4 f.
133. Manus A, s II: 2. — OKA, K V a: 2. — TT 1896 Extrahäfte, s 53 f. — *G Lindahl*, a a, s 94, 98.
134. TT 1894, s 52. — *W Hoffstedt*, Förhandlingarna vid Nordiska tekniker-mötet ... 1897, s 189.
135. *E Stavenow-Hidemark*, Svensk ungdom, s 29.
136. Manus B, s 8.
137. Manus A, s II: 3, III: 2.
138. TT 1893, s 65; 1899, Pl 29–30; 1900, s 1 f; 1902, s 71. — *S Karling*, a a, s 235. — Auswahl von schwedischer Architektur der Gegenwart, s 2, 5, 63, 93. — *G Lindahl*, a a, s 91–95, 98, 102 ff. — Der Kirchenbau etc, s 444 ff. *G Alm*, Wiesbadener Programm i: Konsthist tidskr 1973, s 38–46.
139. TT 1898, s 36 f; 1899, s 107. — Deutsche Bauzeitung 1892, s 113.
140. *G Alm*, Wiesbadener Programm i: Konsthist tidskr 1973, s 36 ff.
141. Der Kirchenbau etc, ex: vis s 263, 266, 279, 302, 306, 314 f, 331 f. — *G Langmaack*, a a, s 22, 24, 26. — *A L Drummond*, a a, s 127. — TT 1898, s 36 f; 1899, s 107.
142. *C Lundberg*, a a, s 689 f. — TT 1893, s 41 f. — *G Lindgren*, Svenska kyrkor, s 62 ff. — SvK, Stockholm VII: 3.
143. Der Kirchenbau etc, s 237–406 allm. — TT 1900, s 2.
144. Ibid, ex:vis s 308, 313, 316 f, 320–27, 334.
145. Ibid, s 302, 306, 321, 323, 325, 337.
146. Medan Gustaf Adolfskyrkans exteriör mera ansluter sig till den tyska kyrkobyggnadskonsten följer planen och interiören med sin öppna takstol närmare den engelska arkitekturen. — TT 1893, Pl 32 f; 1895, Pl 36; 1900, s 72. — *G Lindahl*, a a, s 94.
147. TT 1899, s 107. — *H Muthesius*, Die neuere kirchliche Baukunst in England, s 69, 71, 73, 76–78. — *B F Clarke*, Parish churches of London, bild 34, 38–39, 41, 60, 68, 73, 129 f, 172 f, 181, 183. — *J Gloag*, The English tradition in architecture, s 92. — Academy architecture and Annual architectural review 1892, s 18, 40, 82; 1893, s 22–25, 96 f, 111; 1894, s 66, 70, 76; 1895, s 18 f. — Der Kirchenbau etc, s 509. — *R Furneaux Jordan*, Victorian architecture, s 92, 97.
148. *E Lundberg*, Arkitekturens formspråk. Del 10, s 278, 429–33.
149. *E Lundberg*, a a, s 220. — *H Edestrand* etc, a a, s 99. — *U Ehrensvärd*, De svenske i Chicago i: Konsthist stud t S Karling, s 347.
150. RA, ÖIÄ F II aab: 23; E I a: 74. — Oviken kom dock att få de ursprungligen ritade tegelfasaderna (Raä, K-byrån, fotografier, Oviken nr 10).
151. TT 1894, s 69; 1896, s 102; 1898, s 19. — *F Bedoire*, En arkitekt och hans verksamhetsfält kring sekelskiftet. Gustaf Wickmans arbeten 1884–1916, s 53–56. — *H Edestrand* etc, a a, s 42, 99. — SvK, Stockholm VII: 3, s 418, 424.
152. TT 1896, s 101; 1898, s 19.
153. *E Cornell*, De stora utställningarnas arkitekturhistoria, s 179. — *U*

- Ehrensvärd*, a a, s 347. — *F Be-doire*, Arkitekten Gustaf Wickman, s 15. — *G Hesselman*, Från skråhantverk till byggnadsindustri, s 146.
154. Hermanssons sätt att utforma stenfasaderna skulle möjligen ytterligare kunna belysas av en jämförelse, som inte stått författaren till buds, med den vid arkitektens besök i Chicago 1893 nyss färdigbyggda katolska kyrkan Cathedral of the Holy Name, i vars närhet han bodde. Likheten har sagts vara »frapperande» (*U Ehrensvärd*, a a, s 358). Den av en annan resenär påstådda likheten med »Sydfrankrikes enskeppiga 1200-talskyrkor», ex:vis katedralen i Albi är dock väl sökt. (Oscars församling 50 år, s 134. Jfr bild av Albi i: Der Kirchenbau etc, s 11).
155. *L I Wahlman*, a a, s 11 f. Se även *G Lindahl*, a a, s 109.
156. OKA, K V h: 1, prot 14/12 1953, bil fr prof *E Lundberg*.
157. *L I Wahlman*, a a, s 14 f.
158. SvD 3/12 1922.
159. OKA, K V d: 1, prot 8/9 1922, bil.
160. OKA, ritningar I f: 18 samt fotografier. — SvD 17/9 1903. — Idun 1903, s 523.
161. OKA, K V a: 2, nr 24. — Oscars kyrka 1903, s 15. — Oscars församling 50 år, s 135.
162. OKA, L I a: 38. SvD 26/10 1943.
163. Svenska slöjdföreningens tidskrift 1919, s 27–38. Två av de fönster som visades på utställningen var gjorda för Borgestads kapell (s 32, 34). Flertalet av fönstren i detta kapell återkommer som repliker i Oscarskyrkan (meddelat av *Lau Albrektsen*, Bergen). — *F Tybring*, a a, s 41.
164. Skisserna i OKA, ritningar I f: 25; Pärm med handlingar ang de Vigelandska glasfönstren. — NatM, Arkivet, L I Wahlmans arkiv, brev fr E Vigeland 1920-t. — *F Tybring*, a a, s 49–60. — Brev t förf fr *O Nystedt* 8/8 1973. — *J Falcon*, Emanuel Vigeland, s 13–17.
165. Skisserna i Raä, K-byrån, ritningar S 285: 33. — OKA K II a: 21, st prot 30/5 1927, bil.
166. OKA, K V d: 1, prot 22/9 1922. Fönstren finansierades till största delen genom gåvor av bla fru A Broms, grosshandlarna Fredrik Carlsson och H Zettervall, grev:an E v Rosen, frkn M Sunnerdahl, konsul T Roberg, fru H Kempe och dir G Lovén (OKA K II a: 16, kr prot 25/11 1922).
167. OKA, F V h: 1, prot 3/5 1955, bil.
168. DN 5/2 1961. — SvD 21/3 1968.
169. *F Tybring*, a a, s 23.
170. Den ikonografiska redogörelsen given i anslutning till *O Nystedt*, De Vigelandska glasmålningarna i Oscarskyrkan.
171. Det nedre partiet gjordes mörkare med hänsyn till det äldre altaret i polerad vit marmor, vilket med sina tre spiror sträckte sig högt upp i korfönstret.
172. Oscars kyrka 1903, s 15 f. — OKA, fotografier.
173. OKA, fotografier. Bild av korfönstret i Idun 1903, s 291. — SvD 17/9 1903.
174. PM av prof *H Cornell* i OKA, K II a: 45, kr prot 18/4 1951, bil.
175. PM av *Hökerberg* i slutet av OKA, K V h: 2.
176. Måtten jämlikt OKA, ritningar I c: 13, 16; K V h: 2, prot 28/9 1955, bil ritn.
177. Oscars kyrka 1903, s 17. — Se not 100. Försvaras fn i begravningskapellets källare.
178. Oscars kyrka 1922, s 6. — OKA, K V d: 1, prot 22/4 1922.
179. Oscars församlingsblad, maj 1956.
180. OKA, ritningar I f: 28. — Raä, K-byrån, fotografier, Oscarskyrkan nr 9.
181. OKA, K II a: 37, kr prot 10/12 1943. — Raä, K-byrån, fotografier, Oscarskyrkan nr 40.
182. *G Lindahl*, a a, s 93.
183. OKA, ritningar I f: 15; fotografier. — Oscars kyrka 1903, s 16.
184. OKA, K II a: 8, kr prot 28/1, 13/5 1914.
185. Oscars församling 50 år, s 238–46.
186. OKA, K II a: 39–43, kr o st prot 1945–49. — »Oscarskyrkan, Orgelinvigning 12 sönd. e. Tref., den 4 sept. 1949», program innehållande en detaljerad plan över stämmornas ursprungliga disposition. — SvD 3/9 1949. — Dispositionen, som något förändrats sedan 1949 är enligt prof *Alf Linder* följande:
Huvudverk	Trumpet 4'
II manual	Cornet 2'
Principal 16'	Ryggpositiv
Quintadena 16'	I manual
Principal 8'	Principal 8'
Spetsflöjt 8'	Gedackt 8'
Oktava 4'	Quintadena 8'
Rörflöjt 4'	Oktava 4'
Spetsquint 2 2/3'	Gedacktflöjt 4'
Oktava 2'	Gemshorn 2'
Flachflöjt 2'	Sivflöjt 1 1/3'
Rauschquint 3 ch	Sesquialtera 2 ch
Mixtur 6–8 ch	Scharf 4–5 ch
Cymbel 3 ch	Dulcian 16'
Trumpet 16'	Krumhorn 8'
Trumpet 8'	Tremulant
Bröstverk	Crescendoverk
III manual	IV manual
Gedackt 8'	Spetsgedackt 16'
Träprincipal 4'	Principal 8'
Rörgedackt 4'	Rörflöjt 8'
Oktava 2'	Spetsgamba 8'
Blockflöjt 2'	Oktava 4'
Quinta 1 1/3'	Traversflöjt 4'
Oktava 1'	Koppelflöjt 4'
Sesquialtera 2 ch	Quinta 2 2/3'
Cymbel 2 ch	Oktava 2'
Vox humana 8'	Terz 1 3/5'
Regal 4'	Waldflöjt 1'
Tremulant	Mixtur 4–6 ch
Pedal	Cymbel 3 ch
Principal 16'	Trumpet 8'
Subbas 16'	Oboe 8'
Quinta 10 2/3'	Clairon 4'
Oktava 8'	Tremulant
Gedackt 8'	Fjärrverk
Oktava 4'	IV manual
Quintadena 4'	Dubbelflöjt 8'
Koppelflöjt 4'	Principal 4'
Nachthorn 2'	Flöjt 4'
Rörflöjt 1' + 1/2'	Quinta 2 2/3'
Rauschquint 4 ch	Waldflöjt 2'
Mixtur 6 ch	Flageolet 1'
Fagott 32'	Mixtur 3 ch
Basun 16'	Tremulant
Fagott 16'	
Trumpet 8'	
187. OKA, ritningar I c: 12. — Oscars kyrka 1903, s 14 v.
188. OKA, ritningar I c: 19. — Raä, K-byrån, fotografier, Oscarskyrkan nr 36.
189. Orgeln presenterades i SvD 2/2 1922 och Socialdemokraten 27/1 1922. — Ingående beskrivning med

- bl a redogörelse för dispositionen 1903 och 1922 i: *B Wester*, Kyrkorglar i Sverige (3), Dalarne etc, s 66-92, 115 f, 120-25, 137-56, Pl IV-VI.
190. OKA, ritningar I c: 17. — Raä, K-byrån, fotografier, Oscarskyrkan nr 17-18.
191. OKA, N a: 4.
192. SvD 7/1 1958. Dopfunten uppflyttades hösten 1973 på försök till koret och placerades invid triumfbågens södra fot, dvs ungefär på den plats där den ursprungliga funten var uppställd.
193. Oscars kyrka 1903, s 16. F n placerad i kyrkkällaren.
194. *F Bedoire*, Hugo Hörlin i: SBL XIX, s 736 ff.
195. Svenska slöjdföreningens meddelanden 1893, s 91. — RA, Kommittén för Chicagoutställningen 1893 (U 6), vol 17 och 36.
196. Statens Historiska Museum, Katalog över Birgittautställningen 1918, s 33.
197. OKA, K II a: 41, kr prot 7/5 1947.
198. OKA, K II a: 55, kr prot 15/12 1961.
199. SvD 3/12 1922, 31/5 1930, 5/5 1935. — Raä, K-byrån, fotografier, Oscarskyrkan nr 4-5 (Moses uppställd på ett av mittskeppets kapitäl).
200. Nationalmuseum, Katalog nr 83 (nr 13).
201. SvD 24/1 1922.
202. OKA, K II a: 3, kr prot 6/10 1909.
203. OKA, K V h: 1-2.
204. OKA, L I a: 66.
205. Oscars kyrka 1922, s 5.
206. OKA, ritningar I h: 17, 18, 24; fotografier.
207. Oscars kyrka 1903, s 16.
208. OKA, ritningar I h: 29-31; K V d: 1, prot 26/4, 19/6 1923; fotografier. De nedmonterade kronorna förvarades 1974 på församlingshusets vind.
209. OKA, K II a: 17, st prot 25/5 1923. — Raä, K-byrån, fotografier, Oscarskyrkan nr 7-8.
210. OKA, K II a: 41, kr prot 11/12 1947.
211. *W Scheffler*, Berliner Goldschmiede, s 219, 281.
212. OKA, K II a: 54, kr prot 7/1 1960, bil 16/8 1973 med uppgifter från Georg Jensen, Köpenhamn, förmedlade av disp *H Bogh*, Stockholm.
213. OKA, K II a: 16, kr prot 25/11 1922. — Oscars kyrka 1922, s 5.
214. OKA, ritningar I h: 31 b; fotografier; kr prot 7/1 1944. Ej påträffade 1974.
215. OKA, K II a: 21, kr prot 13/5 1927.
216. OKA, N a: 4.
217. Ersta paramentsavd:s ark, Beställningsbok 1893-1912; Kassabok 1893-1910.
218. OKA, K II a: 16, kr prot 25/11 1922.
219. Cit källa.
220. OKA, L I a: 56. — HV, Liciums arkiv, glasplåtar med fotografier av mässhakar 1930. Av nr 8, som utställdes på den svenska konstin-
dustriutställningen i London 1931 beställdes en replik från Licium av Alfonso XIII av Spanien för att införlivas med dennes samling av mässhakar (Aftonbladet 20/3 1931).
221. SvD 15/12 1930.
222. OKA, inventariefört.
223. Oscars kyrka 1903, s 17.
224. Ersta paramentsavd:s ark, beställningsbok 1939-48.
225. SvD 18/12 1922.
226. OKA, inventariefört.
227. HV, Liciums ark, Beställningsbok 1954-56.
228. OKA, N a: 4.
229. HV, Liciums ark, Beställningsbok 1924.
230. OKA, N a: 4.
231. OKA, inventariefört.
232. OKA, K II a: 43, kr prot 6/12 1949.
233. OKA, inventariefört.
234. Cit källa.
235. Meddelat av textilkonstnärinnan *Märtha Gahn*.
236. OKA, inventariefört.
237. SvD 18/9 1936.
238. OKA, K II a: 42, kr prot 13/1 1948.
239. Meddelat av textilkonstnärinnan *Märtha Gahn*.
240. Meddelat av *Inga Johansson*, HV.
241. OKA, inventariefört.
242. OKA, K II a: 34, kr prot 22/1 1940. Förvaras på Oscarsgården i Salt-sjöbaden.
243. OKA, N a: 4.
244. OKA, K II a: 17, kr prot 29/1 1923; L I a: 34.
245. Ersta paramentsavd:s ark, handlingar ang kyrkor, Oscarskyrkan.
246. OKA, ritningar I f: 39; K II a: 37, kr prot 5/11 1943. — Raä, K-byrån, dossier S 285; fotografier, Oscarskyrkan nr 7. — SvD 3/12, 18/12 1922. — HV, Liciums ark, räkenskapsbok 1920-talet.
247. Oscars kyrka 1903, s 16. — Oscars kyrka 1922, s 5.
248. OKA, ritningar I f: 41.
249. OKA, N a: 4.
250. HV, Liciums ark, räkenskapsbok 1920-t.
251. OKA, L I a: 44; N a: 4.
252. OKA, ritningar I f: 20, 35, 36.
253. OKA, N a: 4.
254. OKA, K II a: 3-5, kr prot 1909-11. — Oscars kyrka 1903, s. 13.
255. RA, ED prot och konseljakt 28/8 1903. nr 26. — OKA, ritningar II: 4-6.
256. OKA, K V a: 1, 18/3, 8/6 1903.
257. OKA, K V d: 1, prot 22/9 1922.
258. OKA, N a: 4.
259. OKA, K II a: 3, kr prot 6/10 1909.
260. Oscars församling 50 år, s 218.

Källor och litteratur

OTRYCKTA KÄLLOR

Stockholm

OKA: Oscars kyrkas byggnadskommittés arkiv (K V a); Oscars församlings kyrkorestaureringskommittés protokoll och handlingar (K V d); Oscarskyrkans inre restaurering 1953–55, Kommittéprotokoll och handlingar (K V h); St, fullm och kr prot (K II a); Kyrkokassans huvudböcker (L I a); Inventariebok (N a); Ritningar, däribland fem oregistrerade bidrag, insända till tävlingen om ny kyrka i Hedvig Eleonora församling 1896 av Erland Heurlin & Johan Nordqvist och Valfrid Karlsson samt tre anonyma deltagare; Pärm med handlingar ang de Vigelandska glasfönstren; Enskilt förd inventarieförteckning; Fotografier.

HEKA: St och kr prot 1901– (K II a).

SSA: HEKA, St och kr prot –1900 (K II a). — Stockholms rådhusrätts arkiv, Avdelning 3, Protokoll i civila mål; Diarier i civila mål.

RA: ED, Huvudarkivet, Statsrådsprotokoll över ecklesiastikärenden; Registratur; Diarier; Konseljakter. Kyrkobyran, Sakregister. — Överintendentsämbetet, Registratur (B I b); Diarier (C I aa), Kungl brev (E I a); Kyrkliga byggnader i Sverige 1811–1917 (F II aab). — Utställningsbestyrelser, Kommitté ang Sveriges deltagande i utställningen i Chicago 1893 (Komm U 6).

Raä: K-byran, Dossier, fotografier och ritningar ang Oscarskyrkan (S 285).

NatM: Arkivet, L I Wahlmans arkiv. — Avd f teckn o grafik, L I Wahlmans ritningssamling.

SSM: Bildarkivet, Fotografier, Oscarskyrkan.

NordM: Arkivet, fotografier, Oscarskyrkan. — Textilavdelningen, Librarias album, fotografi.

HV: Liciums arkiv, Beställnings- och räkenskapsböcker.

Ersta diakonissanstalt: Paramentsavdelningens arkiv, Beställnings- och kassaböcker; Handlingar ang kyrkor.

Fru Eva Scholander: Gustaf Hermanssons efterlämnade handlingar, omfattande brev, skisser, tidningsklipp samt två manuskript betitlade »Hur bygger man en kyrka?», ett längre daterat 1916 (Manus A) och en något ändrad version dat till omkr 1920 (Manus B).

Hos författaren: Brev från överhovpred Olle Nystedt.

TRYCKTA KÄLLOR

Allmänna Anvisningar Rörande Kyrkobyggnader. På Nädig Befallning Sammanfattade Af Kongl. Öfverintendents-Embetet. Sthlm 1887.

Betänkanden till Oscars församlings kyrkostämma 1919. Sthlm 1919.

Handlingar i kyrkofrågan på Djurgården. Sthlm 1880.

Handlingar rörande leveransen af huggen sten från Anderssons mekaniska stenhuggeri till Oscarskyrkan. Sthlm 1900.

Statistisk årsbok för Stockholms stad för år 1906. Sthlm 1908.

Stockholms kommunalkalender 1973, 1974. Sthlm 1973 resp 1974.

PERIODICA

Academy architecture and Annual architectural review 1892–95.

Aftontidningen 1952.

Arkitektur 1964.

Dagens Nyheter 1896, 1903, 1956.

Deutsche Bauzeitung 1891–93.

Göteborgs Dagblad 1923.

Göteborgs-Posten 1929.

Idun 1903.

Konsthistorisk tidskrift 1973.

Kyrkohistorisk årsskrift 1967.

Nornan. Svensk kalender 1896.

Nya Dagligt Allehanda 1903, 1930.

Oscars församlingsblad 1956.

Socialdemokraten 1903, 1922.

Svenska Dagbladet 1896, 1903, 1922, 1929–30, 1935–36, 1949, 1958.

Svenska slöjdföreningens meddelanden 1893.

Svenska slöjdföreningens tidskrift 1919.

Svensk kyrkotidning 1923.

Teknisk tidskrift, Afdelning för byggnadskonst 1893–1901; Teknisk tidskrift, Arkitektur och dekorativ konst 1902–03; Teknisk tidskrift, Arkitektur 1909.

LITTERATUR

Ahnlund N & Skoglund S, Ladugårdslandet. Sthlm 1937.

Alm A, På storstadens gränsmarker. Frivilligt kyrkligt arbete 1893–1918. Upps 1918.

Alm G, Enkel men värdig. Metodistisk kyrkoarkitektur i Sverige 1869–1910. Sthlm 1974.

— Wiesbadener Programm, i: Konsthistorisk tidskrift 1973: 1–2.

Auswahl von schwedischer Architektur der Gegenwart. Sthlm 1908.

Bedoire F, Arkitekten Gustaf Wickman. Tryckt kand upps vid Konst hist inst, Sthlm Univ. Sthlm 1969.

— En arkitekt och hans verksamhetsfält kring sekelskiftet. Gustaf Wickmans arbeten 1884–1916. Sthlm 1974.

— Hugo Hörlin, i: Svenskt Biografiskt Lexikon XIX. Sthlm 1971–73.

Bergquist G & Malmquist S, Malmarna II. Sthlm 1969.

Carlsson B, Hela Stockholm. Sthlm 1912.

Clarke B F, Parish churches of London. London 1966.

Clason I G, Överblick öfver byggnadsverksamheten i Sverige under de sista 25 åren, i: Teknisk tidskrift, Afdelning för byggnadskonst 1896, Extrahäfte.

Cornell E, De stora utställningarnas arkitekturhistoria. Sthlm 1952.

Cornell H, Den svenska konstens historia 2. Sthlm 1959.

Drummond A L, The church architecture of Protestantism. Edinburgh 1934.

Edestrand H & Lundberg E, Isak Gustaf Clason. Sthlm 1968.

Ehrensward U, De svenske i Chicago, i: Konsthistoriska studier tillägnade Sten Karling. Sthlm 1966.

- Engelbrekts församling tjugofem år. Minnesskrift. Sthlm u å (1931).
- Falcon J*, Emanuel Vigeland. Paris 1925.
- Furneaux Jordan R*, Victorian architecture. Harmondsworth 1966.
- Gloag J*, The English tradition in architecture. London 1963.
- Götz W*, Zentralbau und Zentralbautendenz in der gotischen Architektur. Berlin 1968.
- Hedberg T*, Ett decennium. Del 2. Sthlm 1912.
- Hesselman G*, Från skråhantverk till byggnadsindustri. Sthlm 1945.
- Historik över byggnadsyrket i Stockholm. Sthlm 1952.
- Hoffstedt W*, Förhandlingarna vid Nordiska tekniker mötet i Stockholm den 15–19 juni 1897. Sthlm 1898.
- Johnsson U G*, Lars Israel Wahlmans Engelbrektskyrka. En studie av dess förutsättningar. Otryckt lic avh vid Upps Univ 1965.
- Karling S*, Kyrkorna i Borås och Brämehult. Borås 1955.
- Der Kirchenbau des Protestantismus von der Reformation bis zur Gegenwart. Berlin 1893.
- Langmaack G*, Evangelischer Kirchenbau im 19. und 20. Jahrhundert. Kassel 1971.
- Lindahl G*, Högkyrkligt, lågkyrkligt, frikyrkligt i svensk arkitektur 1800–1950. Malung 1955.
- Lindgren G*, Svenska kyrkor. Sthlm 1895.
- Lundberg C*, Gustaf Hermansson, i: Svenskt Biografiskt Lexikon XVIII. Sthlm 1969–71.
- Lundberg E*, Arkitekturens formspråk. Del 10. Sthlm 1961.
- Malmström K*, Oscarskyrkan i Stockholm. Otryckt kandidatuppsats vid Konst vet inst, Sthlm Univ, 1972.
- Muthesius H*, Die neuere kirchliche Baukunst in England. Berlin 1901.
- Nationalmuseum. Utställningskatalog nr 83, Jacob Ängmans silver. Sthlm 1942.
- Olén B*, Kyrkoarkitektur och teologi, i: Kyrkohistorisk årsskrift 1967.
- Oscars församling 50 år. Sthlm 1956.
- Oscars kyrka första söndagen i advent 1922. Beskrivning av ändringsarbetena för belysning och utsmyckning. Sthlm 1922.
- Oscars kyrka. Minnesskrift vid kyrkoinvigningen den 20 september 1903. Sthlm 1903.
- Oscarskyrkan. Orgelinvigning 12 sönd. e. Tref., den 4 sept. 1949. Sthlm 1949.
- Rosell I*, Sofia kyrka, i: Sveriges Kyrkor, Stockholm VII: 3. Sthlm 1961.
- Scheffler W*, Berliner Goldschmiede. Berlin 1968.
- Schiller H*, A. T. Gellerstedt. Sthlm 1931.
- Statens Historiska Museum, Birgitta-utställningen 1918. Beskrivande förteckning. Red af *Isak Collijn* och *Andreas Lindblom*. Uppsala 1918.
- Stavenow-Hidemark E*, Svensk jugend. Sthlm 1964.
- Tybring F*, Emanuel Vigeland. Oslo 1935.
- Wahlman L I*, Kyrkorummets andakt. Sthlm 1920.
- Wester B*, Kyrkoglar i Sverige (3), Dalarne ... Kristine kyrkas orgel, orglar i Rättviks tingslag samt en exkurs över Oscarskyrkans orgel, Stockholm. Sthlm 1946.
- Åman A*, Sundsvall — stadsbranden och stenstaden i: Arkitektur 1964.

Förkortningar

Allm anv	Allmänna Anvisningar Rörande Kyrkobyggnader. På Nådige Befallning Sammanfattade Af Kongl. Öfverintendents-Embete. Sthlm 1887.	Manus A resp B	Hur bygger man en kyrka? Två manuskript av Gustaf Hermansson hos fru E Scholander, Stockholm.	Raä, K-byrån	Riksantikvarieämbetet, Kulturhistoriska byrån, Stockholm.
DN	Dagens Nyheter.	NatM	Nationalmuseum, Stockholm.	SBL	Svenskt Biografiskt Lexikon, Stockholm.
ED	Ecklesiastikdepartementet.	NDA	Nya Dagligt Allehanda.	SSA	Stockholms stadsarkiv.
Handlingar etc	Handlingar rörande leveransen af huggen sten från Anderssons mekaniska stenhuggeri till Oscarskyrkan. Sthlm 1900.	NordM	Nordiska Museet, Stockholm.	SSM	Stockholms stadsmuseum.
HEKA	Hedvig Eleonora församlings kyrkoarkiv.	OKA	Oscars församlings kyrkoarkiv.	st prot	kyrkostämmoprotokoll.
HV	Handarbetets Vänner, Stockholm.	Oscars kyrka 1903	Oscars kyrka. Minnesskrift vid kyrkoinvigningen den 20 september 1903. Sthlm 1903.	SvD	Svenska Dagbladet.
KB	Kungliga Biblioteket, Stockholm.	Oscars kyrka 1922	Oscars kyrka första söndagen i advent 1922. Sthlm 1922.	SvK	Sveriges Kyrkor, Stockholm.
kr prot	kyrkorådsprotokoll.	RA	Riksarkivet, Stockholm.	TT	Teknisk tidskrift, Afdelning för byggnadskonst resp Tekniskt tidskrift, Arkitektur och dekorativ konst och Teknisk tidskrift, Arkitektur.
				ÖIÄ	Överintendentsämbetet (från 1918 Byggnadsstyrelsen).

Summary

The origin of the church

The Oscar Church in Stockholm, erected during the years 1897–1903, gets its name from King Oscar II. The architect was Gustaf Hermansson.

The building period was, for Swedish conditions, an unusually long one. Even before the Crown had approved the drawings and plans, which had been scrutinized by the Board of Public Building and Planning, the original facings of machine-made bricks had been altered to only marble and limestone, probably as a result of a proposal made by Hermansson, who himself supervised the actual building of the church. The new drawings of the fronts show, however, that they were not really redesigned.

The difficulty of obtaining sufficient stone was the main cause of the delays. The stone industry, although it had developed rapidly during the last decades of the 19th century, had been unable to satisfy the demands made by the building trade, for the fashion then stipulated complete stone fronts. Finally the church building committee was compelled to accept smaller blocks for the upper parts of the fronts, to get any stone at all from the same quarry.

In 1903 a small burial chapel was erected south of the church, in complete conformity with the style of the church.

Description

The church is situated in one corner of a town quarter in a small churchyard. The plan is a Latin cross. From the east end of the wide nave, which is flanked by two very narrow aisles, extend two short, wide transepts. A west part and a wide, straight-ended chancel have been added. The principal tower is situated at the southwest corner. Four staircase towers, vestry and silver chamber complete the plan.

The church, which is in the Gothic style, is a vaulted pseudobasilica, i.e. a hall church, whose aisles are lower than the nave, which has not been provided

with a clerestorey. The aisles have separate roofs, not in common with the roof of the nave.

The nave is flanked by arcades with piers supporting galleries. From the organ loft in the west to the transepts the galleries are shallow, while above the transepts they are somewhat deeper and more roomy. The interior is dominated by the vaulting of the nave, to which all the other vaulting is subordinated. The vaults are, with the exception of the stellar vault over the chancel, four-partite cross vaults. The church can seat about 1 250 people.

The brick walls of the exterior of the church above the smooth, pink granite plinth are faced with smooth and rough white pinkish marble ashlar in level courses of varying height, alternating with strips. The latter are, like door and window surrounds and ornamentation, in smooth yellow-grey-pinkish marble. The strips are of greyish-white limestone, while the exterior colonnettes are of polished red granite and the interior columns of finely-finished red granite.

Restorations

When Gustaf Hermansson won the competition for the Oscar Church in 1896, the opposition to the architecture of the 1880's had already become great. The principal protagonist of this architecture was the influential architect and chief of the Board of Public Building, Helgo Zettervall. In the wake of the so-called "national romantic" architecture which became dominant around the year 1910, there followed, quite naturally, a general re-orientation towards a style of architecture and handicrafts, inspired partly by the demands made by the English art and crafts movement on originality and "handwork" treatment.

One of the most important victims of this protracted and bitter feud between the old and new schools was the Oscar Church. The restoration decided on by the congregation in 1918, but which was not completed until 1929, was so radical

that practically the whole of the original furnishings and decoration, which had been designed by Hermansson, was removed, even though the fabric of the church was left untouched. Lars Israel Wahlman, one of the leading architects of the new generation, was engaged to lead the work of restoration. He objected, primarily, to what he considered to be the profane atmosphere of the church, the windows that let in too much light and the dazzling lighting units, insensitive painting and mechanical handicrafts.

By means of rhythmical lighting and completely new furnishings, Wahlman created a more subdued atmosphere in the church. The main emphasis was on Emanuel Vigeland's new windows. The many chandeliers and candle brackets in gold-varnished brass were replaced by fewer chandeliers and lamps in glazed oak. In the chancel, which was decorated with the still existing secco paintings by Filip Månsson, the original oak pulpit was replaced by the present Italy-inspired one of limestone. The formerly polished pillars of the nave were treated to give them a greyish-pink surface that harmonized well with the new grey glazing colour of the walls and vaults.

The second restoration of the interior, performed in 1954–56 by Otar Hökerberg, architect, did not cause any great changes. The walls were plastered in white and the Middle Ages inspired 1920's decoration on the ribs of the vaults was removed and the ribs were painted grey. Some important changes were made in the furnishings, however. The chandeliers were again changed. Among other things, six chandeliers in matt brass, hanging in two rows replaced the four installed by Wahlman which had hung in the central line of the church, like the original ones. The neo-Gothic altar in Italian marble, dating from 1903, was replaced by a new one, dominated by a reredos-like bronze sculpture by John Lundqvist, who also carved the new font.

Analysis of building

The architect, without making use of a central church plan on the limited site available, constructed a long nave church, the length of which did not dominate the exterior. By placing the tower at the side, by the width of the transepts, as well as their being given the same height as the nave, and by the staircase towers, it has seemingly been possible to decrease the length of the church. The vertical trend of the building elements and a reduction of the forms also contribute to lending a certain monumentality to the building.

Apart from the situation of the main tower, the plan is almost completely symmetrical. The articulation of the fronts is also realized with great consistency. The fact that the facings of the fronts were only changed from brick to stone, and not redesigned according to the new needs, probably contributed to cause lack of plasticity to the exterior of the church. A large amount of smooth stone, in the form of mouldings, strips, quoins and window surrounds, binds the rough-hewn stone and gives some severity to the walls. Also the sharp, mechanically cut angles of the corners and surrounds are part of the distinct language of design. By means of the whitish marble, the restrained treatment of the walls and the large windows in the high walls, the architect has avoided giving the exterior of the church the solidity often sought when rough-hewn stone is used. The tower with its unproportionally tall spire strikes, by its height and slenderness, the dominant chord of the building.

The exterior of the church with its emphasized transepts can hardly be conceived as the shell of a simplified and centralized church. The nave is namely of such a width and so dominant that the church seems almost unaisled. This impression is amplified by the room-encircling arcade pillars which, together with the long galleries, enclose the nave and separate it from the narrow aisles and transepts. The latter, which in the interior form a mighty transept, occupy such a modest part of the church that they can scarcely be observed from the west part of the nave. By its width and height, the chancel does not appear as an independent element of the church, but rather as an extension of the nave.

The form of the aisles is, however, not only esthetically conditioned but also constructionally necessary on account of the great lateral thrust of the high and wide vaulting of the nave. The system of buttresses is thus partly inside the building. Since the roof zone of the church has not been broken up by a clerestory, the mighty uniform vaults over the nave, by their uniting effect, clearly emphasize the uniformity of the room.

The original tectonic colouring of the vaulting is now destroyed. In order to mark the bearing vault construction, it was in one colour. Red brick-ribs radiated in all directions from the polished, dark red granite columns in the piers of the nave in a way that also contributed to lend a vertical character to the church, in spite of the width of the nave and the horizontal strips on the sides of the galleries. The alteration in the colour caused a considerable weakening of the stress laid on the skeleton of the building. The present greyish-white shade makes the interior appear somewhat monotonous, even though the grey scale is well calculated to emphasize the size of the nave.

Architectural history

Gustaf Hermansson (1864–1931) has, in the history of Swedish architecture, been known as a typical representative of the school of building around Helgo Zettervall. During the period 1890 to 1897 he took part in the rebuilding of Sundsvall, from 1897 to 1925 he was engaged in the Board of Public Building and Planning. Among his more important works are also churches at Sundsvall (1889), Helsingborg (1895) and the Sofia Church in Stockholm (1899), and a number of public and private buildings. Hermansson was a type of architect who, with a solid knowledge of historic style and building techniques, belonged to the foremost protagonists of architecture in the 1880's, but who hardly went his own way in his artistic performances. After 1900, in spite of his attempts to follow the new ideal, he stood in the shadow of the national romantic school.

In his churches he followed the officially accepted view of church building in Sweden, as this was expressed in "General instructions regarding the

building of churches" issued by the Board of Public Building in 1887. This manual, which was strongly influenced by prototypes from Germany and England, endeavoured to get churches built which, with some medieval style as pattern—primarily Gothic—conformed to the liturgical and practical demands of the times.

The Oscar Church is in perfect conformity with the development of the traditional long-nave church. In Sweden the more schematic large basilica with its well-developed aisles and transepts of the 1880's, had had to give way during the 1890's to the new types of plans. The development towards more open churches which can be discerned even before 1890 and which came to characterize church building during the following years was subject to much foreign influence. In both Germany and England endeavours were made to reach the goal not by taking the step to the pure central church, but by re-forming the traditional long-nave church. The general development in Germany, where the immediate prototypes of the Oscar Church are to be found, was expressed in a number of long-nave churches with wide naves, rudimentary aisles and short transepts, often clearly separated from the nave by wide longitudinal galleries.

English influence on the Oscar Church is, in the original brick version, of a mainly formal kind. Judging by the treatment, these elements were communicated by way of German church architecture. A closer relationship is found first in the stone fronts designed later. How far the interest of Hermansson and other Swedish architects in stone fronts during the 1890's was inspired by English architecture directly or influenced by American, which was studied carefully, is difficult to determine.

Hermansson's use of stone is characteristic of his correct conception of architecture. In contrast to what was done particularly in the United States, the Oscar Church was given a more restrained treatment. The choice of whitish marble contributes to this impression. The white architecture, which is typical of Stockholm around the turn of the century, was introduced at the Stockholm Exhibition of 1897. The inspiration was from such different sources

as the Chicago Fair, 1893, Swedish 17th and 18th century architecture and international Art Nouveau.

Windows

The present thirty-three stained glass windows, which were executed by the Norwegian artist Emanuel Vigeland in Oslo, form the largest suite of stained glass in any Swedish church. The art of creating stained glass, with its roots in medieval French and Italian glass, is technically complicated with repeated firings of both coloured and uncoloured glass with painting in lead oxide and silver-stain (yellow). The artistic presentation is stylized realistic and often dramatically naturalistic. The simplicity of the subject-matter and the drawing,

which are reminiscent of woodcuts, and the lead comes contribute towards the graphicness. The colour scheme—deep blue, violet, bright red, green and yellow—is in contrast to the simplified form. The stained glass windows with their eschatological theme in powerful rolling lines and veiled colours in often violent combinations may be characterized as late expressionistic Art Nouveau symbolism.

Furnishings

In addition to the furnishings dealt with above, special mention must be made of the organ, inaugurated in 1949, one of the largest and finest in Scandinavia. The church silver includes the baptismal bowl and communion vessels in silver-

gilt with precious stones, dating from the 1890's, designed by Hugo Hörlin and made by the workshop of Gustaf Möllenberg of Stockholm. This collection was awarded a prize at the Chicago Fair in 1893. Among the principal silver objects designed by Lars Israel Wahlman in the 1920's is the altar cross, made by Jacob Ångman. The many donations to the church include a pair of large candelabra in Baroque Art Nouveau, made in 1914 by a Danish silversmith, Georg Jensen, Copenhagen. Among the textiles are seven pairs of chasubles, altar textiles, mats and hangings designed by Oscar Brandtberg, Sofia Widén, Märtha Gahn, Edna Martin and others, and executed by Ersta, Licium, Libraria and Handarbetets Vänner in Stockholm.

VOLYM 160

STOCKHOLM

Band IX, häfte 2

FÖLJANDE KYRKOR I STOCKHOLM HAR UTKOMMIT I SERIEN SVERIGES
KYRKOR, KONSTHISTORISKT INVENTARIUM:

Adolf Fredrik, bd V: 1, vol 20	Oscar, bd IX: 2, vol 160
Bromma, bd VIII: 1, 3, vol 49, 102	Riddarholmskyrkan, bd II: 1, 2, vol 28, 45
Brännkyrka, bd VIII: 3, vol 102	S Göran, bd III: 1, vol 5
Engelbrekt (under utg)	S Olofs kapell, bd V: 1, vol 20
Enskede, bd VIII: 3, vol 102	S Sigfrid, bd VIII: 3, vol 102
Gustav Vasa, bd V: 2, vol 55	S Stefans kapell, bd IV: 3, vol 40
Hedvig Eleonora, bd III: 2, vol 10	Skeppsholms eller Karl Johans, bd IX: 1, vol 53
Hässelby, bd VIII: 2, vol 83	Sofia, bd VII: 3, vol 89
Högalid, bd VII: 4, vol 109	Spånga, bd VIII: 2, 3, vol 83, 102
Jakob, bd IV: 1, 2, vol 26, 32	Storkyrkan eller S Nikolai, bd I: 1, 2, 3, vol 17, 24, 25
Johannes kapell och kyrka, bd IV: 3, vol 40	Västerled, bd VIII: 1, vol 49, 102
Katarina, bd VII: 2, 4, vol 56, 109	
Klara, bd VI: 1, 2, vol 23, 27	
Kungsholms eller Ulrika Eleonora, bd III: 1, vol 5	Tillägg och rättelser samt register till bd I (i vol 25), II (i vol 45), III (i vol 10), IV (i vol 40), VI (i vol 27), VII (i vol 109), VIII (i vol 102)
Maria Magdalena, bd VII: 1, vol 41, 109	
Matteus, bd V: 3, vol 60	